

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyriometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Helena Polanská

*Práva a povinnosti pěstounských rodin
na Chrudimsku*

Diplomová práce

vedoucí práce: PhDr. Ivana Knausová, Ph.D.
2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 1. 11. 2014

Bc. Helena Polanská

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PhDr. Ivaně Knausové, Ph.D. za odborné vedení práce a mnoho podnětných rad. Rovněž děkuji Ing. Mgr. Janě Palatášové za cenné poznatky a možnost konzultací při zpracování praktické části předložené diplomové práce. Můj dík patří také pěstounským rodinám, pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí a pracovníkům doprovázejících organizací, kteří se účastnili mého výzkumného šetření.

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Rodina.....	9
1.1 Definice rodiny.....	9
1.2 Funkce rodiny.....	10
1.3 Typy rodiny	11
1.4 Poruchy rodiny	12
2 Náhradní rodinná péče	14
2.1 Sociálně - právní ochrana dětí.....	14
2.2 Definice náhradní rodinné péče	15
2.3 Formy náhradní rodinné péče.....	15
2.3.1 Pěstounská péče	16
2.3.1.1 Definice pěstounské péče.....	17
2.3.1.2 Typy pěstounské péče	17
2.3.1.2.1 Pěstounská péče „klasická“	18
2.3.1.2.2 Pěstounská péče „příbuzenská“	18
2.3.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu	19
2.3.2.1 Legislativní úprava pěstounské péče na přechodnou dobu	19
2.3.2.2 Účel pěstounské péče na přechodnou dobu	20
2.3.2.3 Klasifikace pěstounské péče na přechodnou dobu.....	21
2.3.2.3.1 Raná pěstounská péče.....	21
2.3.2.3.2 Akutní pěstounská péče	21
2.3.3 Poručení	22
2.3.3.1 Legislativní úprava poručení	22
2.3.3.2 Účel poručení.....	22
2.3.3.3 Formy poručení	23
3 Právní aspekty pěstounské péče.....	24
3.1 Zprostředkování pěstounské péče a odborná příprava žadatelů.....	24
3.2 Průběh procesu pěstounské péče	25
3.2.1 Podmínky vzniku pěstounské péče.....	26
3.2.2 Důvody zániku pěstounské péče	26
3.3 Typologie osob v náhradní rodinné péči	27

3.4	Dávky pěstounské péče	27
3.4.1	Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	28
3.4.2	Odměna pěstouna	28
3.4.3	Příspěvek při převzetí dítěte	29
3.4.4	Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla	29
3.4.5	Příspěvek při ukončení pěstounské péče	29
4	System práv a povinností při výkonu pěstounské péče	30
4.1	Historický vývoj práv a povinností pěstounů.....	30
4.2	Vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny.....	32
4.3	Individuální plán ochrany dítěte.....	33
4.4	Dohody o výkonu pěstounské péče.....	34
4.5	Práva osob pečujících a osob v evidenci.....	36
4.5.1	Právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci	36
4.5.2	Právo na respitní péči	37
4.5.3	Právo na odbornou pomoc.....	38
4.5.4	Právo na bezplatné zvyšování znalostí a dovedností.....	38
4.5.5	Právo na pomoc při kontaktech dítěte s osobami blízkými.....	39
4.6	Povinnosti osob pečujících a osob v evidenci.....	40
4.6.1	Povinnost vzdělávat se	40
4.6.2	Povinnost umožnit sledování naplňování dohody.....	41
4.6.3	Povinnost umožnit styk rodičů s dětmi	41
4.7	Státní příspěvek na výkon pěstounské péče	42
5	Chrudimsko.....	43
5.1	Vymezení obecního úřadu obce s rozšířenou působností.....	43
5.2	Charakteristika ORP Chrudim	43
5.3	Organizace pověřené uzavíráním dohod.....	44
5.4	Pěstounská péče na Chrudimsku.....	45
PRAKTICKÁ ČÁST.....		47
6	Výzkumné šetření zaměřené na přístup pěstounů k plnění obsahu dohod o výkonu pěstounské péče.....	47
6.1	Formulace výzkumného problému.....	47
6.2	Metoda výzkumu.....	48
6.3	Charakteristika výzkumného souboru.....	49

6.4	Realizace rozhovorů a metody zpracování informací	52
7	Analýza a diskuse výsledků výzkumného šetření	55
7.1	Kategorizace odpovědí získaných výzkumným šetřením	55
7.2	Diskuse	69
ZÁVĚR		73
SEZNAM ZKRATEK		77
SEZNAM TABULEK		77
SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ		78
SEZNAM PŘÍLOH		83

ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám změnami v systému pěstounské péče s ohledem na přijetí novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která s účinností od 1. 1. 2013 nastavuje kvalitnější systém náhradní rodinné péče a celkově zvyšuje podporu pěstounské péče.

Ohrožené děti by tak měly stále častěji místo do ústavů přicházet do rodin profesionálních pěstounů, kteří by měli mít významně lepší podmínky pro svou práci. Pěstouni mají v současné době možnost a zároveň povinnost zvolit si organizaci, která je bude v průběhu výkonu pěstounské péče doprovázet. Tím jsou myšleny podporující, resp. doprovázející služby, které zahrnují vzdělávací aktivity, odborné služby, poradenskou činnost, individuální konzultace a dále také respitní péči¹. Diplomová práce se konkrétně zaměřuje na práva a povinnosti pěstounů, uvedené v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí, a vztah pěstounů k jejich využívání a naplňování.

Diplomová práce je formálně členěna na dvě části. První část, tj. část teoretická, vychází zejména z novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, která nabyla účinnosti 1. 1. 2013. Opomenut nezůstal ani občanský zákoník, který vešel v účinnost 1. 1. 2014, i judikatura Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. Teoretický koncept je věnován především systému pěstounské péče a dalším souvisejícím oblastem, které budou do nastíněné problematiky uvádět. Závěr teoretické části, která je formálně členěna do pěti kapitol, je zaměřen na region Chrudimsko a pěstounskou péči zde realizovanou.

Druhá část diplomové práce je věnována kvalitativnímu výzkumnému šetření v oblasti přístupu pěstounů, žijících na Chrudimsku, k plnění obsahu dohod o výkonu pěstounské péče. Prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s pěstouny, se zástupci doprovázejících organizací a pracovníky sociálně-právní ochrany dětí jsou nastíněny dopady dohod na pěstounské rodiny. Rozhovory byly uskutečňovány v rodinném prostředí pěstounů a na pracovištích doprovázejících organizací a orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Dotazovaní byli seznámeni s výzkumným

¹ Repitní péče je komplexní pojem, zahrnující nejen poskytování respitní služby, tj. zajištění kvalifikovaného dohledu během odpočinku pěstounů, ale také zajištění specifických potřeb dětí se zvýšenými výchovnými nebo zdravotními nároky. Srov. Děti patří domů (2014): Repitní péče [on-line]. Dostupné dne 2. 11. 2014 z <http://filmovypobyt.detipatridomu.cz/respitni-pece/>.

záměrem, informování o důvodu jeho zpracování tak, aby výsledky výzkumného šetření mohly vést ke zlepšení stávající situace. Praktická část přímo navazuje na část teoretickou, doplňuje ji a přináší praktické podněty pěstounů, doprovázejících organizací a pracovníků sociálně-právní ochrany dětí.

Diplomová práce si klade za cíl zjistit, zda práva a povinnosti, které do novely její tvůrci nově vložili, jsou přínosem také pro pěstounské rodiny a zda naplňují jejich představy. Pro splnění tohoto cíle byla využita konkrétní lokalita; v rámci výzkumného šetření šlo konkrétně o hledání odpovědi na otázku: „Jak pěstounské rodiny na Chrudimsku přijímají práva a povinnosti obsažené v dohodách o výkonu pěstounské péče?“

Volba tématu diplomové práce s názvem „Práva a povinnosti pěstounských rodin na Chrudimsku“ je ovlivněna vlastní zkušeností zaměstnáním sociální pracovnice na Městském úřadu v Chrudimi. Již delší dobu pracuji v oblasti náhradní rodinné péče, kdy jsem s pěstouny a přijatými dětmi téměř v každodenním kontaktu a společně s nimi vnímám zákonné změny a zásah novely do jejich společného soužití. Z tohoto důvodu se mi jeví tato problematika jako velice aktuální.

Poznávacím cílem předložené práce je srozumitelně a uceleně informovat o změnách v oblasti náhradní rodinné péče, konkrétně představit současný systém pěstounské péče, práva a povinnosti pěstounů s tím spojené.

Aplikační cíl je spatřovaný v tom, že výsledky výzkumného šetření budou užitečné nejen sociálním pracovníkům náhradní rodinné péče, doprovázejícím organizacím a jejich nadřízeným, ale také odborné veřejnosti pro zjištění, jak pěstouni vnímají aktuální nastavení práv a povinností, zda považují dohody za podpůrné při výkonu pěstounské péče a nakolik se jim daří zákonná ustanovení naplňovat. Vzhledem k tomu, že v daném regionu s pěstounskými rodinami osobně pracuji, budou zjištěné informace přínosem i pro moji další činnost v rodinách.

Symbolickým cílem práce je snaha upozornit na aktuální problematiku pěstounské péče, zvláště pak v oblasti nově nastavených legislativních požadavků.

Tato práce je věnována každému, kdo se danou problematikou na Chrudimsku, popř. v jiných lokalitách zabývá. Jejím největším přínosem bude informování veřejnosti o změnách v oblasti pěstounské péče a poskytnutí objektivního posouzení dané problematiky.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Předkládaná diplomová práce je věnována problematice pěstounské péče, důležitosti a současnému postavení pěstounských rodin, proto se v úvodní kapitole budu nejprve zabývat rodinou.

Rodinu lze jen těžko zcela nahradit jiným socializačním útvarem. Je známo, že dítěti pomáhá přijmout základní hodnoty a normy. Také ho uvádí do lidského společenství, poskytuje mu první zkušenost s lidskými vztahy a představuje pro něj nejzákladnější a nejvýznamnější socializační prostředí (Langmeier, Balcar, Špitz, 2000, s. 171). Rodina je společenstvím prožitků, času a prostoru, plní nespočet rolí a funkcí (Kovařík a kol., 2004, s. 14-15).

1.1 Definice rodiny

Ve společenských vědách je pojmu rodina věnována velká pozornost. Definice se však různí, existuje jich celá řada. Jinak definují rodinu psychologové, sociologové, právníci či pedagogové. Všichni se však shodují v tom, že rodina zcela zásadně ovlivňuje vývoj jedince a má v jeho životě nezastupitelnou roli.

Slovník sociální práce (Matoušek, 2003, s. 187) prezentuje užší a širší pojetí rodiny. Do užšího pojetí rodiny zahrnuje skupinu lidí spojenou pokrevními nebo právními vazbami. Do širšího pojetí pak řadí skupinu lidí se vzájemnou náklonností.

„Rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“ (Hartl, 2004, s. 230). Kraus a Poláčková (2001, s. 78) považují rodinu za „sociální útvar“ nejméně tří osob s manželskými, rodičovskými nebo příbuzenskými vazbami.

Ani oblast práva neobsahuje legální definici rodiny. Této formě rodinného soužití však věnuje zvláštní pomoc a ochranu. Listina základních práv a svobod (dále LZPS) Čl. 32 odst. 1 zaručuje, že: „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mládeže je zaručena.“

Za rodinné vztahy jsou považovány také vztahy, vyplývající z náhradní rodinné péče (Wagnerová, Šimíček, Langášek, Pospíšil a kol., 2012, s. 659). Evropský soud

pro lidská práva (dále ESLP) rozsudkem ze dne 9. 6. 1998, č. 22430/93, § 51, ve věci Bronda proti Itálii, pak rodinu považuje za základ rodinného života, zahrnující soužití rodičů a dětí (Kmec, Kosař, Kratochvíl, Bobek, 2012, s. 872). Rodinu lze přirovnat k souboru lidí, které spojuje nejen vzájemná odpovědnost za péči o členy společnosti, ale také manželství či adopce (Sekot, 2006, s. 251).

Z hlediska vazeb rodinu blíže definuje nálezn Ústavního soudu České republiky, sp.zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007², který do rodiny zahrnuje blízké osoby, mezi nimiž jsou úzké příbuzenské, emoční, psychosociální, ekonomické či jiné vazby. Základem těchto vazeb je primárně biologické pouto, za kterým následuje pojetí rodiny jako sociálního institutu, participovaného právní úpravou (Wagnerová a kol., 2012, s. 660).

1.2 Funkce rodiny

Rodina musí ve vztahu ke svým členům a společnosti zajišťovat nejrůznější činnosti, plnit mnoho rolí a funkcí. Hlavními funkcemi rodiny je dle Velkého sociologického slovníku: „Reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje“ (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, s. 940). Podle Trpišovské a Vacínové (2007, s. 57) plní rodina funkci reprodukční, výchovnou, ochrannou, socializační a ekonomickou. Kasáčová a Luptáková (2007, s. 44-45) ještě výčet základních funkcí doplňují o psychohygienickou, rekreačně-relaxační a kulturalizační funkci.

Funkce rodiny nezůstávají ve strnulé podobě. Některé mění svůj původní význam, přetvářejí se, zcela mizí nebo se naopak rozšiřují. Za změnami stojí vývoj moderní společnosti, především pak přeměna široké rodiny v rodinu nukleární, kdy mnoho funkcí převzal stát (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79).

Trpišovská a Vacínová (2007, s. 58-59) definují základní funkce rodiny následujícím způsobem:

Biologická funkce

Důležitou roli v soužití partnerů hraje funkce biologická, která je v úzké souvislosti s ostatními funkcemi rodiny. Zvláště pak s funkcí emocionální. Biologická

² Ústavní soud (2007, s. 3).

funkce je známa také jako funkce reprodukční.

Emocionální funkce

Funkce emocionální spočívá především v uspokojování potřeb členů rodiny a zajišťování jejich citové stability. Má nenahraditelný význam v útlém dětství a dospívání.

Socializačně-výchovná

Svou roli a místo ve společnosti si dítě uvědomuje díky výchově a sociálním vztahům v rodině, které mají na další život dítěte vliv (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, s. 64). Právě od rodičů přijímá dítě identifikační vzory. Vidí, jaké jsou jejich role a vzájemný vztah (Špaňhelová, 2007, s. 17). V tomto ohledu hovoříme o socializačně-výchovné funkci rodiny.

K zásadním funkcím rodiny patří zajištění socializace, kdy jsou ve směru k dítěti předávány základní hodnoty rodiny a celé společnosti (Montoussé, Renouard, 2003, s. 286). Socializace je procesem, který zahrnuje sociální, ekonomické, kulturní, estetické, mravní, zdravotní a jiné jevy (Kraus, Poláčková, 2001, s. 80).

Ekonomická funkce

Z pohledu některých autorů je funkce ekonomická považována za zásadní, zvláště při hodnocení rodiny jako celku. Všechny rodiny v různé míře a s různým významem hmotně zabezpečují potřeby svých členů (Trpišovská, Vacínová, 2007, s. 58-59). V současné době je však moderní rodina ve specifické situaci, jelikož naplňování ekonomické funkce vede k přílišnému pracovnímu vytížení. To má samozřejmě dopad na další funkce rodiny (výchovnou, emocionální, psychohygienickou a jiné). Na druhou stranu se mnoho rodin ocitá na okraji bídě a chudoby, kdy je třeba dostatečné intervence státu, aby nedocházelo k jejich sociálnímu vyloučení (Kasáčová, Luptáková, 2007, s. 45).

1.3 Typy rodiny

Rodina, plnící funkce, je rodinou funkční. Setkáváme se však také s rodinami, které některé ze svých funkcí neplní. V tomto ohledu hovoříme o rodinách dysfunkčních. Pokud jsou dysfunkční rodiny navíc ovlivněny negativními vlivy,

pojmenováváme tyto rodiny jako afunkční. Afunkčnost a dysfunkčnost rodiny mají mnoho projevů i příčin.

Rodinu členíme na několik dalších typů. Známý jsou rodiny úplné, v nichž jsou zastoupeny role obou rodičů a dětí, a rodiny neúplné (Trpišovská, Vacínová, 2007, s. 59-66). Dle sociologického slovníku je neúplná rodina z nějakých důvodů ochuzena o přítomnost matky, otce nebo obou rodičů (Jandourek, 2007, s. 207).

Kromě úplné a neúplné rodiny lze rozlišovat prokreační a orientační rodinu (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79). K založení prokreační rodiny dochází narozením dětí nebo sňatkem. Orientační rodina je ta, do které se narodíme a z níž pokračujeme do dalšího života (Matoušek, 2003, s. 187).

Rodiny rozeznáváme rovněž dle velikosti. Rodina, která je tvořena rodiči a dětmi, je často označována jako rodina nukleární. Je-li však zvětšena o prarodiče, rodiny sourozenců nebo jiné příbuzné, jedná se o rodinu rozšířenou (Trpišovská, Vacínová, 2007, s. 66).

1.4 Poruchy rodiny

Pokud rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou, mohou nastat její poruchy. Příčiny poruch rodiny mohou být objektivní, subjektivní nebo smíšené. Objektivní příčiny nejsou závislé na vůli rodičů. Často jsou způsobené nemocí, nezaměstnaností, invaliditou nebo úmrtím rodičů. Subjektivní příčiny jsou naopak na vůli rodičů závislé a mohou vycházet z jejich nezralosti a neschopnosti vyrovnat se se zvláštními situacemi, jejich neochoty pečovat o dítě nebo neochoty přijmout společenské normy. Jedná-li se o kombinaci objektivních a subjektivních příčin, pak hovoříme o příčinách smíšených (Lovasová, 2005, s. 17).

Nález Ústavního soudu České republiky (Ústavní soud, 2010, s. 13)³ zdůrazňuje vedle rodiny a institucí občanské společnosti klíčovou roli státu při řešení problémů rodiny. Z jeho pohledu se každý člověk může svým přičiněním nebo nezaviněně dostat ve svém životě do situace, která mu dočasně zabraňuje pečovat o své dítě a kterou není schopen sám vyřešit.

Poruchy nebo jiné problémy rodiny mohou vést k rozdělení přirozené rodiny

³ Uvedená pasáž je zveřejněna v rozhodnutí Ústavního soudu ČR, sp. zn. II. ÚS 485/10 ze dne 13. 4. 2010, které je zatím jediným nálezem ohledně pěstounské péče. Dalších devět ústavních stížností, zahrnujících stejnou problematiku, bylo v letech 2003-2014 Ústavním soudem ČR odmítnuto pro zjevnou neopodstatněnost.

dítěte. Dle LZPS Čl. 32 odst. 4: „Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“

Dle rozsudku ESLP, ze dne 13. 7. 2000, č. 39221/98 a 41963/98, § 148, ve věci Scozzari a Giunta proti Itálii, znamená rozdělení rodiny velmi závažný zásah do rodinného života, které se musí opírat o závažné a pádné argumenty motivované zájmem dítěte (Kmec a kol., 2012, s. 948).

2 Náhradní rodinná péče

Děti, které z nejrůznějších důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, potřebují zcela prioritně individuální péči. Takovou péči je možné zajistit prostřednictvím náhradní rodinné péče. V mnohých kulturách docházelo k přijímání opuštěných dětí snad již odedávna. Původně byly děti novými rodiči vyvoleny. Dnes jsou náhradní rodiče pro dítě vybíráni.

Do náhradní rodinné péče však není možné zahrnovat pouze osvojení, které je z pohledu společnosti asi nejznámějším řešením situace dítěte. V České republice existují i jiné formy náhradní rodinné péče. S ohledem na individuální situaci dítěte a jeho rodiny je třeba výběru nejvhodnějšího typu náhradní péče věnovat náležitou pozornost. Pro správné pochopení dalšího textu považuji za důležité představit systém náhradní rodinné péče, včetně vymezení základních pojmů, které s uvedenou problematikou souvisí.

2.1 Sociálně - právní ochrana dětí

Náhradní rodinná péče je zakotvena v sociálně-právní ochraně dětí a jejím účelem je pomoci dětem, které nemohou vyrůstat v přirozené rodině. Při umístění dítěte do náhradní rodiny musí být kladen důraz na maximální možné zachování vazby mezi dítětem a jeho rodinou (Motejl, Černá, Panovská a Matyášová, 2007, s. 82).

Sociálně-právní ochrana dětí je vymezena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále ZSPOD). S účinností od 1. 1. 2013 se uvedeným pojmem rozumí ochrana oprávněných zájmů dítěte a jeho jmění, působení k obnovení narušených funkcí rodiny, ochrana práv dítěte na řádnou výchovu a příznivý vývoj, a v neposlední řadě zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, jež dočasně nebo trvale nemůže vyrůstat ve své rodině (§ 1 odst. 1 ZSPOD).

Dle Slovníku sociální práce má sociálně-právní ochrana dětí své místo již v zákonech přijatých před rokem 1989. Orgány sociálně-právní ochrany dítěte jsou v České republice od r. 2003 obecní úřady obcí s rozšířenou působností, které svou činnost vykonávají prostřednictvím oddělení sociálně-právní ochrany dětí (Matoušek, 2003, s. 133, s. 206).

2.2 Definice náhradní rodinné péče

Velký sociologický slovník nerozlišuje náhradní rodinnou péči, ale pod pojem náhradní rodinná výchova řadí společností nebo státními institucemi usměrňovanou výchovu dítěte. Dítě tak může být svěřeno do výchovy někoho jiného (Maříková a kol., 1996, s. 1404-1405).

Náhradní rodinnou péči lze přirovnávat k neústavní formě péče o děti. Konkrétně zahrnuje hostitelství, pěstounství a adopci (Klimeš, 2008, s. 7).

Slovník sociální práce pojem náhradní rodinná péče nedefinuje, avšak zabývá se náhradní výchovnou péčí. Do uvedeného pojmu zahrnuje veškeré formy náhrady rodiny, které slouží dětem bez funkčního rodinného zázemí. Náhradní výchovná péče je poskytována prostřednictvím rodinné a ústavní formy. Pro dítě je lepší ta forma, která se více podobá přirozené rodině (Matoušek, 2003, s. 115).

Náhradní rodinná péče je označením všech forem nekolektivní péče o děti, jejichž péči nemohou zajistit vlastní rodiče (Nožířová, 2012, s. 11).

2.3 Formy náhradní rodinné péče

Formy náhradní rodinné péče jsou stanoveny legislativou. Jejich vymezení upravuje od 1. 1. 2014 občanský zákoník⁴, který zmiňuje osvojení, poručenství, pěstounskou péči, svěřením dítěte do péče jiné osoby a ústavní výchovu. Kromě občanského zákoníku jsou některé formy upraveny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí.

I když se v diplomové práci zaměřuji především na pěstounskou péči a poručenství, kterým se podrobněji věnuji v dalších podkapitolách, přesto považuji za vhodné se v minimální míře zmínit také o osvojení, svěřenectví a ústavní výchově.

Osvojení je upraveno v § 794 až 854 občanského zákoníku (dále NOZ). Zcela obecně charakterizuje přijetí cizí osoby za vlastní. Legislativa jasně stanoví předpoklady osvojitelů, podmínky, za nichž lze o osvojení rozhodnout a blíže specifikuje rozhodovací pravomoc soudů. Novinkou od 1. 1. 2014 je možnost osvojení zletilé osoby. Místo termínu osvojení se ve společnosti velmi často užívá termín adopce.

O svěřenectví (§ 953 až § 957 NOZ) může soud rozhodnout v případech, kdy o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník. Svěřením do péče jiné osoby

⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., v němž je s účinností od 1. 1. 2014 zahrnuta také oblast rodinného práva, kterou do té doby upravoval zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči a ani nemusí předcházet osvojení. Od osvojení se svěřenectví liší zvláště tím, že nedochází ke změně v postavení dítěte. Dítě většinou zůstává v širší rodině příbuzných. Osobami, které se výchovy dítěte ujímají, jsou často prarodiče. Pokud lze rodičům stanovit výživné, pak má tato forma přednost před svěřením dítěte do pěstounské péče. V případech, kdy je dítě svěřeno do péče jiným příbuzným, kteří nemají k dítěti vyživovací povinnost, je možné výživné na dítě stanovit nejen rodičům, ale v určitých případech i prarodičům. Svěřenectví se pěstounské péči podobá, avšak nejedná se o dvě stejné formy. Obě mají z pohledu legislativy své místo. Hlavní rozdíl spočívá v hmotném zajišťování potřeb dítěte.

Ústavní výchova je upravena v § 971 až 975 NOZ. Soud ji jako nezbytné opatření může nařídit vždy, jsou-li k jejímu nařízení splněny zákonné podmínky. Občanský zákoník blíže upravuje důvody pro nařízení ústavní výchovy, práva dětí v ústavní výchově, práva a povinnosti ústavního zařízení či postavení rodičů. Rovněž nově upravuje omezení při nařízení ústavní výchovy, délku trvání ústavní výchovy, její přezkum, podmínky pro zrušení a její zánik.

2.3.1 Pěstounská péče

K základním formám náhradní rodinné péče v České republice patří pěstounská péče. Z hlediska počtu dětí statisticky zaujímá druhé místo. Z celkového počtu dětí, které vyrůstají v náhradní rodinné péči, pobývá přibližně třetina z nich v péči pěstounů (Gabriel, Novák, 2008, s. 47).

Výhodou pro společnost je především ekonomická stránka pěstounské péče, a to zejména v porovnání s náklady na provoz ústavů. Pěstounství je psychicky a fyzicky náročné (Konečná, 2012, s. 25). Vzhledem k tomu, že péče o děti probíhá téměř nepřetržitě, je třeba zajistit péči o tyto rodiny.

K aktuálním trendům patří podpora a doprovázení pěstounských rodin, větší zapojení biologických rodičů, profesionální⁵, diagnostická a krátkodobá pěstounská péče (Ptáček, Kuželová, 2011b, s. 1).

⁵ Uvedený termín česká legislativa nepoužívá ani nevysvětluje. Vrtbovská (2005, s. 3-75) označuje profesionální pěstounskou péči kvalitní sociální práci a dobrý systém náhradní rodinné péče. Z jejího pohledu se tedy nejedná o konkrétní formu náhradní péče.

2.3.1.1 Definice pěstounské péče

Pěstounská péče je zvláštní formou péče o ohrožené děti, kterou lze vnímat jako soukromoprávní institut. Veřejnoprávní rysy, kterými se pěstounská péče vyznačuje, spočívají ve zprostředkování, hmotném zabezpečení, podpoře, doprovázení a kontrole pěstounů (Hrušáková, Králíčková, Westphalová a kol., 2014, s. 1258).

Velký sociologický slovník považuje pěstounskou péči za druhou nejpoužívanější formu náhradní rodinné výchovy. Pěstounskou péči nekonkretizuje, avšak blíže popisuje práva a povinnosti pěstounů a historický vývoj pěstounské péče (Maříková a kol., 1996, s. 1404-1405).

Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče, která je finančně ohodnocena státem (Matoušek, 2003, s. 143).

2.3.1.2 Typy pěstounské péče

Současná legislativa, občanský zákoník a zákon o sociálně-právní ochraně dětí, zahrnuje dvě formy pěstounství. Konkrétně pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu. Obě uvedené formy se liší nejen časovostí (délkou pobytu dítěte u pěstounů), ale také způsobem spolupráce s institucemi a intenzitou kontaktu s biologickou rodinou dítěte.

V minulosti byla používána typologie dle profesora Matějčka. Kromě individuální pěstounské péče byl používán termín skupinová pěstounská péče, která zahrnovala velké pěstounské rodiny a SOS dětské vesničky (Matějček a kol., 1999, s. 32).

Hrušáková a kol. (2009, s. 190) rozlišuje mezi pěstounskou péči individuální, skupinovou, přechodnou, krátkodobou, střednědobou, dlouhodobou, příbuzenskou nebo vykonávanou cizími osobami. Argumentuje tím, že zákonem o rodině nebyla pěstounská péče nikdy vnímána jako dlouhodobé řešení. Stejně tak Eliáš a kol. (2012, s. 416) vnímá pěstounskou péči jen jako dočasný institut s ohledem na situaci rodiny a potřeby dítěte.

Kromě dosud známých modelů, které se liší především časově, se jako potřebné jeví zajištění pěstounské péče respitní, pěstounské péče specializované na mladé lidi, na děti s různými problémy a na práci s mladými matkami (Vrtbovská, 2005, s. 45).

Zahraniční autoři, Molton a Hellincks (1994, s. 560-576), ještě k běžně známé klasifikaci pěstounské péče přidávají formu terapeutické, profesionální, azylové,

respitní a emergentní pěstounské péče.

2.3.1.2.1 Pěstounská péče „klasická“

Pěstounská péče „klasická“ probíhá stejně jako jiné typy pěstounské péče v rodinném prostředí. Oproti osvojení je však svazek pěstounů a dítěte po právní stránce volnější. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah mezi dítětem a pěstounem. Práva a povinnosti pěstounů, kteří vykonávají tzv. „klasickou“ pěstounskou péči, jsou naprosto shodná s právy a povinnostmi ostatních pěstounů.

Pěstounská péče „klasická“ jako forma náhradní rodinné péče slouží k řešení situace dětí, které nejsou tzv. právně volné, vyrůstají v ústavním zařízení nebo jiné dočasné péči a většinou nemají kvalitní rodinné zázemí (Gabriel, Novák, 2008, s. 46).

Budoucí pěstouni ve většině případů žádají o zprostředkování pěstounské péče, zařazení do evidence vhodných žadatelů o pěstounskou péči a následně svěření vhodného dítěte (viz podkapitola 3.1).

Od pěstounské péče „příbuzenské“ se tato forma odlišuje především tím, že budoucí pěstouni nejsou s dítětem, které budou následně vychovávat, vzájemně spojeni příbuzenskými vazbami. Pěstouni mohou přijímat do pěstounské péče nejen jednotlivé děti, ale také sourozenecké skupiny.

2.3.1.2.2 Pěstounská péče „příbuzenská“

Zvláštní forma pěstounské péče je péče vykonávaná prarodiči, sourozenci nebo jinými příbuznými. Pěstounství prarodičů má svá specifika. Vzniká zde problém v realistickém porozumění dítěti, který je dán především pokročilým věkem prarodičů a charakteristikami s tím spojenými (vyšší unavenost a úzkostnost, úbytek psychických sil, snížená schopnost adaptace). Určitým způsobem si tato skupina pěstounů hájí intimitu rodinného soužití, jsou méně ochotni vyhledávat pro svěřené děti pomoc (Matějček a kol., 1999, s. 51).

Prarodiče se většinou hůře orientují v přemodernizovaném a kognitivně náročném světě. Mohou se u nich objevovat negativní postoje k biologickým rodičům dětí nebo naopak přehlížení jejich chování (Gabriel, Novák, 2008, s. 49).

Příbuzenské pěstounské rodiny vznikají v porovnání s „klasickými“ pěstounskými rodinami jiným způsobem. Neprochází standardním procesem zprostředkování, často ani nemají možnost připravit se na příchod dítěte do rodiny

a prostor získat potřebné informace. Pěstouny se stávají náhle (Uhlířová a kol., 2010, s. 6). Nedá se ani říci, že by prarodiče v souvislosti s výkonem pěstounské péče neměli žádné potřeby. Služeb, které jsou zaměřeny na příbuzenskou pěstounskou péči, není dostatek. Stát prarodičům, suplujícím výchovu rodičů, péči o děti příliš neusnadňuje (Nožířová, 2012, s. 17).

Z praxe jsou mi známy případy, kdy soudci nechtějí o svěřeni dětí do pěstounské péče prarodičů rozhodovat. Svá negativní rozhodnutí odůvodňují vyživovací povinností prarodičů k potomkům. Dle Králíčkové (2008, s. 311) však příbuzenství nemůže být kontraindikací pro přijetí dítěte do pěstounské péče. Stejně tak Hrušáková a kol. (2009, s. 194) pěstounskou péči příbuzných, např. prarodičů či zletilých sourozenců, podporuje.

2.3.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Termín pěstounská péče na přechodnou dobu (dále také PPPD) se v české legislativě poprvé objevuje s novelizací ZSPOD, účinné od 1. 6. 2006⁶ (Řehulová, 2009, s. 537). Uvedení do praxe bylo poměrně složité, pravděpodobně z důvodu nedostatečné přípravy soudců, sociálních pracovníků a jiných odborníků. Zlom nastal až v roce 2009 a to díky projektu manželů Vratislava a Alžběty Hláskových „Narodit se do rodiny“⁷. Značné změny v pěstounské péči na přechodnou dobu nastaly až s účinností od 1. 1. 2013 po tzv. velké novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí⁸. Důvodová zpráva novely zdůvodňuje také posílení pozic pěstounské péče na přechodnou dobu jako alternativy před umístěním dětí do ústavní výchovy.

2.3.2.1 Legislativní úprava pěstounské péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je upravena v § 27a ZSPOD. Dále pak § 13a ZSPOD zmiňuje využití institutu zejména, pokud by mělo být dítě

⁶ Zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

⁷ Projekt předpokládal vyhledání PPPD, co nejdříve po narození dítěte, aby nemuselo dojít k jeho předání do ústavní výchovy. Srov. RPP (2014): Narodit se do rodiny [on-line]. Dostupné 3. 8. 2014 z <http://www.rpp.cz/inpage/narodit-se-do-rodiny/>.

⁸ Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. S účinností od 1. 1. 2014 je pěstounská péče na přechodnou dobu zakotvena rovněž v § 958 odst. 3 NOZ.

O svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu rozhoduje předběžným opatřením dle § 452 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, pouze na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí soud. O návrhu musí rozhodnout bezodkladně, nejpozději však do 24 hodin od doby, kdy byl podán.

Soud může o pěstounské péči na přechodnou dobu rozhodnout pouze ve vztahu k osobám, které jsou vedeny v evidenci krajských úřadů. Dle § 27a odst. 7 ZSPOD pak soud rozhoduje o svěřeni dítěte do této formy péče na dobu:

- po jejímž uplynutí může dát matka souhlas s osvojením, a dále na dobu, po kterou může rodič souhlas k osvojení odvolat;
- do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba;
- po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat.

Pěstounská péče na přechodnou dobu může dle zákonné úpravy trvat maximálně 1 rok⁹. Soud je povinen každé 3 měsíce přezkoumat, zda důvody pro svěřeni dítěte nadále trvají. Stanovená lhůta může být prodloužena, avšak pouze v případě svěřeni dalších sourozenců do téže rodiny (§ 27a odst. 8, 9 ZSPOD).

Před účinností novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, tj. před 1. 1. 2013, se legislativa potýkala s podstatnými nedostatky. Jednalo se především o nezajištění pěstounů na přechodnou dobu v době, kdy o dítě aktuálně nepečovali. Konkrétně neměli nárok na odměnu pěstouna ze systému státní sociální podpory a v této souvislosti nebyli ani účastni nemocenského a sociálního pojištění.

2.3.2.2 Účel pěstounské péče na přechodnou dobu

Institutu lze využít při řešení vyhrocených situací, kdy je možné umístit dítě do tzv. neutrálního prostředí. Orgány sociálně-právní ochrany dětí by měly této formy využívat přednostně před dětskými diagnostickými ústavy nebo zdravotnickými zařízeními (dětské psychiatrické léčebny). Jedná se o určitý způsob řešení počátečních

⁹ Je nutné upřesnit, že usnesení o předběžném opatření trvá 3 měsíce od vykonatelnosti (vydání). Pokud však bylo před uplynutím stanovené lhůty zahájeno řízení ve věci samé, trvá předběžné opatření o PPPD do doby než bude zrušeno nebo do doby vykonatelnosti rozhodnutí, kterým bude řízení ukončeno (Hrušáková a kol., 2014, s. 1268).

konfliktů mezi rodiči. Předávání dítěte probíhá tzv. za asistence odborníka (MPSV, 2012a, s. 56).

Tato forma by měla vést ke snižování počtu dětí umístovaných do ústavních zařízení, pokud tyto nemohou po určité době a z různých důvodů zůstat v biologické rodině, avšak existuje možnost brzkého návratu do ní. Pěstounskou péčí na přechodnou dobu je třeba chápat jako jednu z možností na obnovení či zachování práva na rodinný život (Řehulová, 2009, s. 537-538).

2.3.2.3 Klasifikace pěstounské péče na přechodnou dobu

Stejně jako u pěstounské péče ani u pěstounské péče na přechodnou dobu není její bližší klasifikace stanovena legislativou. Komentáře zákonů a odborná literatura se zaměření této formy alespoň částečně věnují a tak je možné v této diplomové práci některé její typy představit. Asi nejznámější je raná pěstounská péče následovaná akutní pěstounskou péčí.

2.3.2.3.1 Raná pěstounská péče

Je zaměřena především na novorozené děti, pro které je následně nutné vyhledat dlouhodobé a trvalé řešení (adopci, dlouhodobou pěstounskou péčí, návrat do vlastní rodiny). Pěstouni na přechodnou dobu, kteří jsou zařazeni v evidenci příslušného krajského úřadu, zajišťují péči po dobu několika týdnů či měsíců.

Raná pěstounská péče patří k nejrozvinutějšímu a nejpřínosnějšímu modelu pěstounské péče na přechodnou dobu. Z praxe mohu potvrdit, že tato forma je na Chrudimsku hojně využívána. Přechod dítěte do pěstounské rodiny je vždy pečlivě a individuálně naplánován. Procesu přechodu se účastní nejen pěstouni na přechodnou dobu a jejich doprovázející organizace¹⁰, ale také okresní soud, lékaři novorozeneckého oddělení, pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a krajské úřady.

2.3.2.3.2 Akutní pěstounská péče

Dalším typem, který se při řešení situace dítěte využívá, je akutní pěstounská péče. Tento typ je určen dětem, které se náhle ocitly bez péče rodičů. Může se jednat o situace, kdy se rodiče momentálně nemohou o své děti postarat, např. z důvodu

¹⁰ Jedná se o tzv. pověřené organizace, které s účinností od 1. 1. 2013 mohou dle § 47b ZSPOD uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče.

hospitalizace. V těchto případech je často nevhodné, aby došlo k dočasnému umístění dětí do ústavní péče. Stejně jako raná pěstounská péče i akutní pěstounská péče klade na pěstouny velmi vysoké nároky. Pěstouni na přechodnou dobu se již vlastně od příchodu dítěte připravují na proces přechodu dítěte zpět do vlastní rodiny nebo do rodiny náhradní.

2.3.3 Poručenství

Poručenství je institutem náhradní rodinné péče a je přirovnáváno k rozšířené pěstounské péči. Poručník má vůči dítěti všechna práva a povinnosti. Významnou výjimkou je vyživovací povinnost, která nadále rodičům zůstává.

2.3.3.1 Legislativní úprava poručenství

Poručenství je upraveno v § 928 až 942 NOZ. Na základě uvedených ustanovení může soud jmenovat poručníkem osobu, kterou navrhli rodiče nebo osobu blízkou dítěti a jeho rodině. Pokud poručník o dítě osobně pečuje, má nárok na hmotné zabezpečení jako pěstoun. Poručenství zaniká, nabude-li dítě svéprávnosti, případně je-li osvojeno. Zánik také nastává, nabude-li alespoň jeden z rodičů poručenství rodičovskou odpovědnost, smrtí poručníka, rozhodnutím soudu o odvolání poručníka nebo zproštěním funkce.

2.3.3.2 Účel poručenství

V občanském zákoníku jsou zmíněny čtyři situace, v nichž je nutné dítěti poručníka jmenovat. Prioritně se jedná o situaci, kdy nejsou rodiče dítěte známi nebo nežijí. Dále, pokud došlo ke zbavení rodičů jejich rodičovské odpovědnosti. Stejně je nezbytné o poručníkovi rozhodnout, byl-li výkon rodičovské odpovědnosti rodičů pozastaven nebo jsou-li rodiče omezeni na svéprávnosti.

Rodiče nemohou do poručenské péče zasahovat. Rozhodnutí o jmenování poručníka se rodičům nedoručuje, anonymita poručníků je tedy obvykle zachována. Ve většině evropských zemí se funkce poručníka pojí pouze s jednou osobou. Současná česká legislativa se v tomto směru tradičnímu evropskému modelu vymyká, jelikož umožňuje jmenování dvou osob současně¹¹.

¹¹ Společný výkon poručenství zpravidla zajišťují manželé. NOZ umožňuje i jinou kombinaci osob.

2.3.3.3 Formy poručení

Eliáš (2012, s. 404) rozlišuje tři formy poručení:

- poručení vykonává orgán veřejné moci, který do funkce vstupuje ze zákona a to v situaci, která je v zákoně výslovně uvedena;
- poručení vykonává fyzická osoba, ustanovená soudem;
- poručení vykonává orgán sociálně-právní ochrany dětí.

3 Právní aspekty pěstounské péče

V rámci rozhodování o pěstounské péči je třeba aplikovat především Ústavu České republiky, Listinu základních práv a svobod, Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluvu o právech dítěte, zákon o sociálně-právní ochraně dětí, občanský zákoník, občanský soudní řád a zákon o zvláštních řízeních soudních¹².

Rozhodnutí o pěstounské péči musí být v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu České republiky.

Procesu pěstounské péče se věnuje několik subjektů, které hájí nejen zájmy ohrožených dětí, ale také se zabývají motivací a potřebami těch, kteří se těchto dětí ujmout chtějí. Úspěšnost pěstounské péče ovlivňuje výběr a následná podpora pěstounské rodiny. Cesta budoucích pěstounů k dítěti není jednoduchá. Zvláště pokud se jedná o proces zprostředkování pěstounské péče, odbornou přípravu žadatelů nebo samotný průběh pěstounské péče, jejichž podrobný rozbor, včetně finančního zajištění pěstounů, zachycuje tato kapitola.

3.1 Zprostředkování pěstounské péče a odborná příprava žadatelů

Dle § 19a ZSPOD termín zprostředkování zahrnuje vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit náhradní rodinnou péči, dále pak vyhledávání, odbornou přípravu a výběr osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Uvedené činnosti mohou provádět pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí¹³.

Zprostředkování pěstounské péče se provádí na žádost fyzických osob podanou u obecního úřadu obce s rozšířenou působností dle trvalého pobytu. K podkladům, které tvoří přílohu žádosti, patří např. doklad o státním občanství žadatele, opis z evidence Rejstříku trestů, zprávy o ekonomických, sociálních a bytových poměrech či zprávy o zdravotním stavu (§ 21 odst. 5 ZSPOD). Dle zákona posuzuje žádost příslušný krajský úřad, kam ji po podání obecní úřad obce s rozšířenou působností neprodleně postupuje. Nezbytnou součástí je odborné posouzení žadatele a příprava k přijetí dítěte. Pokud je žadatel, po odborném posouzení a přípravě k přijetí dítěte, krajským úřadem zařazen do evidence vhodných osob, dochází k vyhledání dítěte. Jedinou výjimku, kdy se zprostředkování neprovádí, tvoří

¹² Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v účinném znění ke dni 1. 1. 2014.

¹³ Dle ZSPOD § 4 odst. 1 se jedná o krajské úřady, obecní úřady obce s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské pobočky Úřadu práce ČR.

osoby blízké či příbuzné dítěti nebo jeho rodině. V těchto případech soud o návrhu rozhoduje přímo [§ 20 odst. 3 písm. b) ZSPOD].

Odpovědnost za zajištění přípravy fyzických osob vhodných stát se pěstouny a speciální příprava pěstounů na přechodnou dobu je svěřena krajským úřadům. Uzákoněn je i její minimální rozsah, kdy u budoucích pěstounů (stejně tak osvojitelů) činí nejméně 48 hodin. U žadatelů o zařazení do evidence osob, kteří budou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, pak 72 hodin¹⁴. V procesu přípravy jde především o identifikaci opravdových pocitů žadatelů a ustálení jejich očekávání. Tímto způsobem může dojít ke snížení rizika selhání na obou stranách.

Odborná příprava je prevencí před nenaplněním očekávání náhradních rodičů (Škoviera, 2007, s. 60 - 61). Dle Vávrové, Pokorné, Frantíkové, Korcové a Řehákové (2012, s. 11, s. 32) má příprava nezastupitelné místo v procesu zprostředkování. Důraz kladou na smysluplnost a efektivnost. Dále zmiňují pět základních principů přípravy - kvalitu, individualitu, kontinuálnost, kolektivnost a hlubší zaměřenost na přípravu pěstounů na přechodnou dobu.

Úspěšnost pěstounské péče se do značné míry odvíjí od kvality přípravy budoucích pěstounů. Přípravě je třeba věnovat více času a odbornosti. Aby pěstouni zvládli to, co se od nich očekává, potřebují informace, které jim pomohou osvětlit, jak o dítě pečovat a zda budou mít ke zvládnutí této role dostatek sil. Příprava by měla zajistit základní vhled do problematiky péče o přijaté dítě. Cílem přípravy je připravit žadatele na situace, které po přijetí dítěte nastávají. Jen tak lze dle Novotné (2011, s. 7) předcházet případnému selhání pěstounské péče.

U dětí, které již v rodině pěstounů žijí, se provádí příprava, avšak v nezbytném rozsahu, přiměřeně k jejich věku a rozumové vyspělosti [§ 11 odst. 2 písm. b) ZSPOD]. Je otázkou, zda by se přípravy neměly účastnit také blízké osoby budoucích pěstounů.

3.2 Průběh procesu pěstounské péče

Na pěstounské péči se podílí mnoho vlivů. Je známo, že ne každá pěstounská péče probíhá a končí stejným způsobem. Vždy se však jedná o proces, který je zakotven v legislativě.

¹⁴ S účinností od 1. 4. 2000, kdy vešel v účinnost ZSPOD, byla povinnost pořádat odbornou přípravu svěřena okresním úřadům. Až o několik let později přešla na úřady krajské a došlo k navýšení jejího časového rozsahu.

3.2.1 Podmínky vzniku pěstounské péče

Pěstounská péče vzniká vždy rozhodnutím soudu a stejně tak soud ji může svým rozhodnutím zrušit. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče jednotlivci nebo manželskému páru. Pokud je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost svobodně vyjádřit svůj názor k podanému návrhu, je třeba brát na jeho názor zřetel.

Dítě je možné do pěstounské péče svěřit v případech, kdy osobní péči nemohou zajistit rodiče nebo poručník dítěte. Občanský zákoník upřednostňuje osobní formu péče o dítě před péčí v ústavních zařízeních. Oproti minulosti však svěření dítěte do pěstounské péče není podmíněno dlouhodobostí. Dítě tak může vyrůstat v pěstounské péči jen po určité ohraničené období. Zejména pak po dobu, kdy na straně rodičů trvají překážky, bránící jim v péči o dítě.

V případě, že je rozhodováno o svěření dítěte do pěstounské péče jen jednoho z manželů, vždy je vyžadováno vyjádření druhého z manželů. Na osobní péči o dítě v pěstounské péči se manžel ze zákona podílí, pokud s pěstounskou rodinou žije v rodinné domácnosti (§ 965 odst. 3 NOZ). Pěstoun musí být zárukou řádné péče, souhlasit se svěřením dítěte a také mít bydliště na území České republiky (§ 962 odst. 1 NOZ).

Kromě svěření dítěte do pěstounské péče mohou soudy s účinností od 1. 1. 2014 zcela privilegovaně rozhodovat o svěření dítěte do tzv. předpěstounské péče¹⁵. V rozhodnutí soud vždy stanoví délku trvání této péče a to dle povahy konkrétního případu.

3.2.2 Důvody zániku pěstounské péče

Legislativa dále podporuje oprávněnost rodičů, pěstounů či dítěte k podání návrhu na změnu práv a povinností, případně návrhu na zrušení pěstounské péče. Musí se však jednat o podstatnou změnu poměrů nebo podstatné neshody mezi rodiči a pěstouny, týkající se dítěte. Soud vždy posoudí požadavek rodičů na navrácení dítěte do jejich péče. Změna musí odpovídat zájmům dítěte (§ 959 a § 969 NOZ). Současná právní úprava neumožňuje, aby návrh na zrušení pěstounské péče podal orgán sociálně-právní ochrany dítěte.

¹⁵ Do konce roku 2013 o předpěstounské péči rozhodovaly dle § 19 odst. 1 písm. b) ZSPOD obecní úřady obcí s rozšířenou působností a to v režimu tzv. správního řízení.

Pěstounská péče může zaniknout nabytím svéprávnosti dítěte¹⁶, nejpozději jeho zletilostí, úmrtím pěstouna, rozvodem pěstounů nebo úmrtím dítěte. Uvedenými způsoby zaniká pěstounská péče tzv. ze zákona.

Za předčasným ukončením nebo neúspěchem pěstounské péče stojí, kromě nesprávně zvolené formy náhradní rodinné péče, vývojové prognózy dítěte či přecenění schopností pěstounů, také nedostatečná příprava, nedostatečná sociální podpora pěstounů a nedostatečně rozvinuté služby v této oblasti. Problematická může být rovněž neohraničenost pěstounské rodiny, která může snižovat přínos individuální péče (Matějček a kol., 1999, s. 38 a s. 49).

S ohledem na rozvoj pěstounské péče se jako nezbytné jeví vytvoření standardů pěstounské péče (MPSV, 2006, s. 37-40)¹⁷.

3.3 Typologie osob v náhradní rodinné péči

ZSPOD (§ 4a) vymezuje pro účely zákona tři typy osob. Nejprve pojmenovává osoby odpovědné za výchovu dítěte, kterým bylo dítě svěřeno na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Dále rozlišuje osoby pečující a osoby v evidenci. K osobám pečujícím patří ti, kteří jsou odpovědní za výchovu dítěte, avšak zároveň jsou pěstouny či poručníky nebo již dítě dočasně vychovávají a pěstouny se teprve mají stát. Osoby v evidenci jsou zařazeny v evidenci krajských úřadů jako osoby vhodné vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

3.4 Dávky pěstounské péče

Okruh dávek pěstounské péče byl až do konce roku 2012 upraven v zákoně o státní sociální podpoře¹⁸. S účinností od 1. 1. 2013 došlo k zakotvení pěstounských dávek v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Nárok podle tehdejší úpravy pěstounům zanikl. Bylo nutné požádat o uvedené dávky znovu a opětovně dokladovat vše potřebné. V současné době, dle § 47e ZSPOD, k dávkám pěstounské péče patří: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek při zakoupení osobního motorového vozidla a zcela nově příspěvek při ukončení

¹⁶ Svěprávnost lze dle § 37 NOZ přiznat i nezletilému, je-li to v jeho zájmu.

¹⁷ Do dnešního dne není oficiální znění standardů pěstounské péče známo ani legislativně upraveno, i když si splnění tohoto úkolu MPSV stanovilo do 31. 12. 2007. Novelou ZSPOD (§ 9a odst. 3) však nastala povinnost orgánů sociálně-právní ochrany dodržovat při výkonu sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně-právní ochrany.

¹⁸ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

pěstounské péče. Uvedené dávky vyplácí příslušná krajská pobočka Úřadu práce.

3.4.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Uvedený příspěvek je dle § 47f ZSPOD nárokem nezaopatřeného nezletilého dítěte svěřeného do pěstounské péče, avšak vyplácí se osobě pečující. Výše příspěvku je rozlišena věkem dítěte a případným stupněm závislosti na pomoci jiné fyzické osoby¹⁹. Pokud dítě souběžně požívá důchod z důchodového pojištění (sirotčí důchod) náleží příspěvek, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi příspěvkem a přiznaným důchodem. Dle věku je vyplácen v částce od 4 500 Kč až do 6 600 Kč měsíčně. Jedná-li se o dítě, zhodnocené dle zákona o sociálních službách²⁰, pak náleží v částce od 4 650 Kč do 9 000 Kč měsíčně s tím, že je zohledněn nejen věk dítěte, ale také stupeň jeho závislosti. Nárok na příspěvek je zachován i po zletilosti dítěte, pokud žije ve společné domácnosti s pěstounem, nejdéle však do dosažení dvacátého šestého roku věku.

V minulosti dle zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči (ZPP), konkrétně dle § 16 odst. 3 byl příspěvek při společné pěstounské péči manželů vyplácen vždy do rukou ženy.

Také § 961 NOZ upravuje nárok dítěte na příspěvek. Právo dítěte na případné výživné od rodičů přechází na stát. Je-li určené výživné vyšší než vyplácený příspěvek, rozdíl mezi částkami náleží dítěti. Soud vždy rozhodne o hospodaření s výživným a způsobu platby.

3.4.2 Odměna pěstouna

Dle ZSPOD (§ 47i) má na odměnu pěstouna nárok osoba pečující a osoba v evidenci. Pokud společnou péči o dítě vykonávají manželé, odměnu pěstouna uplatňuje pouze jeden z nich. Stejně je to u osob v evidenci.

Výše příspěvku je ovlivněna počtem dětí, stupněm závislosti dítěte a typem pěstounské péče. Pečuje-li pěstoun o jedno dítě, jedná se o částku 8 000 Kč měsíčně. Při péči o dvě děti pak o 12 000 Kč měsíčně. Odměna ve výši 20 000 Kč měsíčně náleží pěstounovi, který pečuje o tři děti nebo o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II, III, IV. Stejnou výši odměny uplatňuje také osoba

¹⁹ Závislost je posuzována dle zákona o sociálních službách. Srov. zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ Srov. tamtéž

v evidenci (pěstoun na přechodnou dobu), i když o dítě momentálně nepečuje. Částku 24 000 Kč uplatňuje osoba v evidenci, která pečuje o dítě, jež je osobou závislou na pomoci jiné osoby ve stupni II, III, IV. Pokud pěstoun pečuje ještě o více dětí, než zákon v obecné míře upravuje, odměna se navyšuje (§ 47j odst. 1 a odst. 2 ZSPOD). Z přiznané odměny pěstouna se dle zvláštních předpisů provádějí srážky a odvody (§ 47v odst. 5 ZSPOD). Pokud je žadatelem prarodič nebo praprarodič dítěte, náleží mu odměna pěstouna pouze v případech zvláštního zřetele. Dle § 47j odst. 3 ZSPOD si pro účely přiznání dávky pěstounské péče vyžádá krajská pobočka Úřadu práce vyjádření příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

3.4.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek se vyplácí jednorázově, nárok náleží osobě pečující při převzetí dítěte do péče. Výše příspěvku je ovlivněna věkem dítěte v částce 8 000 Kč u dítěte do 6 let, 9 000 Kč u dítěte od 6 do 12 let, 10 000 Kč u dítěte od 12 do 18 let (§ 47l odst. 1 až 3 ZSPOD).

3.4.4 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Nárok náleží osobě pečující, která má v pěstounské péči alespoň tři děti, případně této osobě náleží odměna pěstouna z důvodu péče o tři děti. Děti mohou být již zletilé, avšak nadále žijící v domácnosti pěstouna. Příspěvek se vyplácí tehdy, pokud osoba pečující zajistila nezbytnou celkovou opravu vozidla nebo osobní motorové vozidlo zakoupila, avšak neužívá ho pro výdělečnou činnost. Výše příspěvku činí 70% pořizovací ceny motorového vozidla nebo výdajů na opravy, max. částku 100 000 Kč. Součet příspěvku nesmí za posledních 10 kalendářních let přesáhnout částku 200 000 Kč. Zákonem je upraveno případné navrácení poměrné částky příspěvku (§ 47m odst. 1 až odst. 4 ZSPOD).

3.4.5 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Nárok má osoba (dítě), která ke dni zletilosti vyrůstala v pěstounské péči. Příspěvek se vyplácí po ukončení výplaty příspěvku na úhradu potřeb. Jedná se o jednorázovou částku ve výši 25 000 Kč (§ 47h odst. 1 až odst. 3 ZSPOD).

4 Systém práv a povinností při výkonu pěstounské péče

Práva a povinnosti pěstounů mají v životě pěstounských rodin své místo. Ve vztahu k dětem pěstouni mohou, a v době minulé také mohli, vykonávat práva a povinnosti rodičů v přiměřené míře. Přijetím novely ZSPOD č. 401/2012 Sb. (dále jen novela), však úprava práv a povinností pěstounů získala s účinností od 1. 1. 2013 zcela nový rozměr. Pěstounské rodiny pro zdárný výkon pěstounské péče mají také právo na poskytnutí odborné pomoci a poradenství.

Návrh novely reagoval na závěry analýz v oblasti péče o ohrožené rodiny s dětmi a na poznatky z domácí a zahraniční praxe. Kromě vytvoření podmínek pro všestranný rozvoj dětí a zabezpečení jejich výchovy v přirozeném nebo náhradním rodinném prostředí, patřil k obecným cílům právní úpravy návrh na sjednocení postupů a zvýšení kvality systémů orgánů sociálně-právní ochrany dětí, návrh na vytvoření alternativ institucionální péče pro děti a návrh na rozvoj a profesionalizaci pěstounské péče. Rovněž byly v oblasti výkonu pěstounské péče v ČR definovány základní problémy. Jednalo se zvláště o problematiku nedostatečného počtu zájemců o pěstounskou péči, neexistující systematické podpory a kontroly výkonu tohoto typu péče, neexistujícího hmotného zabezpečení pěstounů na přechodnou dobu v období, kdy jim není svěřeno dítě a nedostatečné podpory pěstounské péče. Cílem novely bylo především zajištění dostatečné sítě podpůrných a odlehčovacích služeb tak, aby nedocházelo k předčasnému ukončení pěstounské péče a umístění nebo návratu dítěte do ústavní výchovy²¹.

Kapitola se podrobně věnuje novým právům a povinnostem pěstounských rodin a je stěžejní pro samotnou diplomovou práci.

4.1 Historický vývoj práv a povinností pěstounů

Dle dnes již neplatného zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, podléhali zájemci o pěstounskou péči intenzivnější kontrole ze strany národního výboru a byl konán dohled nad výchovou dítěte. Pěstoun byl také povinen vést jednoduché záznamy o příjmech a vydáních. O pěstounské péči se rozhodovalo pouze tehdy, existovala-li určitá pravděpodobnost, že se dítě nebude moci do vlastní rodiny dlouhodobě navrátit, příp. byl-li návrat zcela vyloučen (Haderka, Brabenec, 1979, s. 9).

Práva pěstounů byla v minulosti omezená a zahrnovala především práva

²¹ Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 401/2012 Sb.

na plnou a osobní výchovu dítěte, spravování jeho majetku, přiměřené používání výchovných prostředků k ukáznění dítěte. Nechybělo ani právo na pomoc druhého z manželů s výchovou dítěte, pokud žil s pěstounem v jedné domácnosti. Pěstouni se mohli domáhat vydání soudního rozhodnutí, nebyla-li opatření a rozhodnutí rodičů v zájmu dítěte (Haderka, Brabenec, 1979, s. 33 a s. 37).

Pěstounem se mohl stát pouze občan s osobními předpoklady, zajišťujícími řádnou výchovu dítěte. Důraz byl kladen na morální a zdravotní předpoklady. Pěstounská péče měla být ku prospěchu dítěte. Právní úprava počítala s pečlivým výběrem pěstounů a tak tuto roli mohl zastávat pouze ten, kdo ve výběru obstál (Haderka, Brabenec, 1979, s. 18).

Počet dětí, které bylo možné do pěstounské péče svěřit, nebyl nijak omezen. Avšak vždy šlo o počet, na který pěstoun dle odborníků stačil (Haderka, Brabenec, 1979, s. 30 - 31). Pěstouni v tomto ohledu neměli přeceňovat své síly.

Práva a povinnosti dnešních pěstounů upravuje novelizovaný zákon o sociálně-právní ochraně dětí a občanský zákoník. Konkrétně § 966 občanského zákoníku ukládá pěstounům právo a povinnost o dítě osobně pečovat. Pěstoun při výchově dětí vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů. Je povinen a oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Pěstoun má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech. Vyžadují-li to okolnosti, stanoví další povinnosti a práva pěstouna soud.

Jedná-li se o neběžnou záležitost v životě dítěte, potřebuje pěstoun vždy souhlas rodiče. K těmto záležitostem patří nejčastěji změna příjmení dítěte, podání žádosti o vydání cestovního pasu, plánované lékařské zákroky, volba povolání a jiné.

Motivy k podání žádosti o svěření dítěte do pěstounské péče jsou různé povahy. Některé jsou zřetelné, jiné naopak skryté. Žadatelé si je mohou nebo nemusí uvědomovat (Škoviera, 2007, s. 60). Důvodem k přijetí dítěte nemusí být pouze bezdětnost žadatelů, ale také jejich altruismus a snaha zajistit opuštěným dětem domov (Grohová, Bubleová, Vávrová, Frantíková, 2011, s. 18).

Soudy jsou při výběru osob pěstounů vázány povinností upřednostnit v tomto ohledu osoby příbuzné či blízké dítěti v případě, že se tyto osoby péče o dítě ujaly, ledaže by takové rozhodnutí nebylo v souladu se zájmy dítěte (§ 962 odst. 2 NOZ).

Základním východiskem novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí je rozdílnost pěstounských rodin. Děti jim svěřené mají individuální potřeby. Pěstouni

mají díky novele mnoho nových práv, která však úzce souvisí s povinnostmi. Jejich konkrétní naplňování je upraveno tzv. dohodou o výkonu pěstounské péče (viz podkapitola 4.4).

Náhradní rodiče se ve svých úvahách zabývají tím, jak přijmout to, co jim doporučil a vymyslel někdo jiný (Kovařík a kol., 2004, s. 24).

4.2 Vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny

Nepříznivé podmínky v biologické rodině nebo případné změny výchovného prostředí razantně ovlivňují další vývoj dítěte. Nezastupitelnou roli pro nápravu lze spatřovat v kvalitě náhradní rodinné péče. Především pak v analýze potřeb dětí, pěstounů a pěstounských rodin (Ptáček, Kuželová, 2011b, s. 1, s. 3).

Dle ZSPOD § 10 odst. 3 písm. c) je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen pravidelně vyhodnocovat situaci rodiny a dítěte. Vždy také posuzuje, zda se nejedná o dítě, na které se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje.

Vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny se využívá ve smyslu nástroje sociální práce a zahrnuje širokou škálu posouzení, vycházejícího z individuálního přístupu k dítěti (MPSV, 2012b, s. 2 - 4). K dalším zdrojům pro zpracování vyhodnocení patří nejrůznější zprávy k rodině a dítěti. Jedná se především o zprávy obce, školy a předškolního zařízení, zprávy lékařů, příp. jiných odborníků.

Používání jednotného vzoru vyhodnocení není povinné. Obecní úřad obce s rozšířenou působností, který nese za zpracování vyhodnocení odpovědnost, si může vytvořit vlastní vyhodnocovací rámec, který musí být v souladu s § 1 prováděcí vyhlášky k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů²². Při implementaci vyhodnocení se také může řídit manuálem MPSV ČR (MPSV, 2014, s. 1-194). Jako pomocný dokument lze pro zpracování vyhodnocení použít tzv. rámec pro vyhodnocení potřeb, pomocné nástroje a škály, dotazníky pro jednotlivé věky dětí, metodiku a nástroje pro vyhodnocení ochranných faktorů a rizik (MPSV, 2012c, s. 9).

U dětí v náhradní rodinné péči se zpracovává podrobné vyhodnocení jejich situace. Rovněž oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Chrudim používá vlastní vyhodnocovací rámec. S ohledem na děti v náhradní rodinné péči pak vždy používá záznam o podrobném vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny (Příl. 1).

²² Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Na základě vyhodnocení situace je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen zpracovat také individuální plán ochrany dítěte, který by měl určit opatření k ochraně dítěte, přispět k posílení funkcí rodiny a stanovit časový plán pro aplikaci navržených opatření.

Kromě povinnosti zpracovávat vyhodnocení a individuální plán ochrany dítěte patří k dalším povinnostem orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD) např. povinnost pořádat případové konference [§ 10 odst. 3 písm. e) ZSPOD]²³.

4.3 Individuální plán ochrany dítěte

Individuální plán ochrany dítěte se vypracovává od počátku poskytování sociálně-právní ochrany dětí, nejpozději však do 30 dnů od zařazení dítěte do evidence OSPOD. Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, příp. existují-li jiné zákonem stanovené důvody, je třeba individuální plán ochrany dítěte (dále individuální plán) pravidelně aktualizovat a stejně tak dohoda o výkonu pěstounské péče by měla být v jeho souladu.

Individuální plán je nástrojem koordinace všech, kteří jsou zapojeni do práce s dítětem a rodinou. Zcela ústřední a klíčovou roli zde sehrává orgán sociálně-právní ochrany dětí, který pomocí individuálního plánu monitoruje, zda účastníci procesu (např. dítě, rodiče, náhradní rodiče, škola, lékař) směřují ke stanovenému cíli. Individuální plán určuje cíle cesty, jednotlivé kroky zapojených subjektů a dobu jejich činnosti v rodině. Je souhrnem zásadních informací o dítěti a rodině, které byly zjištěny při procesu vyhodnocování a následné analýzy potřeb dítěte. Orientace v individuálním plánu musí být pro všechny účastníky jednoduchá a srozumitelná. Všechny podklady, používané v průběhu práce s rodinou, jsou nadále zakládány do spisové dokumentace dítěte, kterou orgán sociálně-právní ochrany dětí vede (MPSV, 2014, s. 83-86).

Stejně jako vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny je také obsah individuálního plánu metodicky a legislativně upraven. Jedná se pouze o rámcovou úpravu s důrazem na cíle zpracování a jejich realizaci. Pro vlastní práci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, konkrétně v oblasti struktury individuálního plánu, zůstává dostatečný prostor. Nezbytné je zachování rámcového obsahu individuálního

²³„Případová konference slouží jako platforma pro vyhodnocení komplexního hodnocení dítěte, pojmenování priorit a zapojení dalších subjektů, jež rodinu vedou ke zlepšování své sociální situace a posilování vlastních kompetencí“ (Pemová, Ptáček, 2012, s. 109).

plánu, který je stanoven § 2 prováděcí vyhlášky k ZSPOD²⁴.

V zahraničí, konkrétně v Londýně, se zpracování individuálního plánu věnují odbory zdravotnictví. Místo termínu individuální plán ochrany dítěte používají termín „Plan for the child in need“ (lze přeložit jako „plán ohroženého dítěte“), který je zaměřen na identifikaci vývojových potřeb dítěte, rodičovské kapacity, širší rodiny a prostředí, kde dítě žije. Tento plán by měl být co nejvíce konkrétní, měl by obsahovat jednotlivá opatření, která bude třeba přijmout, identifikaci zodpovědné osoby a určení služby nebo zdroje (Department of Health, 2000, s. 26).

Jedním z cílů, který může být v individuálním plánu dítěte v pěstounské péči zakotven, je vytvoření Knihy života, která může být pomocníkem při budování identity dítěte. Kniha života by měla zaznamenávat všechny důležité chvíle ze života dítěte a to pomocí fotografií, památečnických předmětů, kreseb, popisků. Společné chvíle, strávené tvorbou a prohlížením Knihy života, otevírají náhradním rodičům a přijatým dětem prostor pro zcela běžnou komunikaci, týkající se i minulosti dítěte (Pokorná, Vávrová, Frantíková, Vančáková, Řeháková, Chaloupková, 2012, s. 18).

Děti, které jsou svěřovány do pěstounské péče, mohou být výchovně zanedbané, citově strádající nebo zažily týrání. Potřebují také dostatek času, aby se vyrovnaly s novou situací. Individuální plán musí tedy obsahovat nejen cíle navržených opatření, ale také prostředky, jakými bude stanovených cílů dosaženo.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí často pro termín individuální plán ochrany dítěte používají zkratku IPOD.

4.4 Dohody o výkonu pěstounské péče

S účinností od 1. 1. 2013 má každá osoba pečující a stejně tak osoba v evidenci (čekající na dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu) povinnost uzavřít tzv. dohodu o výkonu pěstounské péče²⁵. Zákonem jsou vymezeny další situace, kdy je nutné dohodu o výkonu pěstounské péče (dále jen dohodu) uzavřít, příp. co nastává při nesplnění této povinnosti. Dohodu lze uzavřít také s pověřeným subjektem (§ 47a odst. 4 ZSPOD), viz podkapitola 5.3.

Dohody musí být v souladu s rozhodnutím soudu o svěření dítěte do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci. Rovněž zahrnují všechny aspekty života dítěte, vychází

²⁴ Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

²⁵ Již dle původního ustanovení ZSPOD § 44 odst. 2 platného do 31. 12. 2012, uzavírali pěstouni v zařízeních pro výkon pěstounské péče dohody. Nejedná se tedy o nový pojem.

z individuálního plánu ochrany dítěte (Macela, 2013b, s. 3). Stejně tak se přihlíží k potřebám osob pečujících nebo osob v evidenci, pokud jsou tyto potřeby spojeny s výkonem péče o svěřené dítě (§ 47b odst. 3 ZSPOD).

Obsahově jsou dohody pěstounských rodin velmi podobné. Z praxe mohou potvrdit, že většina dohod vychází z obecného vzoru, který je umístěn na webových stránkách MPSV²⁶. Městský úřad Chrudim obecný vzor dohody ve své praxi také používá. Rozšířeny má ty oblasti, které se týkají především financování služeb (Příl. 2).

Dohoda trvá po celou dobu, kdy je v platnosti pěstounská péče nebo trvá péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, kdy je pečující osoba poručníkem nebo kdy je vedena v evidenci osob, tj. zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu, případně probíhá soudní řízení o jmenování fyzické osoby poručníkem dítěte (§ 47c odst. 1 ZSPOD).

Subjekt, který osobu pečující nebo osobu v evidenci doprovází, resp. s ní má uzavřenou dohodu, může dohodu vypovědět. Důvody výpovědi stanoví zákon a může jimi například být závažné nebo opakované porušování povinností, ke kterým se povinná osoba v dohodě zavázala, opakované maření sledování dohody o výkonu pěstounské péče, případně dojde-li bezdůvodně k odmítnutí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu [§ 47c odst. 2 písm. a) - c) ZSPOD].

Doprovázející subjekt má povinnost sledovat naplňování dohody o výkonu pěstounské péče minimálně jednou za 2 měsíce. Tato povinnost je realizována prostřednictvím pověřených zaměstnanců, kteří jsou s osobou pečující nebo osobou v evidenci a dětmi v osobním styku (§ 47b odst. 5 ZSPOD).

Nožířová (2012, s. 17) klade důraz na individuální způsob práce s pěstounskými rodinami, Kovařík a kol. (2004, s. 102) na profesionalitu a potřebnou blízkost sociálních služeb a pomoci.

Konečná (2012, s. 25) radí k hlavním problémům ztěžujícím výkon pěstounské péče předsudky, netoleranci a nepochopení okolí. Mezi dalšími problémy zmiňuje nedostatek podpůrných služeb. Především se pak musí sejít lidé, kteří jsou připraveni porozumět situaci druhého, lidé s dobrou vůlí. Nestačí jen dobře zorganizovaná péče.

Cílem podpory, poskytované v rámci dohody, je prevence selhávání pěstounské

²⁶ MPSV (2013b): Vzor dohody o výkonu pěstounské péče [on-line]. Dostupné 3. 9. 2014 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/14684/prikklad_vykon_PP.pdf.

péče. Služby by měly být zaměřeny na podporu bezpečného vztahu s pečující osobou, kontakty s rodiči, práci s identitou dítěte a na zpracování traumat přijatých dětí (Macela, 2013b, s. 3).

4.5 Práva osob pečujících a osob v evidenci

Pěstounskou péči a vztahy z ní vyplývající, tj. práva a povinnosti mezi dítětem a pěstounem, upravují kromě občanského zákoníku, který je základním předpisem soukromého práva, další právní předpisy. Ústředním předpisem je zákon o sociálně-právní ochraně dětí, který má však povahu pramene práva veřejného. Kromě práv a povinností osob, které se chtějí stát pěstouny nebo již pěstouny jsou, totiž upravuje jejich vztah k orgánům veřejné správy (obecním úřadům obcí s rozšířenou působností a krajským úřadům) a nezapomíná ani na úpravu kompetencí orgánů sociálně-právní ochrany dětí k pěstounské péči (Novotný, Ivičičová, Syručková, Vondráčková, 2014, s. 184-185).

Vzhledem k tomu, že každá pěstounská rodina je jiná, a stejně tak i dítě, je žádoucí, aby v dohodě o výkonu pěstounské péče byla práva a povinnosti osob v evidenci nebo osob pečujících individuálně specifikována. V těchto ohledech je nezbytné zajistit systém podpory, doprovázení, vzdělávání a sledování výkonu pěstounské péče. Dítě je sice pěstounům svěřeno, avšak nadále zůstává pod ochranou státu. Legislativa upravuje další práva pěstounů, která se týkají nabídek správních orgánů, kdy je na pěstounech, zda jich využijí (MPSV, 2012b, s. 36). Konkrétně se jedná o poradenskou činnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností, kterou poskytuje osobám vhodných stát se pěstouny. Dále tu pak je povinnost krajských úřadů alespoň jednou v roce pěstounům zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče [§ 11 odst. 1 písm. d) a odst. 4 ZSPOD].

S ohledem na téma diplomové práce se dále zaměřuji na práva a povinnosti osob pečujících a osob v evidenci vyplývajících ze ZSPOD (§ 47a).

4.5.1 Právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci

I toto právo je nezbytné realizovat velmi citlivě, vždy v zájmu konkrétního dítěte. Zvláště pak u malých dětí je třeba pečlivě zvážit osobu, která bude krátkodobou péči poskytovat. Zákonem není výběr osob omezen. Může se jednat o osoby rodině blízké, jiné pěstounské rodiny, mateřská centra, dobrovolníky, hlídací agenturu

nebo subjekt, s nímž má osoba pečující uzavřenou dohodu o doprovázení. Předem je nutné dohodnout způsob, jakým bude možné o tuto pomoc požádat, jak bude dítě předáváno, jaká bude úhrada za stravu a ubytování. Osoby, které konkrétní formu pomoci poskytují, musí znát specifika dětí vyrůstajících v pěstounské péči. Musí být poučeny, proškoleny a mít bližší informace o dítěti (např. o jeho zdravotním stavu). Odpovědnost za dítě přebírá vždy osoba, která dítě momentálně zajišťuje (MPSV, 2012b, s. 37-38).

Pomoc při zajištění krátkodobé péče, respektive práva na poskytnutí dočasné nebo trvalé pomoci při zajištění osobní péče o dítě, je dle § 47a odst. 2 písm. a) ZSPOD vymezena konkrétními situacemi.

4.5.2 Právo na respitní péči

Vágnerová (2012, s. 15) zmiňuje potíže ve vzájemných vztazích pěstounů, zvláště v adaptační fázi. Pěstouni se mohou cítit zklamaně, jelikož si soužití s dítětem představovali jinak. Nemají na sebe dostatek času, narůstá napětí a konflikty, ubývají jejich společné pozitivní zážitky. Frantíková (2008, s. 8) připomíná, že je péče o děti náročná a stojí spoustu energie. Manželé potřebují čas na sebe bez přítomnosti dětí. Stežejní je zachování jejich manželské identity.

Dospívání dětí, které byly přijaty, není snadné a stejně tak není snadné být rodičem přijatého dítěte. Péče o děti a jejich správná výchova jsou časově a energeticky náročné. Náhradní rodiče potřebují dostatek času na oddech od dětí a také pro sebe navzájem (Frantíková, 2008, s. 7-8).

Právo na pomoc se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě starší 2 let, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů, konkretizuje § 47a odst. 2 písm. b) ZSPOD. Uvedené ustanovení zajišťuje osobám pečujícím prostor k relaxaci, psychohygieně, odpočinku, oddechu od náročné péče. Repitní péče může být zajištěna pobytem dítěte na táboře, který je v souladu s jeho zájmy a potřebami. Rodiny si mohou tábor zařídit samy s tím, že doprovázející subjekt požádají pouze o úhradu. Podrobnosti musí být stanoveny v dohodě o doprovázení. Uvedené právo není povinností, rodiny ho nemusí využít. V opačném případě je možné využít většího rozsahu respitní péče. Legislativa hovoří o době „alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce.“ U osob v evidenci (PPPD) je možné tuto formu pomoci využít pro zajištění odpočinku před příchodem dalšího dítěte do rodiny (MPSV, 2012b, s. 38-39).

4.5.3 Právo na odbornou pomoc

Úkolem pěstounů je především pracovat se zpracováním negativních zážitků, které si děti často přinášejí z původního prostředí. Odborná pomoc je třeba v celém procesu pěstounské péče. Očekávání pěstounských rodin mohou být opravdu velká. Někdy se musí vyrovnávat s problémy, jež jsou dány nerovnováhou mezi realitou a ideály. Projevům dítěte nemusí rozumět. Potřebují pomoc, oporu a radu. Procházejí náročným a dlouhodobým procesem, který v nich může vyvolávat pocit bezmoci.

K základním podmínkám úspěchu pěstounské péče patří stabilita podmíněná schopností a připraveností pěstounů zvládat náročné úkoly. Pěstouny je nutné pečlivě vybírat, poskytovat jim vedení a trvalou pomoc (Matějček, 2005, s. 224).

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 (MPSV, 2009, s. 3, s. 10) reflektuje potřebu kvalitních a stabilních náhradních rodin, které budou podporovány sítí odborných služeb. Náhradní rodina je vnímána jako vyžadující podporu.

Pěstounům může pomoci, kromě rozhovoru s odborníkem, setkání se zkušenými náhradními rodiči, kteří prošli stejným procesem. Pěstouni také potřebují dostatečné informace o pravděpodobném vývoji dítěte, které přijímají.

Potřeby pěstounů a svěřených dětí by měl vyhodnotit subjekt uzavírající s nimi dohodu o doprovázení. Odborná pomoc ve směru k dítěti musí vycházet z individuálního plánu ochrany dítěte. K odborným službám lze řadit např. psychoterapii, sociální služby, odbornou pomoc při vzdělávání, supervizi, právní poradenství a jiné (MPSV, 2012b, s. 40).

Na zprostředkování terapeutické, psychologické nebo jiné pomoci, je dle § 47a odst. 2 písm. c) ZSPOD, právo minimálně jednou za 6 měsíců.

4.5.4 Právo na bezplatné zvyšování znalostí a dovedností

S účinností od 1. 1. 2013 je pro osoby pečující a osoby v evidenci zavedeno právo na bezplatné zajištění a zprostředkování vzdělávání, respektive zvyšování si dovedností a znalostí v oblasti péče o dítě. Rozsah byl stanoven na 24 hodin v průběhu 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích. Zároveň bylo uvedené právo zakotveno jako povinnost [§ 47a odst. 2 písm. d) a f) ZSPOD].

Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, stanoví prostřednictvím § 5 zaměření, obsah a způsoby,

jak vzdělávání zajistit. Jedná se o oblasti zaměřené na získávání znalostí a dovedností při péči o děti jiného etnika, děti se specifickými potřebami (týrání, zneužívání) či sourozenecké skupiny. Dále zahrnuje oblasti pro zvládnání krizových situací, návrat dítěte do přirozené rodiny, přípravu dítěte na odchod z náhradní rodiny a osamostatnění se.

Právo zajišťuje subjekt, který s konkrétní osobou uzavřel dohodu o doprovázení. Vždy je na jeho odpovědnosti zajistit vzdělávání na odborné úrovni. Nejlépe prostřednictvím osob, které mají pověření dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí k výchovné a poradenské péči, k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče nebo k odbornému poradenství (MPSV, 2012b, s. 40-41).

4.5.5 Právo na pomoc při kontaktech dítěte s osobami blízkými

Tuto záležitost je nezbytné posuzovat vzhledem k individuálním aspektům vztahů u každého dítěte velmi opatrně. Kontakt by měla zprostředkovávat třetí strana s prioritním pohledem na potřeby a zájmy dítěte. Pokud se nepodaří navázat nebo udržovat kontakty s rodinou dítěte, pak se pěstounům doporučuje zprostředkování kontaktu s jinými osobami, které zná dítě z minulosti a jsou pro něj důležité (Archerová, 2001, s. 96).

Zajištění kontaktu dítěte v pěstounské péči s jeho rodinou je povinností orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Je naprosto nepřijatelné, aby zmíněný orgán podporoval v pěstounech přesvědčení o nevhodnosti těchto kontaktů (Motejl a kol., 2007, s. 41).

Neutrální prostředí podporuje rovněž Vančáková (2008, s. 38-39). Zvláště u Romů předpokládá, že budou mít ze setkání nemalé obavy. Hlavním cílem pěstounů je zájem dítěte, tj. aby se biologičtí a náhradní rodiče dokázali domluvit. Velkým problémem může být, přislíbí-li rodiče účast na setkání, avšak již předem vědí, že nebudou mít peníze na cestu.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 20. února 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06, konkrétně uvádí: „...Jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí stát v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a musí přijmout vhodná opatření za účelem sloučení biologické rodiny s dítětem“ (Ústavní soud, 2007).

Je zásadně žádoucí, aby dítě, které vyrůstá v pěstounské péči, udržovalo osobní a pravidelný kontakt se svými rodiči (Hrušáková a kol., 2009, s. 190). Stejně tak Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod u čl. 8 ukládá

státu závazek respektovat rodinný život a přijmout opatření za účelem rozvíjení vztahu rodičů s dítětem a jejich sloučení. Vždy záleží na okolnostech případu. Důležitým faktorem je rozsah a typ přípravných opatření, spolupráce a porozumění dotčených osob.

Právo na pomoc při styku dítěte s osobami blízkými, včetně zajištění asistence a vhodného místa, je zakotveno v § 47a odst. 2 písm. e) ZSPOD.

4.6 Povinnosti osob pečujících a osob v evidenci

Pěstounům, tj. osobám pečujícím a osobám v evidenci, jsou na základě novely ZSPOD nově stanoveny povinnosti, mezi které patří povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě, povinnost uzavřít tzv. dohodu o výkonu pěstounské péče a umožnit její sledování. V souladu s individuálním plánem ochrany dítěte také povinnost rozvíjet, udržovat a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými či příbuznými.

4.6.1 Povinnost vzdělávat se

Vždy je třeba posoudit, v jakých oblastech má být tato povinnost plněna. Nelze za ni považovat poradenství. Vzdělávání musí souviset s oblastí péče o děti a lze ho splnit i osobní konzultací (MPSV, 2012b, s. 41-42).

Doprovázející pracovník podporuje a vede pěstouny k tomu, aby se vzdělávali. Společně s nimi konkretizuje, na jaké oblasti se mají zaměřit a jakými tématy se zabývat. Dítě svěřené do pěstounské péče se potřebuje opřít o stabilní osoby, které plně přijaly náhradní rodičovství. Jejich identita souvisí s identitou svěřeného dítěte. Zmapované vzdělávací potřeby pěstounů jsou zahrnuty do jejich vzdělávacího plánu, který nemusí mít ohraničenou strukturu. Forma vzdělávání a jeho následné hodnocení je na dohodě mezi doprovázející osobou, tj. klíčovým pracovníkem, a rodinou (Semerádová, Zachařová, Černá, 2011, s. 26-52).

Legislativa upravuje povinný rozsah vzdělávání (viz podkapitola 4.5.4), oblasti i situaci, pokud by uložená povinnost nebyla plněna. Osoby, kterých se povinnost vzdělávání týká, však v této souvislosti nemají nikde upraven např. nárok na dovolenou nebo náhradní volno. Splnění této povinnosti tak může být pro některé z nich obtížné.

4.6.2 Povinnost umožnit sledování naplňování dohody

Sledování dohody se zaměřuje na samotný výkon pěstounské péče, tj. zda osoby pečující nebo osoby v evidenci nepotřebují poradenství nebo pomoc v oblastech péče o dítě. Doprovozející organizace je povinna být s pěstouny v kontaktu minimálně jednou za 2 měsíce (§ 47b odst. 5 ZSPOD). Nemusí se vždy jednat o osobní návštěvu přímo v rodině, k setkání může dojít i na vzdělávacích kurzech.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností se může v případě, kdy má s osobou v evidenci nebo osobou pečující uzavřenou dohodu a zároveň sleduje vývoj dítěte v rodině, dostat do tzv. dvojrole.

Sledování vývoje dítěte v rodině je však jinou činností, kterou obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává dle § 19 odst. 4 ZSPOD²⁷.

4.6.3 Povinnost umožnit styk rodičů s dětmi

Rodiče mají právo se s dítětem pravidelně a osobně se stýkat. Dále také právo na informace o dítěti (§ 960 NOZ). Rodiče neztrácejí vůči dítěti rodičovskou odpovědnost. Pěstouni mají povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými (§ 967 NOZ). Biologická rodina je součástí pěstounské péče, proto je třeba ji zahrnovat do spolupráce.

Kontakt dítěte s rodinou je obvykle ku prospěchu dítěte. Zvláště pak v období, kdy dítě hledá svoji identitu a kořeny. Bezpečnost kontaktu je stěžejní (Bubleová, Frantíková a Vránová, 2011, s. 18). U pěstounské péče je kladen důraz na zachování a podporu vztahů dítěte s biologickou rodinou. Rovněž tak na sanaci původní rodiny (Nožířová, 2012, s. 40). S možnostmi kontaktů dítěte s jeho rodinou se počítá. Rodiče mají právo na informace o dítěti, právo se s ním stýkat a právo žádat ho zpět do své péče. Vztahy dítěte v pěstounské péči k původní rodině jsou zachovány (Novotný a kol., 2014, s. 182).

Podstatným ochranným faktorem v systému náhradní rodinné péče je struktura rodiny, která je velmi důležitá pro vývoj dětí. Nejdůležitější jsou však vztahy s osobami blízkými, jejich potřeba kontinuity, pocit stability a stálosti (Ptáček, Kuželová, 2011a, s. 3). Zdravé vztahy v náhradní rodině nemohou být budovány bez kontaktu s vlastními rodiči dítěte. Pravidelné kontakty s rodiči pomáhají také pěstounům lépe pochopit,

²⁷ Jedná se o kontrolní návštěvy OSPOD v náhradních rodinách, které jsou dle zákonného ustanovení prováděny nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců pobytu dítěte v rodině. Po splnění této lhůty se návštěvy provádějí dle potřeby a v souladu se zájmy dítěte, nejméně však jednou za 6 měsíců.

z jakého prostředí děti přicházejí (Fahlberg, 2012, s. 185-187).

ZSPOD uvedenou povinnost konkretizuje v § 47a odst. 2 písm. h). Osoby pečující a osoby v evidenci tak v souladu s IPOD musí rozvíjet, prohlubovat a udržovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými. Dále musí umožnit jejich vzájemný styk, pokud není soudem stanoveno jinak.

4.7 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

K financování určitých služeb pro pěstouny byl do novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. 1. 2013 zaveden tzv. státní příspěvek na výkon pěstounské péče. Dle § 47d odst. 1 ZSPOD slouží k zajištění pomoci pěstounům, tj. osobám pečujícím nebo osobám v evidenci, svěřeným dětem a je z něj hrazen dohled nad výkonem pěstounské péče. Výše příspěvku činí 48 000 Kč za kalendářní rok, pokud dohoda o výkonu pěstounské péče nebo správní rozhodnutí trvaly po celý kalendářní rok. V opačném případě se jedná o dvanáctinu z této částky a to za každý kalendářní měsíc nebo jeho část, kdy dohoda trvala. O přiznání příspěvku rozhoduje na základě žádosti krajská pobočka Úřadu práce, příslušná dle místa trvalého pobytu nebo sídla žadatele.

Díky zavedení státního příspěvku došlo k rozkrytí širokých potřeb pěstounů. Přednostně by měly být hrazeny služby, které dítě nebo rodina potřebuje z důvodu, že jde o náhradní rodinnou péči. Úhrada služeb se musí odvíjet od ceny, která je v čase a místě obvyklá. Na pokrytí ostatních potřeb pak slouží dávky pěstounské péče. Není vyloučena ani případná spoluúčast pěstounské rodiny na zajištění úhrady služby (Macela, 2013a, s. 3).

Státní příspěvek představuje novou formu podpory pěstounských rodin. Pro pověřené organizace, které náhradní rodiny doprovázejí, zajišťuje garanci stálého finančního zdroje. V roce 2013 byla pro výplatu příspěvku na výkon pěstounské péče zajištěna částka 250 mil. Kč. Hospodaření s příspěvkem ze zákona kontrolují krajské pobočky Úřadu práce ČR (Macela, 2013a, s. 4). V tomto ohledu musí postupovat dle zákona o finanční kontrole²⁸. Čerpání státního příspěvku na výkon pěstounské péče upravuje normativní instrukce²⁹ (MPSV, 2013a, s. 1-9).

²⁸ Zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole, ve znění pozdějších předpisů.

²⁹ MPSV (2013a): Normativní instrukce č. 17/2013 [on-line]. Dostupné 3. 3. 2014 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/16344/NI_17-2013.pdf.

5 Chrudimsko

Okres Chrudim byl v době minulé ohraničen soudními a následně samosprávnými okresy Hlinsko, Nasavrky a Chrudim. Až v roce 1950 pak částí okresu Skuteč, ke kterému se v roce 1960 přidaly části zaniklých okresů Čáslav, Polička, Vysoké Mýto, resp. oblasti Ronovska, Prosečska a Novohradska (Netolický, Petráň, 2012, s. 16). Kapitola se věnuje legislativnímu vymezení obcí III. stupně po ukončení činnosti okresních úřadů a blíže charakterizuje obecní úřad obce s rozšířenou působností Chrudim včetně zobrazení mapy správního obvodu. Dále je zaměřena na organizace pověřené k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče a představuje typologii pěstounských rodin na Chrudimsku.

5.1 Vymezení obecního úřadu obce s rozšířenou působností

Reformou územní veřejné správy došlo s účinností od 1. 1. 2003 ke zrušení okresních úřadů. Většina jejich působnosti byla dle zákona č. 314/2002, o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností, převedena na 205 obcí s rozšířenou působností, tzv. obce III. stupně. Nutno poznamenat, že některé agendy přešly do působnosti krajských úřadů.

Obecním úřadem obce s rozšířenou působností (dále ORP) je dle § 66 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů, obecní úřad, který vykonává přenesenou působnost ve správním obvodu a to v rozsahu určeném zvláštním zákonem. Rozšířená působnost ORP je vymezena dalšími speciálními zákony. K agendám, které zajišťují, patří také sociálně-právní ochrana dětí.

5.2 Charakteristika ORP Chrudim

ORP Chrudim (Příl. 3)³⁰ tvoří část bývalého okresu Chrudim, který byl v roce 2003 rozdělen na ORP Chrudim a ORP Hlinsko. Dle vyhlášky Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností, ze dne 15. 8. 2002, je obvod ORP Chrudim vymezen územím 86 obcí a nachází se v Pardubickém kraji.

³⁰ ČSÚ (2014): Administrativní mapa - správní obvod Chrudim [on-line]. Dostupné 25. 8. 2014 z [http://www.czso.cz/xe/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_spravni_obvod_chrudim/\\$File/ORP5304.jpg](http://www.czso.cz/xe/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_spravni_obvod_chrudim/$File/ORP5304.jpg).

Rozloha ORP Chrudim dle informací Regionálního informačního servisu (RIS)³¹ k 1. 1. 2014 činí 746 km² a v Pardubickém kraji je největší ORP. Hraničí se Středočeským krajem a Krajem Vysočina. K sousedícím ORP patří Čáslav, Přelouč, Pardubice, Holice, Vysoké Mýto, Litomyšl, Hlinsko, Polička a Chotěboř. ORP Chrudim zahrnuje 6 pověřených obecních úřadů: Chrudim, Nasavrky, Skuteč, Chrast, Třemošnice a Heřmanův Městec. Město Chrudim je jediným městem v obvodu ORP, které převyšuje hranici 20. tis. obyvatel. Následuje město Skuteč (5. tis. obyvatel), Heřmanův Městec a Slatiňany (Netolický, Petrůň, 2012, s. 6, s. 16-18).

5.3 Organizace pověřené uzavíráním dohod

Dle § 48 odst. 1 ZSPOD poskytují sociálně-právní ochranu na základě pověření také pověřené osoby. S účinností od 1. 1. 2013 mohou pověřené osoby uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče (§ 47b ZSPOD). Osobám, s nimiž uzavřely dohodu, poskytují poradenskou a výchovnou péči, sledují výkon pěstounské péče [§ 48 odst. 2 písm. f) ZSPOD]. O pověření k určitým činnostem v oblasti sociálně-právní ochrany rozhoduje dle § 49 odst. 1 ZSPOD příslušný krajský úřad. Stejně tak legislativa stanoví podmínky pro vydání pověření.

Pověřené osoby, resp. organizace, jsou v případě uzavření dohody povinny zpracovávat zprávu o průběhu výkonu pěstounské péče a to jednou za 6 měsíců po dobu trvání dohody. Zprávu předávají obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, kde má osoba pečující nebo osoba v evidenci trvalý pobyt (§ 47b odst. 5 ZSPOD).

K 31. 8. 2014 bylo Krajským úřadem Pardubického kraje pověřeno k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče 12 organizací (Příl. 4). Dle ZSPOD je však možné uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče s organizací, která má sídlo i mimo území kraje. Vždy je na zvážení OSPOD, který má povinné (osoby pečující a osoby v evidenci) na starosti, zda k uzavření takové dohody udělí souhlas. Dle § 47b odst. 4 ZSPOD je možné uzavřít dohodu rovněž s příslušným ORP, kde má osoba pečující nebo osoba v evidenci trvalý pobyt. S jeho souhlasem pak s obecním úřadem, jiným ORP nebo krajským úřadem.

Přehled uzavřených dohod u všech pečujících osob žijících na území ORP Chrudim v období od 1. 1. 2013 do 31. 8. 2014 poskytuje Tab. 1. Rovněž blíže

³¹ RIS (2014): Správní obvody obcí s rozšířenou působností [on-line]. Dostupné 1. 9. 2014 z <http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/pardubicky-kraj/obce-s-rozsir-pusobnosti/>.

specifikuje, zda byla dohoda uzavřena s ORP Chrudim, s pověřenou organizací v rámci Pardubického kraje nebo s organizací, která na území Pardubického kraje nepůsobí a ani nemá jeho pověření. Z Tab. 1 je patrné, že nejvíce osob pečujících má dohodu o výkonu pěstounské péče uzavřenou s organizací, které bylo vydáno pověření Krajským úřadem Pardubického kraje. Nejméně pak s organizacemi, které mají pověření jiného krajského úřadu. Dle interních statistických výkazů OSPOD Chrudim se jedná o organizace Natama Praha, o.p.s. a občanské sdružení Salinger Hradec Králové. ORP Chrudim v současné době nedisponuje osobami v evidenci.

Tab. 1: Dohody o výkonu pěstounské péče v obvodu ORP Chrudim

	2013	2014*
Obec s rozšířenou působností Chrudim	12	16
Pověřená organizace v rámci Pardubického kraje	37	39
Pověřená organizace mimo území Pardubického kraje	4	3
Celkem	53	58

Zdroj: Vlastní tabulka dle interních statistických výkazů OSPOD Chrudim z let 2009-2014 (vždy k 31.12.)

* data k 31. 8. 2014

5.4 Pěstounská péče na Chrudimsku

S pěstounskými rodinami v obvodu ORP Chrudim pracují na základě ustanovení zákona o sociálně-právní ochrany dětí pracovnice náhradní rodinné péče organizačně zařazené na oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Chrudim. Typologie pěstounských rodin, které v období let 2009-2014 na území ORP Chrudim vykonávaly pěstounskou nebo poručnickou péči, je konkretizována v Tab. 2 a Tab. 3, včetně rozdělení rodin dle počtu dětí v pěstounské péči. Zcela jednoznačně v roce 2014 převažuje pěstounská péče cizích osob, tzv. „klasická“ pěstounská péče, nad pěstounskou péčí prarodičů či jiných příbuzných. Nejvíce rodin v obvodu ORP Chrudim, tj. 67,24%, pečuje v roce 2014 o jedno dítě. O tři a více dětí pak pečuje 20,69% rodin.

Tab. 2: Přehled pěstounských rodin v obvodu ORP Chrudim

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Pěstounská péče	51	56	56	54	53	58
z toho prarodiče	22	15	17	14	15	19
jiný příbuzný	3	8	7	8	9	8
cizí	26	33	32	32	29	31
PPPD	0	0	0	0	0	0

Zdroj: Vlastní tabulka dle interních statistických výkazů OSPOD Chrudim z let 2009-2014 (vždy k 31.12.)

* data k 31. 8. 2014

Tab. 3: Pěstounské rodiny v obvodu ORP Chrudim dle počtu dětí v rodině

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Rodina s 1 dítětem v pěstounské péči	32	39	38	37	35	39
Rodina se 2 dětmi v pěstounské péči	14	11	13	11	11	12
Rodina se 3 dětmi v pěstounské péči	1	3	3	4	5	5
Rodina se 4 dětmi v pěstounské péči	4	3	2	2	1	1
Rodina s 5 a více dětmi v pěstounské péči	0	0	0	0	1	1
Celkem	51	56	56	54	53	58

Zdroj: Vlastní tabulka dle interních statistických výkazů OSPOD Chrudim z let 2009-2014 (vždy k 31.12.)

* data k 31. 8. 2014

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Výzkumné šetření zaměřené na přístup pěstounů k plnění obsahu dohod o výkonu pěstounské péče

Tématika práv a povinností pěstounských rodin, jejich doprovázení a profesionalizace, je v současné době velmi aktuálním problémem. Uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče je uzákoněno již téměř dva roky. Nabízí se otázka, nakolik se daří naplňovat rozhodnutí zákonodárců o nutnosti doprovázení pěstounských rodin, plnění dalších povinností a využívání práv vyplývajících z dohod.

Právě z tohoto důvodu mě zajímal osobní názor pěstounských rodin, doprovázejících organizací a pracovníků sociálně-právní ochrany dětí, kterých se tato oblast prakticky dotýká.

6.1 Formulace výzkumného problému

Výzkumný problém a základní výzkumnou otázku je třeba přesně definovat a teprve poté pro ně vyhledat vhodnou výzkumnou metodu. Podoba získaných výsledků je určena volbou výzkumného přístupu (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 22). Pelikán (2007, s. 73 a s. 91) přirovnává výzkumnou metodu k cestě, směřující k badatelem stanovenému cíli a stejně tak klade důraz na přesnou formulaci problému. S ohledem na tato doporučení jsem nejprve určila níže uvedené hlavní a dílčí otázky výzkumného šetření.

Cílem výzkumného šetření je odpovědět na tuto základní výzkumnou otázku:

„Jak pěstounské rodiny na Chrudimsku přijímají práva a povinnosti obsažené v dohodách o výkonu pěstounské péče?“

Z takto definované hlavní výzkumné otázky jsem následně odvodila tyto dílčí otázky:

Dílčí otázka 1: „Jakým způsobem byly pěstounské rodiny seznámeny s novými podmínkami trvání pěstounské péče?“

Dílčí otázka 2: „Jakou podporu přinesly dohody o výkonu pěstounské péče pěstounským rodinám?“

Dílčí otázka 3: „Jaké jsou překážky na straně pěstounských rodin pro naplňování stanovených práv a povinností?“

6.2 Metoda výzkumu

Pro své šetření a jeho specifikaci jsem si v závislosti na stanoveném tématu a cíli výzkumného šetření zvolila kvalitativní výzkum, který budu realizovat prostřednictvím rozhovorů. Kvalitativní výzkum zahrnuje široký sběr dat, jde do hloubky a snaží se přinést maximální množství informací o zkoumaném jevu.

Kvalitativní metody se používají ke zjištění, co je podstatou dosud neprobádaných jevů. Výhodou je, že pomocí nich lze získat konkrétní informace, které metody kvantitativního výzkumu zachytit nemohou (Strauss, Corbinová, 1999, s. 10-11). Kvalitativní výzkum mi pomůže se více zaměřit na prožitky zkoumaných osob a následně tyto prožitky pomocí zvolených metod rozkrýt.

Naopak kvantitativní výzkum se zaměřuje na ověřování vztahů mezi proměnnými. Výstupem je ověření určité teorie či hypotézy (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 22-24).

Odborná literatura uvádí také nevýhody kvalitativního výzkumu. Konkrétně Hendl (2012, s. 50) zmiňuje časovou náročnost sběru a analýzy dat, stanovování kvantitativních predikcí a ovlivnitelnost výzkumníka jeho osobními zkušenostmi. Jsem si vědoma nastíněných nedostatků kvalitativního výzkumu, přesto jsem se rozhodla zvolit tuto metodu, jelikož její silné stránky převažují, pro mnou zvolené téma, nad uvedenými negativy.

Silnou stránkou kvalitativního výzkumu je validita (Gavora, 2000, s. 146). Ta se prokazuje přímým kontaktem s realitou, použitím přesných sdělení zkoumaných osob, přesným popisem a dlouhodobostí výzkumu.

Podporu validity zajišťuje triangulace, kterou Švaříček, Šed'ová (2007, s. 202-205) přirovnávají k procesu, jež se vyznačuje použitím různých pohledů za účelem vyjasnění významu pozorování, interpretace a analýzy dat. Triangulace se vztahuje k procesu objevování ve výzkumu. Autoři rozeznávají triangulaci metod, zdrojů dat, multiperspektivní triangulaci a kombinaci přístupů.

6.3 Charakteristika výzkumného souboru

Pro stanovené téma je žádoucí prokazatelně vysvětlit jednání lidí z více perspektiv. Z těchto důvodů a na základě doporučení Švaříčka a Šedřové (2007, s. 202-204) jsem se rozhodla zvolit triangulaci zdrojů dat. Do výzkumného šetření nebyly zapojeny pouze pěstounské rodiny, ale také pověřené organizace a pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Pro účel realizace výzkumného šetření jsem zvolila metodu záměrného výběru, která je pro můj výzkum nejvhodnější. Jak uvádí Gavora (2000, s. 144), pro pravdivý a informačně bohatý obraz je třeba, aby vybrané osoby měly dostatečné zkušenosti a potřebné vědomosti z daného prostředí. Ve svém výzkumném šetření jsem zjišťovala stanoviska určité skupiny osob se společnými znaky. Z tohoto důvodu byly pro mě získané osobní prožitky a znalosti konkrétních osob nezbytné.

Výzkumný soubor je tvořen pěstouny, pracovníky doprovázejících organizací a pracovníky sociálně-právní ochrany dětí. Za pěstouny (respondenti³² 1-6) považuji osoby, které vykonávají pěstounskou péči nebo poručnictví, bydlí v obvodu ORP Chrudim, mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče a pečují minimálně o 1 dítě po dobu delší 1 roku. Doprovázející organizace (respondenti 7-8) prezentovali pracovníci organizací, které mají k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče pověření krajského úřadu nebo dohody uzavírají ze zákona. Vybraní zástupci organizací mají zároveň sídlo v Pardubickém kraji. Pracovníky sociálně-právní ochrany dětí (respondenti 9-10) pro účel výzkumu zastupovali zaměstnanci Městského úřadu v Chrudimi, odboru sociálních věcí, oddělení-sociálně právní ochrany dětí, referenti náhradní rodinné péče.

Výzkumný soubor jsem charakterizovala podstatnými znaky, které jsou uvedeny v Tab. 4, Tab. 5 a Tab. 6.

Obecné informace o respondentech 1-6, zastoupených skupinou pěstounů, podává Tab. 4. Tato skupina respondentů je zastoupena muži i ženami, jejichž průměrný věk činí 50,33 let. Přesně polovina pěstounů, tj. 50%, žije na vesnici a polovina ve městě. Základní vzdělání má 33,33% pěstounů, vyučeno je 33,33%. Středoškolské vzdělání má 16,67% pěstounů, stejně tak má 16,67% vysokoškolské vzdělání. Skupinu respondentů zastupuje 50% pěstounů, kteří jsou důchodového věku. Pracujících je 16,67% pěstounů. Stejně procento pěstounů je v invalidním důchodu

³² Pro potřeby výzkumného šetření používám pojem „respondent“ pro ženu i muže.

a rovněž 16,67% pěstounů je na mateřské dovolené.

Tab. 4: Charakteristika zástupců respondentů skupiny pěstounů dle obecných znaků

	Pohlaví	Věk	Dosažené vzdělání	Pracovní zařazení	Lokalita pobytu
Respondent 1	žena	62	vyučena	starobní důchodkyně	vesnice
Respondent 2	žena	58	vyučena	starobní důchodkyně	město
Respondent 3	žena	49	základní	invalidní důchodkyně	vesnice
Respondent 4	žena	31	středoškolské	mateřská dovolená	město
Respondent 5	muž	38	vysokoškolské magisterské	pedagogický pracovník	město
Respondent 6	muž	64	základní	starobní důchodce	vesnice

Zdroj: Vlastní tabulka dle uskutečněných rozhovorů s respondenty 1-6

Tab. 5: Charakteristika zástupců respondentů skupiny pěstounů dle způsobu zajištění pěstounské péče

	Typ péče	Délka péče	Počet dětí v péči
Respondent 1	pěstounská péče prarodiče	1 rok	2
Respondent 2	pěstounská péče prarodiče	14 let	1
Respondent 3	poručníctví prarodiče	11 let	2
Respondent 4	poručníctví cizí osoby	6 let	1
Respondent 5	poručníctví cizí osoby	4 roky	2
Respondent 6	klasická pěstounská péče	13 let	3

Zdroj: Vlastní tabulka dle uskutečněných rozhovorů s respondenty 1-6

Z Tab. 5 je patrné, že zástupci respondentů skupiny pěstounů byli rovnoměrně zastoupeni pěstouny prarodiči a pěstouny, kteří vykonávají „klasickou“ pěstounskou péči. Stejně jsou rovnoměrně zastoupeni pěstouni a poručníci. Všichni respondenti pečují minimálně o 1 dítě po dobu minimálně 1 roku.

K respondentům 1-6 považuji dále za důležité uvést tyto podrobnější informace:

Respondent 1 (R1) - Otec dětí, o něž respondent pečuje, je ve výkonu trestu. Byl odsouzen za domácí násilí na rodině. Matka dětí je invalidní důchodkyně, je omezena na svéprávnosti, s pěstounskou rodinou žije v jedné domácnosti. Respondent žije sám, má dvě vlastní děti, které jsou v současné době zletilé.

Respondent 2 (R2) - Dítě, které vyrůstá v pěstounské péči respondenta, nemá otce v rodném listu uvedeného. Matka dítěte má další tři děti, které vyrůstají v náhradní rodinné péči. S rodinou není matka v kontaktu. Péči o děti hrubým způsobem zanedbávala. Respondent ovdověl, má jedno zletilé dítě, které v minulosti osvojil.

Respondent 3 (R3) - Matka dětí je vlastní dcerou respondenta. S rodinou je v častém kontaktu, ale nežijí spolu. Je omezena na svéprávnosti a výkonu rodičovské odpovědnosti k dětem. Otce děti neznají, v jejich rodných listech nejsou uvedeni. Respondent je rozvedený, žije ve vztahu, má pět vlastních, dnes již zletilých, dětí.

Respondent 4 (R4) - Rodiče svěřeného dítěte jsou vůči němu zbaveni rodičovské odpovědnosti z důvodu týrání. Před příchodem do rodiny vyrůstalo svěřené dítě v zařízení ústavní výchovy. Vlastní rodiče nezná, v minulosti se setkalo pouze s družkou otce. Respondent žije v manželství, má dvě vlastní děti ve věku 5 let a 2 měsíce.

Respondent 5 (R5) - Otec dětí není v jejich rodných listech uveden. Matka dětí je k dětem zbavena rodičovské odpovědnosti z důvodu jejich týrání. Před příchodem do rodiny vyrůstaly obě děti v zařízení pro výkon ústavní výchovy. Vlastní rodiče neznají. V současné době se připravují na kontakt s biologickým prarodičem (matkou matky). Respondent žije v manželství, nemá vlastní děti.

Respondent 6 (R6) - Dvě děti, o které respondent pečuje, své otce neznají a ti nejsou uvedeni v jejich rodných listech. Třetímu dítěti, které v rodině vyrůstá, otec zemřel. Dvě děti svou matku znají a v nedávné době se s ní setkaly. Třetí dítě matku nezná. V kontaktu je však se svým sourozencem, který vyrůstá v jiné náhradní rodině. Respondent žije v manželství, nemá vlastní děti.

Tab. 6 charakterizuje zástupce pracovníků doprovázejících organizací a zástupce pracovníků OSPOD. Je z ní patrné, že tato skupina respondentů byla rovnoměrně zastoupena pracovníky z doprovázejících organizací a pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Tab. 6: Charakteristika zástupců respondentů skupiny pracovníků doprovázejících organizací a pracovníků OSPOD

	Pohlaví	Věk	Dosažené vzdělání	Pracovní pozice	Délka praxe
Respondent 7	muž	30	vysokoškolské bakalářské	sociální pracovník doprovázející organizace	3 roky
Respondent 8	žena	37	vysokoškolské magisterské	sociální pracovník doprovázející organizace	8 měsíců
Respondent 9	žena	44	vysokoškolské bakalářské	sociální pracovník OSPOD	3 roky
Respondent 10	žena	40	vysokoškolské bakalářské	sociální pracovník OSPOD	4 roky

Zdroj: Vlastní tabulka dle uskutečněných rozhovorů s respondenty 7-10

6.4 Realizace rozhovorů a metody zpracování informací

Miovský (2006, s. 141-142) k základním a nejčastěji používaným metodám v kvalitativním výzkumu řadí interview, pozorování a ohniskové skupiny. Pelikán (2007, s. 117-118) a Průcha (1995, s. 51) používají kromě interview také pojem rozhovor. Prostřednictvím rozhovoru lze zkoumat specifickou sociální skupinu, zachytit výpovědi a vyjádření v přirozené podobě. „Cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 13).

K hlavním typům je řazen polostrukturovaný rozhovor, který je realizován na základě předem připravených otázek. Nastudováním nejrůznějších metod k získávání dat, posouzení jejich výhod i úskalí, jsem se rozhodla použít metodu polostrukturovaného rozhovoru, jehož předností je bezprostřední kontakt se zkoumanou osobou. Dále také umožňuje kontrolu tazatele nad pokládanými otázkami a odpověďmi respondenta. Problémem může být časová náročnost, individualita odpovědí a způsob záznamu rozhovorů.

Pro zodpovězení hlavní a dílčích otázek výzkumného šetření jsem musela získat

řadu potřebných informací od vybraných respondentů. Vzhledem k tomu, že již čtrnáctým rokem pracuji jako referent náhradní rodinné péče a s pěstounskými rodinami jsem v každodenním kontaktu, byla tato skutečnost velkou výhodou při vstupu do zkoumané oblasti a sběru potřebných informací. Z důvodu možného ovlivnění a zkreslení výsledků jsem však rozhovory neprováděla s pěstounskými rodinami, které mám v evidenci. Vždy se jednalo o rodiny, které evidují jiné kolegyně.

S ohledem na zvolené téma a okruh respondentů jsem se všemi hovořila v prostředí, na které jsou zvyklí. Pěstounské rodiny jsem na základě jejich přání a souhlasu navštívila doma, pracovníky sociálně-právní ochrany dětí v jejich instituci a doprovázející pracovníky v místě sídla jejich pověřené organizace. Před realizací rozhovorů jsem se s respondenty telefonicky domluvila na místě a času setkání. Ve všech případech jsem se přizpůsobila možnostem respondentů tak, abych výzkumným šetřením nenarušovala jejich další plány (chod domácnosti, plán práce). Před začátkem každého rozhovoru jsem respondenty seznámila s účelem výzkumného šetření a také s výzkumným plánem. Všichni respondenti mi udělili písemný souhlas s účastí na výzkumu. Byli ujištěni o zachování jejich anonymity při vyhodnocování získaných informací a jejich následné analýze.

K možnostem záznamu, který musí být pečlivě zvážen a naplánován, radí Miovský (2006, s. 197) videozáznam a audiozáznam, záznamové archy, práci s existujícími dokumenty a výsledky odborného vyšetření. Ve vlastním šetření jsem respondentům nabídla možnost zachycení odpovědí prostřednictvím audiozáznamu nebo zápisem do notebooku. Kromě jednoho respondenta z řad pěstounů (R2) a jednoho respondenta z řad orgánů sociálně-právní ochrany (R10) všichni ostatní metodu audiozáznamu odmítli. Nahráváním na diktafon by se cítili omezeni, v odpovědích by byli strozí, zachycení jejich hlasu jim přišlo neosobní. Jako pomocný nástroj pro zachycení odpovědí jsem využívala záznamové archy.

Individuální rozhovory s respondenty byly zahájeny v červenci 2013. Zvolené datum bylo pro realizaci výzkumu stěžejní, jelikož v červnu 2013 skončilo přechodné období pro splnění povinnosti uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče. Jak již bylo naznačeno v teoretické části, od 1. 1. 2013 došlo k novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Přechodná ustanovení novely zákona umožnila u pěstounských rodin, které pěstounskou péči vykonávaly před účinností novely, uzavření výše uvedené dohody v prodloužené lhůtě. Ta skončila až 30. 6. 2013. Poslední rozhovor jsem provedla v únoru 2014.

Rozhovory s respondenty z řad pěstounů trvaly déle než rozhovory s respondenty z ostatních dvou skupin. Pěstouni byli ve svých odpovědích nejistí, často bylo nutné se jich doptávat. I když jsem je předem informovala o termínu a čase rozhovoru, stávalo se, že museli rozhovor na chvíli přerušit. Důvodem často bylo zajištění neodkladných potřeb svěřených dětí a také neudržení pozornosti respondentů. Rozhovory se zástupci doprovázejících organizací a zástupci pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí byly časově méně náročné. Tito respondenti se častěji vyjadřují k dané problematice, o odpovědích tedy nemuseli dlouze přemýšlet. V průměru rozhovory trvaly 90 minut.

Následně jsem provedla přepisy audiozáznamů (R2 a R10), u nichž jsem vypustila jejich úvodní část, která byla zaměřena na přivítání a navození atmosféry. Rovněž jsem nepřepisovala ukončení rozhovoru, kde docházelo k rozloučení a poděkování za účast ve výzkumném šetření. U ostatních respondentů probíhalo zaznamenávání rozhovorů do záznamových archů prostřednictvím notebooku.

Prvním důležitým krokem zpracování dat je transkripce. Zjednodušeně se jedná o přepis zvukových dat do textové podoby, kdy dochází také k systematické a plánovité redukci dat (Miovský, 2006, s. 205-206). Dle Hendla (2012, s. 208) je transkripce časově náročným procesem. Ve své publikaci také představuje její čtyři způsoby. Konkrétně pak doslovnou a komentovanou transkripci, selektivní a shrnující protokol. U doslovné transkripce připouští podtrhávání nebo jiným způsobem zdůrazňování důležitých míst, příp. dle vytvořených seznamů srovnávání určitých míst textu. Pro své výzkumné šetření jsem si zvolila techniku doslovné transkripce.

Pro dosažení plynulosti podoby záznamu jsem použila tzv. redukci prvního řádu. Jedná se o proces, kdy dochází k vynechávání těch pasáží, které nepřinášejí jiné informace. Jeho využití je přínosem pro následnou analytickou práci (Miovský, 2006, s. 209-210).

Skupině respondentů zastoupené pěstouny (R1-R6) byla pokládána předem sestavená baterie výzkumných otázek (Příl. 8). Pro respondenty R7-R10 byly otázky přeformulovány. Jejich základ zůstal zachován, avšak byly pokládány tak, aby byl získán pohled doprovázejících organizací a pracovníků sociálně-právní ochrany dětí. Konkrétně šlo o to, jak z jejich pohledu vnímají uvedenou problematiku respondenti R1-R6. Baterie přeformulovaných otázek je uvedena v Příl. 9. Vybrané záznamové archy rozhovorů, konkrétně s respondentem 2, respondentem 7 a respondentem 9, jsou uvedeny v přílohách diplomové práce (Příl. 5, Příl. 6 a Příl. 7).

7 Analýza a diskuse výsledků výzkumného šetření

Metoda vytváření trsů, kterou jsem se rozhodla pro analýzu získaných informací použít, umožňuje seskupit určité výroky do skupin. Skupiny, které označujeme jako trsy, vznikají na základě podobnosti mezi jednotkami. Pomocí této fáze vzniknou obecnější kategorie, jejichž zařazení do konkrétních trsů je spojeno s určitými opakujícími se znaky, např. s tematickým překryvem, prostorovou podobností nebo časovou podobností (Miovský, 2006, s. 221).

7.1 Kategorizace odpovědí získaných výzkumným šetřením

Důkladným rozborem zaznamenaných rozhovorů a použitím metody vytváření trsů jsem určila pět hlavních kategorií (trsy), které spolu souvisí a vysvětlují vztah pěstounů k právům a povinnostem, zakotveným v dohodách o výkonu pěstounské péče.

Kategorie byly do podoby otázek jednotlivě rozebrány již v rozhovorech. Následně byla provedena transformace jednotlivých kategorií do sady otázek rozhovorů (Příl. 10).

Kategorie: „Dohody o výkonu pěstounské péče aneb jak se žije s dohodami“

Kategorie představuje poznatky pěstounů o konkrétním obsahu dohody a zahrnuje úvodní období před uzavřením dohod, které pěstouni mohli využít pro volbu doprovázející organizace. Je zde promítnuta spolupráce pěstounů s doprovázející organizací a s tím související přijetí. Není opomenuta oblast subjektivního nazírání pěstounů na legislativní nastavení práv a povinností zakotvených v dohodách o výkonu pěstounské péče a změny, které v životě pěstounů po uzavření dohody nastaly.

Všechny rozhovory byly započaty otázkou, v rámci které měli respondenti sdělit, jak rozumí obsahu dohody o výkonu pěstounské péče. Prakticky všichni dotazovaní mají jasno v obecné struktuře dohody. Skupina respondentů zastoupená pěstouny, kteří jsou spojeni společným znakem prarodiče, skupina respondentů zastoupená pracovníky doprovázejících organizací a skupina respondentů zastoupená pracovníky OSPOD, se dále shoduje ve složitosti dohody, zvláště pak v používání odborných pojmů. Zároveň se domnívají, že odbornému obsahu dohody nemusejí pěstouni v počátečním období rozumět. Jak uvádí respondent 1: „*Nevěděla jsem, co je to ta respitní péče. Proč se to nenapiše normálně. Třeba tábor. Některý názvy jsem*

nevěděla, co vlastně znamenaj, ale teď už mám dohodu nějaký čas a už vím co to je.“

Ve všech skupinách respondentů se našli zástupci, kteří považují za důležité se k obsahu dohody vracet. Především pak z důvodu obsáhlosti a nesrozumitelnosti textu. Postoje k opětovnému vysvětlení dohody se však různí a jsou ovlivněny zkušenostmi z dosavadní praxe. Jak uvádí respondent 9: *„Nesetkala jsem se v praxi s tím, že by jim některé body zůstávaly nejasné, nebo by je v průběhu spolupráce chtěli vysvětlovat, většinou jim stačil prvotní výklad a během naší spolupráce se k obsahu dohody nevraceli.“* Záleží také na samotných schopnostech a zájmu pěstounů, na jejich zdatnosti a inteligenci. Primární roli návratu k dohodám hraje také časový prostor. *„Některý pěstouni, ti inteligentnější, tu dohodu asi chápou. Někteří jsou zdatní a vědí, co si pod tím mají představit, s čím se na mě můžou obrátit, ale je převažující procento, který ty dohodě nerozuměj. Slepě to přijali a dali do šuplíku. Je to pro ně složitý, ale je pravda, že jsem neměla čas znovu s nimi ten obsah dohody probrat. Řešíme spoustu dalších věcí. Napadlo mě se k tomu vrátit, ale u někoho je to fakt nadbytečný. Myslím si, že pěstouni tomu, kdo s nimi dohodu má, slepě věří, že to za ně pohlídá.“* (R10)

Porozumění obsahu dohody je v úzké souvislosti s obdobím před uzavřením dohody. Respondenti se shodují, že informace o povinnosti uzavřít dohodu přišla prostřednictvím pracovníků OSPOD. Reakce pěstounů se různí dle jejich klasifikace. Zvláště pro pěstouny prarodiče byla informace o povinnosti uzavřít dohodu překvapením. Při odpovědi si někteří pěstouni rovněž vybavují obavy, které v souvislosti s uzavřením dohody prožívali. Jak uvádí respondent 1: *„Měla jsem hroznej pocit. Nevěděla jsem, jak to bude probíhat. Přišlo mi, že se to na mě hrne. Byl to šok. Ne, že se nedokážu postarat o děti. První dny to bylo hrozný, co vlastně mám dělat. Bála jsem se, že pojedou na školení na víc dní. Neuměla jsem si to absolutně představit.“*

Část respondentů z řad doprovázejících organizací a pracovníků OSPOD klade důraz na samotnou tvorbu dohody a individuální přístup k jednotlivým pěstounským rodinám. Velkou roli hraje dostatečný časový prostor, možnost se k návrhu dohody vracet, průběžné připomínkování obsahu návrhu dohody. Absence těchto kroků může mít vliv na nepochopení podstaty dohody. *„No, řekla nám to paní z neziskovky. Ta s námi spolupracovala už dřív. Pak už jen přijela a měla to připravený. Vlastně nám řekla, že jestli chceme její pomoc i dál, tak s ní musíme tu dohodu uzavřít. Nevěděli jsme, že to má takový dopady.“* (R6)

Kromě způsobu seznámení pěstounů s dohodou jsou podstatné legislativní

znalosti, praktické zkušenosti a připravenost pracovníků OSPOD v této oblasti. Je otázkou, zda se nedostatek těchto dispozic nemohl na porozumění obsahu dohody u pěstounů odrazit. Jak uvádí respondent 10: *„Ted' už mi to přijde propracovanější. Ne, legislativou, ale především praktickými zkušenostmi. Byl to stres, moc jsme toho nevěděli. Nebyla žádná normativní instrukce k čerpání. Přijde mi, že i metodika nebyla pořádná. Něco z ministerstva přišlo, ale těch novinek byla strašná spousta a při běžné agendě jsme pracovali i doma. Docela jsme se v tom plácali. Hodně jsme museli řešit jako sami pracovníci.“* Pracovníci doprovázejících organizací a pěstouni však možnou nepřipravenost pracovníků OSPOD nezmiňují.

V otázce změn, které mohly nastat v souvislosti s následným naplňováním dohody, se odpovědi respondentů, až na pěstouny prarodiče, shodují. Změny dle uvedených respondentů nastaly. Řeší, jak časově skloubit pracovní povinnosti a povinnost vzdělávat se. Respondenti skupiny zastoupené pěstouny, kteří jsou spojeni společným znakem prarodičů, pak samotné naplňování dohody vnímají jako změnu v dosavadním výkonu pěstounské péče. Naplňování povinností, konkrétně vzdělávání, plánují s ohledem na momentální zdravotní stav. Respondent 2 uvádí: *„Trošku se stydím za to, že moje účast se odvíjí od toho, jak mi právě je. Dá se říct, že je to možná i překážka. Taky mi došlo, že už mi není čtyřicet, jako jo. Je to běh na dlouhou trať. I když jsem ráda, že ted' už to skoro máme za sebou.“*

Pěstounské rodiny musí z důvodu naplňování dohod více plánovat. Často musí skloubit běžnou péči o rodinu, výchovu a docházku dětí do školy, náročné zaměstnání a vzdělávání, které činí 24 hodin pro každého z pěstounů. Přístup ke vzdělávání, na které často čerpají vlastní dovolenou, nemusí být prioritní. Jak uvádí respondent 7: *„Asi často dochází k tomu, že koliduje zaměstnání pěstouna a vzdělávání. Pěstoun je hodně pracovně vytížen, a když už se dostane domů, chce být s rodinou a ne lítat po vzdělávání.“*

Kategorie: „Role doprovázející organizace aneb oáza uprostřed pouště“

Pěstounské rodiny navazují spolupráci s doprovázejícími organizacemi, které jim prostřednictvím svých klíčových pracovníků poskytují služby. Při doprovázení dochází ke vstupům klíčových pracovníků do rodin, k navázání vzájemného partnerského vztahu, poskytnutí podpory a pomoci pěstounům při naplňování požadavků státu. Kategorie se zabývá tím, co vedlo pěstouny k volbě konkrétní

organizace, kdo je pro ně důležitý pro naplňování dohody a jakou úlohu zastává. Dále, jak pěstounské rodiny vnímají vstup doprovázejícího subjektu do rodiny, jaká je jeho role a jakou roli má v rodině orgán sociálně-právní ochrany dětí.

V otázce volby konkrétní doprovázející organizace se respondenti různí. Na volbu organizace mají vliv jednak dosavadní zkušenosti pěstounů se službami organizace. Dále samotné doporučení pracovníků OSPOD, nabídka služeb, vzdálenost nebo první kontakt. Respondenti skupiny zastoupené pěstouny se převážně shodují ve svých postojích při uzavírání dohod, kdy se výběrem organizace příliš nezabývali. U části pěstounů, kteří uzavřeli dohodu s OSPOD, se objevuje společný prvek rozhodnutí, kterým je zvyklost spolupráce s touto institucí, ale i nadbytečnost vstupu další organizace do jejich rodiny. *„Já jsem řekla, že sem nechci nikoho jiného než sociálku. Proč by k nám chodil ještě někdo jinej? Nechtěla jsem už nikoho dalšího cizího. To je jasný. Proč by jich mělo bejt tolik?“* (R3)

Respondenti ze skupiny pěstounů považují časový prostor pro výběr doprovázející organizace za dostatečný. Jako důvod uvádějí vlastní pohodlnost, zvyklost, znalost, dostatečné využití přechodného období k uzavření dohod a podporu OSPOD. Doprovázející organizace nemají povědomí o tom, jaký prostor k volbě organizace pěstounské rodiny měly. Zástupci pracovníků OSPOD se shodují se skupinou pěstounů v oblasti poskytnuté podpory k uzavření dohody s doprovázející organizací. Zástupci skupiny pracovníků OSPOD se cítí časově omezení plněním dalších povinností, vyplývajících ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí. *„Po účinnosti zákona jsme všem nechali prostor rozhodnout se. Je pravda, že nám pěstouni hodně věří a tak věděli, že takové možnosti ani my jako OSPOD momentálně nemáme. Hodně jsme je nasměrovali na ty neziskovky. Je pravda, že docela dost rodin už s některými neziskovkami spolupracovalo před novelou. Takže pokračovaly dál, ale už na základě dohody. Jsme region, kde jsou organizace hodně zastoupené. Cítím, že bych se i jako OSPOD chtěla těmto aktivitám věnovat, ale při běžné práci na to fakt nemám prostor. Mám ještě zpracovávat vyhodnocení a IPODy. Dá se říci, že je to skoro u sto dětí zpětně. To je fakt náročný.“* (R10)

V otázce, koho považují za důležitého při naplňování dohody o výkonu pěstounské péče, se zástupci pěstounů v obecné rovině shodují. Důležitým článkem je pro ně osoba nebo organizace, s níž mají uzavřenou dohodu. Ve všech skupinách respondentů se pak minimálně objevuje přímé použití pojmu klíčový pracovník. Skupina pěstounů, kteří jsou sezdaní, považují za důležitý článek pro naplňování

dohody také svého manžela nebo manželku.

Odpovědi pěstounů jsou ovlivněny především přístupem doprovázející organizace k problémům jejich rodiny: *„Bez klíčovky si to fakt nedovedu představit. Zvednu telefon a je to. Vona třeba několikrát zvedne telefon a zavolá i sama. Zajímala se taky, jak se vyvíjí spolupráce s dobrovolnicí. Není s náma v kontaktu jen jednou za dva měsíce.“* (R2)

Bez ohledu na skutečnost, kdo je doprovázejícím pracovníkem pěstounské rodiny, shledávají všichni respondenti roli doprovázejícího pracovníka velmi významnou. U všech zástupců pěstounů se objevuje společný prvek konkrétní fyzické osoby, s níž mají pozitivní zkušenost. Jejich názor je v úzké souvislosti s navázanou důvěrou, vzájemným poznáním a spokojeností. Časté kontakty doprovázejících pracovníků s rodinou mají vliv na udržení kontinuity práce s pěstouny i dětmi, což je důležité pro otevírání témat, která se v rodině řeší a budou řešit. Klíčový pracovník se stává blízkou osobou pěstounských rodin. *„Vidí hodně pod pokličku pěstounské rodiny. Bývá důvěrníkem i zpovědníkem. Bývá často svědkem radostných událostí v rodině, ale i těch méně šťastných. Hovoří s pěstouny o velmi osobních věcech a mnohdy řeší i velmi intimní záležitosti. Takový rodinný přítel, to by bylo ideální, pokud by jím byl. Člověk, jehož kritiku i ocenění rodina přijímá stejným způsobem.“* (R9)

Od pozitivního přijetí klíčového pracovníka se odvíjí také jeho vstup do rodiny. Všichni ze zástupců skupiny pěstounů jsou ve shodě a s kontaktem pracovníka nemají problém. Vycházejí ze spokojenosti, dosavadní zvyklosti a smysluplného vnímání role doprovázejícího pracovníka. Zástupci doprovázejících organizací a zástupci pracovníků OSPOD mají zkušenosti nejen s pozitivním nastavením rodin, ale shodují se také v tom, že existují rodiny, které potřebují nebo na počátku potřebovaly více času. Respondent 8 uvádí: *„Ve většině rodin se to daří. Mám třeba paní, která mi sama řekla, že je moc ráda, že na to už není sama, že jí někdo pomáhá. Trochu jinak je to v některých romských rodinách, kde nás možná více berou jako kontrolu než jako pomoc. Myslím, že je to i otázka času.“*

Dohody o výkonu pěstounské péče mohou pěstounské rodiny uzavírat nejen s pověřenými organizacemi, ale rovněž s obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Pokud dojde k uzavření dohody tímto způsobem, je doprovázejícím subjektem pěstounů OSPOD, který je zároveň pracovníkem svěřeného dítěte. Tuto dvojroli vnímají dotčení pěstouni odlišně. Respondent 1 uvádí: *„Sociálka slouží pro děti. Doprovázející je pro nás dospělý. Myslím, že je dobře, že je to rozdělený. I když já to tak nemám.“*

Mně to takhle vyhovuje.“ Naopak Respondent 4 prezentuje nevýhody při spojení rolí: *„V rámci toho, že je to ta samá osoba, tak vlastně netuším, kdy přijde na kontrolu a kdy jako pomocná ruka k pěstounům. Myslím si z vlastního pohledu na věc, že si slečna v jednom setkání udělá dvě čárky do svého výkonu, jak doprovázející subjekt, tak kontrola OSPOD.*“ Zástupce z řad OSPOD vidí rozdělení role OSPOD a role doprovázející organizace jako důvodné: *„Pokud jsou role jasně odděleny, že do rodiny chodí na doprovázení pěstounů jiná osoba, je to pro pěstouny transparentnější. Pokud je klíčovým pracovníkem navíc osoba z neziskovky, tak se domnívám, že pěstouni jsou k němu více otevření, necítí v něm hrozbu kontroly.*“ (R10)

V souvislosti s návštěvami doprovázející organizace a OSPOD v rodinách si zástupci pěstounů všímají rozdílu v četnosti jejich návštěv, ačkoliv nejsou k tomuto tématu dotazováni. *„Ale z okresu sem choděj nějak málo.*“ (R2)

Zástupci pěstounů jsou až na výjimku (R2) ve shodě s tím, co je role OSPOD a jakou činnost vykonává v rodině doprovázející organizace. Stejně tak doprovázející organizace a pracovníci OSPOD mají ve vymezení rolí jasno, kdy OSPOD jednoznačně přiřazují roli kontrolní. *„Oba dva jdou však po stejné cestě, a pokud má být tato cesta pro pěstouny co nejpříjemnější a nejefektivnější, je třeba spolupráce. Mé zkušenosti vychází z těchto poznatků, mnohem lépe se pak v rodině pracuje a navazuje kontakt, mnohem lépe se získává důvěra a případné problémy se snáze řeší.*“ (R9)

Kategorie: „Příprava na pěstounství a zprostředkování pěstounské péče aneb krok za krokem“

Na tuto kategorii má vliv průběh procesu, kterým rodiny před přijetím dítěte prošly. Mimo tento popis je zde prezentováno, jak přípravu k přijetí dítěte pěstouni chápou, jak k ní přistupují a oblast případného vlivu zkušeností s výchovou na následné naplňování práv a povinností pěstounů.

Propojení oblasti dosavadních zkušeností s výchovou dětí a oblasti následného naplňování práv a povinností není u respondentů z řad pěstounů ve shodě. Odlišnosti jsou patrné mezi pěstouny prarodiči a „klasickými“ pěstouny. Pěstouni prarodiče si s ohledem na výchovu vlastních vnoučat nepřipouští, že je pěstounská péče specifickou formou náhradní rodinné péče. V základu vědí, jak postupovat, jaká úskalí je čekají v jednotlivých vývojových etapách dítěte. Na druhou stranu odbornou pomoc

ani vzdělávání neodmítají, i když ji využívají v minimální míře. Pěstouni, vykonávající „klasickou“ pěstounskou péči, jsou v této otázce ve shodě a zkušenosti s dosavadní výchovou dětí dávají do přímé souvislosti s následným využíváním práv a plněním povinností. *„Děti máme moc rádi a stále se učíme, nicméně bez podpory a terapeutického vedení bychom se neobešli. Většina práv a povinností vyplývajících z dohody nám přijde přirozená, většinu jsme dělali i před dohodou.“* (R5)

Výhody výchovných zkušeností pěstounů pro následné využívání práv a plnění povinností shodně vidí také zástupci doprovázejících organizací a zástupci pracovníků OSPOD. Z jejich pohledu jim dlouhodobé zkušenosti s péčí mohou usnadnit naplňování dohody a některá úskalí je nemohou překvapit. Doprovázející subjekty shledávají rozdíly mezi doprovázením pěstounů, kteří vykonávají pěstounskou péči dlouhodobě, a začínajícími pěstouny. Respondent 7 sděluje: *„Určitě zkušenější pěstouni mají, co se týče výchovných kompetencí, navrch. Na druhou stranu se častěji přepínají a celkem se brání novým právům a povinnostem. Pokud jde o mě, tak na doprovázení se mi zatím jeví novější pěstouni jako lépe formovatelní a přijde mi jedno, jestli jsou klasičtí nebo na přechodnou dobu.“*

Minimální rozdíly v odpovědích pěstounů se objevují v oblasti způsobu přípravy pěstounů na příchod dítěte. Z pohledu pracovníků doprovázejících organizací a pracovníků OSPOD jsou zvláště žadatelé, kterým je pěstounská péče zprostředkována, na přijetí dítěte připravováni dlouhodobě a s dobrým výsledkem. Zástupci pěstounů však kromě jediného respondenta (R5), který odbornou přípravou prošel, oponují tím, že na přijetí dítěte připraveni nebyli. Pěstouni prarodiče se zcela shodli v tom, že žádnou přípravu neabsolvovali a ani to v rychlosti řešení situace nebylo možné. *„Dostala jsem šok. Příprava neproběhla žádná. Najednou byla dcera těhotná a já jsem se musela o dítě postarat. Chodila jsem do práce, všeho jsem musela nechat. Změnil se mi celý život. Měla bych klid. Mohla jsem si užívat, brala bych si je jako babička.“* (R3). Stejná odpověď však přišla také od pěstounů vykonávajících „klasickou“ pěstounskou péči. *„Žádné kurzy neprobíhaly. Ani u jednoho dítěte jsme neměli uloženou přípravu, jen jsme prošli psychotesty. Vlítli jsme do toho, hned další den jsme dítě měli doma.“* (R6)

Dle sdělení respondenta 10 absolvují žadatelé o „klasickou“ pěstounskou péči v průběhu přípravy sebezkušenostní techniky. Ty jim pomohou a navedou je, jak reagovat na potřeby dětí, jelikož u přijatého dítěte může být vše jiné než u vlastních dětí. Postupně také získávají informace o úskalích pěstounské péče. Po celém procesu

zprostředkování, který trvá delší dobu, lépe přijímají legislativou nastavená práva a povinnosti. Respondent 10 dále uvádí: „*Pokud prošel žadatel o pěstounskou péči přípravou, pak je lépe nastaven k přijímání povinností, ale umí také lépe využívat svá práva.*“

Zástupci doprovázejících organizací a zástupci OSPOD se shodují, že v průběhu spolupráce s pěstouny prarodiči mohou vyvstávat problémy. Pro prarodiče je obtížné vystoupit ze své role, kdy se musí stát opět vychovateli a nastavit dítěti hranice a pravidla. Obtížné pro ně může být přijetí zákonných povinností. „*Stálo by za to se zamyslet nad přípravou při příbuzenské pěstounské péči.*“ (R7)

Kategorie „Práva pěstounů aneb s pomocí vzhůru“

Kategorie zahrnuje vztah pěstounů k legislativou nastaveným právům, rozsah jejich využívání a také zamyšlení nad tím, jaké změny by mohly nastat v tom, co jim určil a doporučil někdo jiný. V kategorii jsou prezentovány dosavadní zkušenosti pěstounů s nejčastěji využívanými právy. Jak je vnímají a zda je dokáží plně využít pro překonání úskalí spojených s výkonem pěstounské péče.

Znalost práv, která jsou uvedena v dohodách o výkonu pěstounské péče, není u respondentů ze skupiny pěstounů ve shodě. Tato skutečnost je v úzké souvislosti s typem pěstounské péče a následným využíváním práv. Pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči prarodiče, práva zakotvená v dohodě o výkonu pěstounské péče s výjimkou respondenta 2, který uvádí právo na zprostředkování odborné pomoci a právo na zajištění respitní péče, neznají. „*Právo jako, že mám na děti? Na jejich výchovu? Že je mám na starost?*“ (R3). V oblasti práv byly použity další doplňující otázky, týkající se konkrétního vymezení práv. Naopak pěstouni, kteří vykonávají „klasicou“ pěstounskou péči, mají o těchto právech dobré povědomí a dokáží je také specifikovat. „*Využíváme doprovázení a terapeutickou práci s dětmi, podporovaný a asistovaný kontakt s bio rodinou, vzdělávání, podporu při řešení akutních situací. Svá práva využíváme hojně.*“ (R5). Stejného názoru je také zástupce doprovázející organizace: „*Obecně bych ale řekl, že povědomost o právech a možnostech, jak je využít, se za poslední půl rok znatelně zvýšila.*“ (R7)

Odpovědi zástupců doprovázejících organizací se v otázce práv různí. Respondent 8 spatřuje rozdíl v přístupu pěstounských rodin k právům, který je z jeho pohledu dán typem pěstounské péče: „*Kromě jedné rodiny máme všechny v rámci*

příbuzenské pěstounské péče. Ve většině případů jde o prarodiče, kteří se o děti starali od jejich útlého věku, a teprve nedávno byli na základě soudního rozhodnutí uznáni jako pěstouni dětí. V rodinách funguje zaběhnutý režim, takže práva, která pěstouni využívají, se týkají spíše možnosti využití finanční pomoci.“ Respondent 7 se opírá o individuální přístup rodin: „To opravdu záleží případ od případu. Jsou rodiny, které by chtěly využít sebemenšího nároku na kde jakou drobnost a pak jsou takové, kterým je to opravdu jedno, že něčeho využívají.“ Stejně tak zástupce z řad pracovníků OSPOD (R9) zmiňuje individuální využívání práv. Dle jeho vyjádření existují rodiny, které si poradí samy nebo s pomocí blízkých a práva v dohodě berou jako nutnou povinnost, což se následně odráží v jejich přístupu ve využívání práv. Nebo naopak rodiny, které práva realizují jako přirozenou součást svého života.

Respondent 10 má jiný názor než respondenti z doprovázejících organizací a respondent 9: *„Práva pěstouni z dohody příliš nevyužívají. Někteří pěstouni nedokáží rozlišit, co jsou práva a ani si svých práv nejsou vědomi nebo je pořádně neznají.“*

V otázce nejčastěji využívaného práva nastala u skupiny pěstounů prarodičů téměř shoda, kdy kromě R2, který zmiňuje právo na poskytnutí odborného poradenství, nejčastěji uvádějí právo na zajištění bezplatného vzdělávání. Zástupci skupiny „klasických“ pěstounů kromě R5, zástupci doprovázejících organizací a zástupci OSPOD mají shodu v tom, že nejvíce využívaným právem je právo na proplacení dlouhodobého respitu. Respondent 5 nejvíce využívá právo na doprovázení a terapeutickou práci s dětmi.

Respondenti z řad pěstounů v otázce využívání práv často vysvětlují, která práva nevyužívají, ačkoliv na uvedené nejsou tázáni. *„Psychologa nevyužívám. Nejsem žádnéj blázen, ani děti nejsou blbý. Nevím, proč by to potřebovaly? Nejsou postižený, tak nač by to potřebovaly? Nic nepotřebuju. Co by mi pomohlo? Asi nic, vše si vyřídím sama.“* (R3)

S výše uvedenou oblastí souvisí také otázka, která zahrnuje pohled respondentů na nejméně důležitá práva a povinnosti. Pro účely analýzy jsem oblast povinností zařadila do kategorie: *„Povinnosti pěstounů aneb zvládneme to.“*

Respondenti zastoupení skupinou pěstounů se ve svých odpovědích shodují. Domnívají se, že jsou všechna práva důležitá. V jádru odpovědi se však spíše zaměřují na oblast povinností, tudíž oblast práv zůstala spíše opomenuta. *„Nic bych asi pryč nedala. Ale vlastně mě asi obtěžuje to vzdělávání. Bere mi to čas. Nechávám doma děti, kterejm bych se mohla věnovat.“* (R3)

Pro většinu respondentů ze skupiny zástupců doprovázejících organizací a OSPOD bylo obtížné na otázku odpovědět. Každé právo je významné, má nezastupitelnou roli, záleží na individualitě, specifiku rodin, na jejich potřebách a požadavcích. „*Na to je asi těžké odpovědět, které jsou nejméně důležité. Myslím, že důležité jsou všechny povinnosti i práva.*“ (R8). Kromě R7, který zmiňuje malé využívání nároku pěstounů na pomoc při vyhledání odborníka, se zástupci těchto skupin v odpovědích zaměřují pouze na nejméně důležité povinnosti.

V otázce chybějících práv se názory dotazovaných respondentů z řad pěstounů různí. Shoda nenastala ani mezi pěstouny, kteří jsou spojeni společným znakem prarodiče nebo klasickou pěstounkou péčí. Mezi respondenty se tak objevuje: *Chybí mi právo, abych se cítila s dětmi bezpečně.*“ (R1). *„Jsem pěstounkou patnáct let a já se mám doprošovat matky, jestli můžeme jet na dovolenou.“* (R2). *„Byla bych ráda, kdyby mi stát přispěl na nájem.“* (R3). *„Právo si zvolit individuální plán pro výuku pokud je v rodině problém, který vám brání se zúčastnit vzdělávací akce. Také právo na svobodnou vůli při určování počtu vzdělávacích hodin.“* (R4). *„Právo na větší explicitní ochranu dítěte při rizikovém kontaktu s biologickou rodinou.“* (R5). *„Jo, taky by bylo dobrý, aby nám na změny zákonů chodily informace mejlem. Abychom se o nich dozvěděli dříve.“* (R6)

Zástupci doprovázejících organizací a zástupci pracovníků OSPOD se chybějícími právy dosud příliš nezabývali. V tomto vykazují shodu. Respondent 7 a respondent 10 dále navrhuje doplnění práva týkající se využití státního příspěvku na výkon pěstounské péče. *„No, možná bych stanovil poměrnou část příspěvku na provoz organizace a na služby pro pěstouny.“* (R7). Respondenti z těchto skupin mají rozdílný záběr názorů. *„Napadá mě třeba právo na bezplatné očkování pěstounů proti žloutence. Hlavně asi u pěstounů na přechodnou dobu, kde se děti častěji střídají.“* (R8). *„Napadá mě právo většího respektu k rodině pěstounů. Něco jako nevstupovat, pokud nejsem pozván.“* (R9). *„Právo na pomoc při hledání zaměstnání po ukončení pěstounské péče, pokud pěstouni pečují o víc dětí, tato doba se jim sice následně započítává pro nárok na důchodové dávky, ale oni sami se po letech strávených péčí o děti následně stávají nezaměstnatelnými.“* (R10)

V otázce řešení případných změn v nastavení práv a povinností v dohodách o výkonu pěstounské péče se různí názory skupiny pěstounů prarodičů a skupiny „klasických“ pěstounů. Prarodiče kromě R2 navrhuje práva, která jsou zaměřena na budoucnost jim svěřených dětí. *„Myslím si, že by bylo dobré zahrnout ještě spoření*

pro děti, aby měly něco do budoucna.“ (R1). Respondent 2 uvádí: *„Asi rozšířit běžný věci. Mně to přijde ponižující, že jako nemůžu skoro nic. Jinak nevím.“* Oproti tomu pěstouni, vykonávající „klasickou“ pěstounskou péči, se v návrzích zaměřují na práva týkající se jejich vlastních potřeb. Novému nastavení povinností se respondenti 1-6 nevěnovali. Zástupci doprovázejících organizací a pracovníků OSPOD na otázku plně neodpověděli. Jejich sdělení obsahovalo naopak pouze jen povinnosti, které pro účely analýzy opět zmiňují v následující kategorii.

Kategorie: „Povinnosti pěstounů aneb zvládneme to“

Kategorie představuje pohledy respondentů na určené povinnosti, jak je pěstouni naplňují, která jsou považována za důležitá. Rovněž zahrnuje návrh respondentů na případnou úpravu povinností.

Respondenti z řad pěstounů si v otázce naplňování povinností prvotně vybavují uloženou povinnost vzdělávání. Naplňování povinnosti se nedaří pouze dotazovanému respondentu 4: *„Člověk pracuje, stará se o domácnost a ještě se k tomu musí za rok 24 hodin vzdělávat. Kdy jsou většinou akce v týdnu. Tudiž čerpání dovolené na něco, co musím a ne na něco, co chci. Třeba, abychom byli všichni spolu a utužovali vztahy. Vzdělávat se mi tedy nedaří.“* Stejně tak zástupci skupiny doprovázejících organizací a zástupci OSPOD primárně zmiňují povinnost vzdělávání. Dle nich se pěstounům vzdělávání až na výjimky plnit daří. *„Komplikaci do osobního i rodinného života plnění povinností přináší pěstounům, kteří jsou podnikatelé, nebo pracujícím pěstounům na plný úvazek, to je pak složité najít společný čas.“* (R9)

Vztah k uložené povinnosti se u pěstounů různí. Pěstouni prarodiče jsou v tomto ohledu pozitivně laděni. *„Na vzdělávání mi všechno dobře vysvětlej. Už teď vím, co a jak dělat.“* (R1). *„S paní sociálkou pracuju ráda.“* (R3). Naopak u „klasických“ pěstounů dva respondenti ze tří (R4 a R6) spatřují ve vzdělávání problém. *„To vzdělávání, to je katastrofa. Já bych to zakázal. Mohlo se tohle vzdělávání udělat pro ty, co teprve o děti žádají. Zkrátka pro ty nový, ale ne pro nás, kteří to máme 14 let.“* (R6)

Skupina pěstounů, spojená společným znakem prarodiče, dále zmiňuje naplňování povinnosti v oblasti sledování dohody. *„S paní sociálkou pracuju ráda, je hodná. To jako nevím, co bych dělala, kdyby nejezdila. Je toho hodně na zařizování. Už jsem na ni zvyklá.“* (R3). S uvedeným se ztotožňuje také respondent 10, který uvádí:

„Myslím si, že povinnost návštěv klíčového pracovníka jim nečiní problém.“

Kontakty s biologickou rodinou a osobami dítěti blízkými zmiňují respondenti 2, 8 a 10. Mezi uvedenými nastala shoda. Všichni prezentují kontakty v rámci příbuzenské péčovské péče. *„Sourozenci vnučky jsou v běžné péčovské péči. Jsem ráda, že se vidáme...“* (R2). *„Pokud rodiče jeví o své děti zájem, v rodinách prarodičů většinou už funguje nastavený režim, jak se stýkají.“* (R8)

V otázce, které povinnosti považují respondenti za nejméně důležité, mají stejný názor respondenti z řad prarodičů a respondent ze skupiny pěstounů (R5), vykonávající „klasičtí“ pěstounskou péči. *„Domnívám se, že je třeba je ponechat všechny.“* (R1). *„Asi bych neodstranila žádnou.“* (R2). *„Nic bych asi pryč nedala.“* (R3). *„Všechny shledáváme důležité, pokud mají smysl, jsou naplňovány za účelem nejlepšího řešení pro dítě a neřeší se pouze pro formu.“* (R5). Někteří zástupci ze skupiny pěstounů zahrnují do své odpovědi také podněty a obtíže spojené s naplňováním povinností, ačkoliv nejsou k tomuto tématu tázáni. *„...určitě bych netlačila na setkání s biologickou rodinou. Nemělo by to být striktně. Rozhodně bych uznávala, že sourozenci by se teda setkávali měli, ale vím, že některým dětem zase je líto, že nikoho nemají.“* (R2). *„Vzdělávání bychom škrtli. Nechali bychom to dobrovolně. Nedělat pevný základ hodin, udělat to dobrovolně, když budeme chtít.“* (R6)

Pro zástupce doprovázejících organizací a zástupce OSPOD není jednoduché na otázku odpovědět. Všechny povinnosti, které jsou v dohodách uvedeny, považují za důležité. Z jejich pohledu by měly být spíše upraveny než odstraněny. *„Upravila bych právě povinnost vzdělávání pro pěstouny příbuzné. Povinnost bych nerušila, ale možná by se mohl snížit počet hodin.“* (R8). Respondent 9 uvádí: *„Významná jsou všechna, ale mohlo by k jejich plnění docházet individuálně a také by se mohlo přihlížet na specifika pěstounské rodiny a zejména brát větší ohled na jejich požadavky a potřeby. Myslím, že jedna z povinností pečujících osob, zvyšování znalostí a dovedností, je nadbytečná nebo by mohla být nabízena jako jedna z možností dobrovolného zájmu pěstounů, pokud by snad cítili potřebu vzdělávat se a zdokonalovat v oblasti výchovy, nebo by je zajímali určité specifické oblasti a témata péče o dítě. Pak mi přijde zbytečný častý vstup do rodiny po dvou měsících, což smlouva ukládá poskytovateli.“* Stejně tak respondent 10: *„Já si ale myslím, že by právo na vzdělávání, to by mělo být ohraničeno. U nových rodin bych dala víc hodin než u prarodičů. Strop bych nechala 24 hodin. U dlouhodobějších, těm bych to snížila.“*

V otázce hodnocení rozsahu povinnosti v oblasti zvyšování znalostí zastávají pěstouni prarodiče stejný názor. Nastavený rozsah akceptují. Vzdělávání považují za přínosné, zvláště pak z důvodu, kdy se mohou setkat také s jinými pěstouny nebo si odpočinout. Poznatky získané na vzdělávacích kurzech na dětech následně neaplikují. Respondent 1: *„Čtyřicet hodin je tak akorát. Není to hodně ani málo. Pomáhá mi, že vypadnu. Děti zajistím a v klidu mohu odjet a je to den pro mě samotnou.“* Skupina pěstounů, spojená společným znakem „klasické“ pěstounské péče, je až na R5 ve shodě. Respondent 5 má stejný názor jako zástupci pěstounů prarodičů: *„Při možnosti zachovat si výběr dle aktuálních problémů mi rozsah přijde jako vyhovující.“* Respondent 4 a respondent 6 pak s nastaveným rozsahem nesouhlasí. *„Přijde mi dost svazující mít pevně určené hodiny, které musím odštudovat. Znamená to, že dítě v pěstounské péči je něco jiného?“* (R4). Respondent 6 navrhuje provést změnu ve vzdělávání s ohledem na délku trvání péče: *„Hodin by nemuselo být tolik. Základ by si mohli dát pro začínající, taky pěstounům na přechodnou dobu. Klidně polovička by stačila pro ty zaběhlý. Taky by to stačilo pro jednoho. Mohlo by se to sečíst dohromady.“* Výběr vzdělávacího kurzu záleží u pěstounů na několika faktorech, kterými jsou: vzdálenost od místa bydliště (R1 a R4), naplnění požadovaných hodin (R2 a R6), téma kurzu (R1 a R4), znalost prostředí a dalších účastníků (R3), smysluplnost kurzu (R5) a zajištění dopravy na místo konání kurzu (R1, R2 a R3). *„Moc mi pomohlo, když úřad zajistil moji dopravu tam a zpět.“* (R1). Respondent 4 přiznává, že v případě, kdy nenaplní požadovaný počet hodin před uplynutím lhůty, absolvuje pak jakýkoliv kurz. Výběr kurzu je u některých respondentů z řad pěstounů ovlivněn prostředím a organizačním zajištěním. *„Taky se těším, že tam budou už známí lidi, už si sedáme vedle sebe. O přestávce si pak dáme kafe, někteří spolu jdou kouřit. Už se známe. Těším se, jaký změny u nich nastaly. Myslíme na sebe.“* (R1). *„Je pro mě důležitý, že ty lidi znám. Je mi to jedno, o čem je.“* (R3). Pěstouni sami hovoří o změnách ve svých postojích ke vzdělávání, které v průběhu naplňování dohody nastaly. *„Asi takhle, ty první volby jsem si ani nečetla vo čem to je. Chtěla jsem hlavně naplnit hodiny a to jsem se teda spálila, protože to byla péče o postižený děti.“* (R2)

Respondenti ze skupiny doprovázejících organizací a respondent 10 se shodují v nastaveném rozsahu vzdělávání, kdy souhlasí s legislativní úpravou. Respondent 9 považuje stanovený rozsah vzdělávání za vysoký. *„Samotnou povinnost zvyšovat si znalosti považuji za nepříliš šťastnou a důvodnou. Stanovený rozsah hodin za zbytečně vysoký.“* Výběr kurzu dle R7 a R10 primárně ovlivňuje samotný rozsah

konkrétního kurzu. Dle respondenta 9 je stěžejním prvkem výběru vzdálenost od místa bydliště pěstounů. Tento faktor řadí R7 a R10 na druhé místo. Dalším faktorem je z jejich pohledu také zajištění občerstvení, navázané vztahy s účastníky, oblíbenost lektora a pořádající organizace. Všichni respondenti ze skupiny doprovázejících organizací a skupiny OSPOD se shodují v tom, že téma kurzu není pro pěstouny až tolik podstatné.

Nad otázkou nového nastavení povinností v dohodách o výkonu pěstounské péče se žádný respondent ze skupiny pěstounů prarodičů nezamýšlí. Oproti tomu pěstouni, vykonávající „klasickou“ pěstounskou péči, navrhují upravit povinnost vzdělávání s ohledem na individuální potřeby rodin. Respondent 5 uvádí: *„Při vzdělávání například možnost rodinného konta vzdělávacích hodin. Tedy možnost přenést vyšší povinnost vzdělávat se na více pečujícího rodiče než na toho, který více řeší obživu rodiny. Vycházím z předpokladu, že stejně probíraná témata manželé spolu řeší, povídají si o nich a prakticky šetří čas a dovolenou, kterou na tyto aktivity musí zaměstnaný rodič čerpat.“* Respondenti zastupující skupinu doprovázejících organizací a skupinu pracovníků OSPOD mají naprostou shodu v oblasti úpravy vzdělávání. Nastavenou povinnost by převedli do oblasti práv. *„Umístit povinnost zvyšování znalostí do jejich práv, aby si mohli pěstouni sami, dobrovolně zvolit, zda mají zájem, chuť a potřebu absolvovat vzdělávací programy a v takovém rozsahu, který by byl pro ně přijatelný, zvládnutelný, aniž by se dostávali do presu pracovního, rodinného, partnerského.“* (R9). Respondent 7 navrhuje úzce podobnou změnu jako respondent 5, avšak klade důraz na vzdělávání pěstounů jako páru. *„Vzdělávání v páru je výrazně efektivnější.“* (R7)

Otázka ohledně naplňování povinnosti, umožnit kontakt dítěte s rodinou nebo osobami blízkými, je u pěstounů prarodičů ve shodě. Povinnost se jim naplňovat daří a byla naplňována ještě před účinností uzavření dohody o výkonu pěstounské péče. Někteří z nich nejsou s naplňováním této povinnosti smířeni. Jak uvádí respondent 1: *„Na straně otce, který je ve výkonu trestu, je to bolestné. S matkou problém nemám. V podstatě je v denním kontaktu s dětmi. Asi by se nám žilo lépe, kdybych nemusela, ale prej to nejde. Musím jim to umožnit.“* U skupiny „klasických“ pěstounů dochází kromě respondenta 6 ke shodě, avšak v tom ohledu, že kontakty s osobami blízkými u nich z různých důvodů neprobíhají. Upozorňují na potřebu vytvoření podmínek pro bezpečný průběh kontaktu. Samotný kontakt neodmítají. Jak potvrzuje respondent 5: *„Hlavním kritériem pro kontakt s bio rodinou je pro nás bezpečnost našich dětí. Kontakt vnímáme jako důležitý pro vyplnění prázdných míst*

jejich osobního příběhu. Ve spolupráci s doprovázející organizací a OSPOD se nám daří připravovat, co možná nejbezpečnější půdu. Sice je to velmi zdlouhavý proces, ale vzhledem k bezpečným podmínkám a potřebě šetřit vše v zájmu dětí to má smysl.“

Stejně tak zástupci doprovázejících organizací a zástupci OSPOD považují kontakt dítěte s rodinou a osobami blízkými za potřebný. Podporují přípravu na případný kontakt a hodnotí různá nastavení pěstounských rodin. *Myslím, že tato povinnost je pro ně přirozená a většina z nich si dobře uvědomuje nutnost zachování kontaktu dítěte s biologickou rodinou. Většina z mých pěstounských rodin k této povinnosti přistupuje zodpovědně a vstřícně, pokud o to rodiče dítěte mají zájem.“* (R9). Respondent 7 však uvádí: *„To je často obtížné zvláště u zaběhlých pěstounských rodin, kterým tato povinnost ještě nepřišla k srdci. Takže u některých ano a u některých ne. Ale každopádně je to asi nejtěžší z těch povinností, které jsou pěstounům ukládány.“* Zástupce OSPOD (R10) při naplnění této povinnosti zmiňuje pozitivní úlohu doprovázející organizace: *„Mám rodiny, že se to také díky doprovázejícím organizacím fakt daří. Myslím si, že je to dobře, že je to pro ty děcka důležitý, že mají fotky rodičů. Znají kořeny. Ta zvědavost je hrozná. Napadají je otázky. Člověk chce vědět, zda má sourozence. Je potřeba znát svůj původ.“* Zástupce doprovázející organizace (R8) hovoří o zapojení jiných odborných složek: *„Máme rodinu, kde byly vztahy mezi biologickou matkou a dcerou narušeny a na setkání je nyní připravují psycholog a sociální pracovníci.“*

7.2 Diskuse

Cílem výzkumného šetření, který jsem si stanovila, bylo odpovědět na základní výzkumnou otázku, jakým způsobem pěstounské rodiny na Chrudimsku přijímají práva a povinnosti obsažené v dohodách o výkonu pěstounské péče. Z takto definované hlavní výzkumné otázky jsem si následně odvodila další tři dílčí otázky, u kterých jsem na základě rozboru výzkumu dospěla k následujícím závěrům.

První dílčí otázka se týkala způsobu seznámení pěstounských rodin s novými podmínkami trvání pěstounské péče. Z provedeného výzkumného šetření vyplývá, že nositelem prvotní informace o povinnosti uzavřít dohodu byl v drtivé většině orgán sociálně-právní ochrany dětí. Způsob seznámení pěstounů odpovídal tehdejšími znalostem legislativy sociálních pracovníků OSPOD, jejich možnostem a přístupem organizačního vedení k problematice doprovázení pěstounů. Obecně se tedy zdá,

že způsob seznámení s novými podmínkami pěstounské péče byl s ohledem na zákonné ustanovení dostatečný. Všechny dohody byly v řádném termínu uzavřeny, žádnému z pěstounů nemusela být povinnost určena správním rozhodnutím. Pěstounům byl dán dostatečný prostor k výběru doprovázející organizace, při kterém byli ovlivněni nejen samotným doporučením OSPOD. Při výběru dále sehrála roli dosavadní pozitivní zkušenost pěstounů s neziskovými organizacemi. Výzkumné šetření také prokázalo neznalost obsahu dohody ze strany pěstounů. Ti sice tvrdí, že obsahu rozumí, avšak je potvrzeno, že to platí pouze ve vztahu k obecné struktuře. Komplikací jsou pak odborné pojmy, rozsáhlost a využívání dohody.

Nerozporuji, že všechna zákonná opatření byla dodržena. Na druhou stranu se domnívám, že průběh procesu mohl být pro všechny účastníky, zvláště pak pro pěstounské rodiny, velmi rychlý, stresující a možná i nepřehledný. Uvedené může mít vliv na obecnou znalost obsahu dohody, obavy z cizích slov a dodržování dohody. Kromě pozornosti, věnované samotnému procesu uzavírání dohody, je z mého pohledu třeba, aby se orgány sociálně-právní ochrany dětí více zaměřily na individualitu rodin. Naprosto stejný přístup pracovníků OSPOD k předávání informací o nových podmínkách pěstounské péče pravděpodobně zapříčinil následnou neznalost dohody a prvotní obavy pěstounů s jejím dodržováním. Způsob seznámení sice vyhovoval legislativnímu nastavení, tudíž se jeví jako dostatečný, avšak ne příliš šťastný ve vztahu k individuálním potřebám pěstounských rodin.

S ohledem na uvedené vidím jako vhodné vrátit se na úplný začátek. Tedy opětovně ze strany pracovníků sociálně-právní ochrany dětí seznámit pěstouny s obsahem dohody o výkonu pěstounské péče a vysvětlit jim především význam a využití odborných pojmů.

Druhá dílčí otázka se zabývá tím, jakou podporu přinesly dohody pěstounským rodinám. I když pěstouni nevyužívají všechna práva, která mají zakotvena v dohodách o výkonu pěstounské péče, přesto provedené výzkumné šetření potvrzuje, že samotná existence dohody má pro pěstouny smysl. Zcela jistě jsou pěstouni v častějším osobním kontaktu s doprovázejícím pracovníkem, což může mít vliv na prevenci selhávání pěstounské péče a umístění nebo návratu dětí do ústavní výchovy. V případech, kdy pěstouny doprovází jiná pověřená organizace než OSPOD, dochází ze strany pěstounů k vyhodnocení možného nezájmu OSPOD o jejich rodiny. Zdá se, že pokud orgán sociálně-právní ochrany dětí vykonává pouze kontrolní činnost v rodinách pěstounů, která je dle legislativy nastavena jednou za šest měsíců, pak mu jde tato lhůta k tíži.

Podporou zkoumaného souboru je účast na vzdělávání, úhrada respitních pobytů dětí mimo pěstounskou rodinu, zprostředkování odborného poradenství a individuální doprovázení rodin, které je zajištěno klíčovými pracovníky doprovázejících organizací minimálně jednou za 2 měsíce.

Dohody se jeví jako nezbytné pro zajištění potřeb pěstounů a dobrý průběh pěstounské péče. Pěstouni mohou, z mého pohledu, cítit ještě větší podporu, pokud se naučí využívat všechna legislativou nastavená práva z dohody. Výzkumné šetření prokázalo, že pěstouni prioritně upřednostňují spíše práva svěřených dětí a opomíjejí nová práva ve vztahu k sobě samým.

Domnívám se, že také v této záležitosti je třeba se opět vrátit ke smyslu a významu dohod, což by mělo být úkolem doprovázejících organizací.

Třetí dílčí otázka se zabývá identifikací překážek pěstounských rodin k naplňování stanovených práv a povinností. Překážky se objevují v oblasti práv i povinností. V oblasti využívání práv je největší překážkou neznalost práv a to zvláště u zástupců skupiny prarodičů. Překážkou je také jejich samotný postoj. Pěstounské rodiny dbají především na dodržování povinností, které jim jsou často připomínány doprovázející organizací. Z mého pohledu klíčoví pracovníci nevedou pěstouny k dostatečnému využívání práv.

Rozdíl v překážkách v oblasti plnění povinností vyplývá z typu pěstounské péče. U prarodičů je znatelnou překážkou k naplňování dohody absence jejich přípravy k přijetí dítěte, což se konkrétně promítá do smyslu určené povinnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě. Tuto povinnost sice bez větších protestů prarodiče plní, zřejmě ale není dosaženo legislativního záměru. Také nepříznivý zdravotní stav prarodičů bývá překážkou k naplňování určených povinností, zvláště pak povinnosti vzdělávat se. Z výzkumného šetření dále vyplynulo, že u „klasických“ pěstounů je překážkou k řádnému naplňování dohody rozsah vzdělávání, jejich postoj ke vzdělávání a neexistující podpora v účasti na vzdělávacích kurzech. Stát sice nastavil povinnost vzdělávat se, avšak pěstouni to musí činit ve svém volném čase nebo si na plnění této povinnosti uplatňovat řádnou dovolenou. Plnění povinností není propojeno s jinými právními předpisy. Závěrem lze k této dílčí otázce uvést, že překážku ohledně chybějící přípravy prarodičů půjde velmi těžko vyřešit. Důvodem je, že není dosud upravena legislativou. Určitým řešením by bylo zajištění intenzivního doprovázení prarodičů hned po přijetí dítěte. Vzdělávání by v určitých případech mělo probíhat více individuální formou a to s ohledem na věk a zdravotní

stav pěstounů prarodičů.

Bez povšimnutí by neměl zůstat také případný návrh na změnu příslušné legislativy, která by ekonomicky aktivním pěstounům zaručila možnost čerpání studijního volna k účasti na vzdělávacím kurzu. Je možné, že úpravou zákoníku práce by mohla nastat i změna v postojích „klasických“ pěstounů k nastavenému rozsahu vzdělávání. S tímto výstupem proto seznámím pracovníky Krajského úřadu Pardubického kraje. Přístup „klasických“ pěstounů ke vzdělávání by se také mohl zlepšit úpravou rozsahu vzdělávání s ohledem na individuální potřeby pěstounských rodin a zvýšením jejich motivace.

Na základní výzkumnou otázku je možné odpovědět tak, že v obecné míře pěstounské rodiny na Chrudimsku nastavené práva a povinnosti přijímají jako součást výkonu pěstounské péče, která jim byla nastavena legislativou. Z mého empirického šetření a praxe jsem dále dospěla k několika závěrům. Mezi pěstounskými rodinami prarodičů a „klasickými“ pěstounskými rodinami existují v přijímání práv a povinností, nastavených v dohodách, patrné rozdíly. Odlišnosti lze spatřovat v postojích ke vzdělávání, k využívání odborných služeb, respitní péči a v realizaci dalších práv.

Domnívám se, že absence praktického využívání některých práv pěstounů spočívá právě v neznalosti těchto práv. Až dosud byli pracovníky sociálně-právní ochrany dětí a doprovázejícími organizacemi vedeni spíše k plnění povinností. Z mého pohledu je za současné situace třeba se individuálně zaměřit na všechny pěstounské rodiny tak, aby práva a povinnosti nevnímaly pouze jako součást výkonu pěstounské péče, ale dokázaly je přijmout a využívat tak, aby se dohody staly součástí jejich každodenního života a byly jim oporou. Z časového hlediska půjde zvláště ze strany doprovázejících organizací a OSPOD o náročný krok, kdy změny nemusí být v pěstounských rodinách hned viditelné. Jistě dalším zajímavým tématem by byla následná realizace výzkumného šetření, zaměřeného na zjištění kapacity doprovázejících pracovníků a s tím související kvality doprovázení.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala aktuálními změnami v oblasti pěstounské péče, především pak nově nastavenými právy a povinnostmi pěstounů, vyplývajícími z dohod o výkonu pěstounské péče.

V průběhu zpracování teoretické části došlo k novým změnám právní úpravy, konkrétně byla přijata další novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí a v účinnost vešel občanský zákoník. Předložená práce z aktuálních legislativních předpisů vychází a stejně tak čtenáře seznamuje se zákonným nastavením do konce roku 2013.

Kapitoly v teoretické části se věnují tématům úzce souvisejícím s hlavním tématem práce. S ohledem na uvedení do tématu jsem se nejprve v první kapitole zabývala definováním pojmu rodina. Konkretizovala jsem také typy, funkce a poruchy rodiny, které mají velmi blízko k oblasti řešené problematiky. Opírám se zde o nálezy Ústavního soudu a rozsudky Evropského soudu pro lidská práva, které rovněž pojem rodina definují.

Ve druhé kapitole podrobně popisují oblast náhradní rodinné péče, zvláště pak typy, účel a legislativní ukotvení jednotlivých forem. Šířeji je kapitola zaměřena na současné typy pěstounské péče, jejich rozdílnost a vhodnost využití.

Třetí kapitola je zaměřena na právní aspekty pěstounské péče. Seznamuji zde s průběhem procesu pěstounské péče, zprostředkováním a odbornou přípravou. Není opomenuta typologie osob, včetně systému finančního zajištění pěstounské péče.

Čtvrtá kapitola se věnuje podrobnému systému práv a povinností pěstounů, který má od 1. 1. 2013 vliv na výkon pěstounské péče. Součástí této kapitoly jsou také základní informace k dohodám o výkonu pěstounské péče, vyhodnocování situace rodiny a dítěte, s tím související vytváření individuálního plánu ochrany dítěte a informace o možnostech čerpání státního příspěvku na doprovázení.

S regionem Chrudimsko a pěstounskou péčí zde realizovanou pak seznamuje kapitola pátá, která je doplněna o informativní tabulky.

Kapitoly jsou rozvrženy tak, aby z nich bylo možné získat základní informace o tématu a následně z nich vycházet v praktické části. Diplomová práce zahrnuje aktuální legislativní změny, které se problematiky pěstounské péče velmi úzce dotýkají.

Domnívám se, že předložená práce také srozumitelně a uceleně informuje o změnách v náhradní rodinné péči. Podrobně jsem definovala rozdíly mezi právy a povinnostmi, které jsou zakotveny v občanském zákoníku, a právy a povinnostmi,

kteří upravuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Rovněž jsem představila současný systém pěstounské péče. Poznávací cíl této diplomové práce byl tak, podle mého přesvědčení, naplněn.

S ohledem na aplikační cíl předpokládám, že diplomová práce, která by z mého pohledu mohla zajímat především sociální pracovníky náhradní rodinné péče, doprovázející organizace, jejich nadřízené a případně také odbornou veřejnost, přispěje ke zvýšení vědomostí v oblasti naplňování dohod o výkonu pěstounské péče a bude podnětem k větší podpoře pěstounských rodin v oblasti naplňování práv a povinností. Zároveň doufám, že bude impulsem ke změnám přístupu doprovázejících pracovníků k pěstounům, příp. k zamyšlení odborné veřejnosti, zda a jaké kroky je třeba učinit k úpravě legislativy.

Rovněž tak byl naplněn symbolický cíl této práce, kterým bylo upozornit na aktuální požadavky na výkon pěstounské péče. Cílem diplomové práce bylo odpovědět na základní výzkumnou otázku: „Jak pěstounské rodiny na Chrudimsku přijímají práva a povinnosti obsažené v dohodách o výkonu pěstounské péče?“ Tedy zjistit, zda nová práva a nové povinnosti jsou přínosem pěstounským rodinám a zda naplňují také jejich představy. Na základní výzkumnou otázku a tři dílčí otázky jsem podrobně odpověděla v diskusi.

Výzkum byl zaměřen pouze na region Chrudimsko. Jeho výsledky tak nelze vnímat jako stěžejní pro celou Českou republiku. Prostřednictvím kategorizace odpovědí jsem se zájemcům o uvedené téma snažila zprostředkovat vztah pěstounů k novým právům a povinnostem.

Výsledky výzkumného šetření byly pro mě, zvláště u skupiny prarodičů, překvapením. Od počátku novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsem se domnívala, že právě pěstouni prarodiče měli být z nově nastavených práv a povinností vyňati. Zcela jistě tedy výstupy empirické části využiji ve své praxi tak, aby došlo ke změnám v přístupu k pěstounům při naplňování dohod o výkonu pěstounské péče. V současné době jsem o výsledcích empirického šetření informovala kolegy, kteří na OSPOD Chrudim vykonávají agendu náhradní rodinné péče, a dále také vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Na základě projednání byly zahájeny kroky ke zpracování metodiky pro doprovázení pěstounských rodin a metodiky k procesu uzavírání dohod. Domnívám se, že diplomová práce bude s ohledem na již uvedené přínosem také pro odbornou veřejnost.

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM

Polanská, Helena. *Práva a povinnosti pěstounských rodin na Chrudimsku*: Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého.

Anotace:

Diplomová práce se věnuje současné problematice pěstounských rodin, konkrétně využívání práv a naplňování povinností pěstounů, které vyplývají z dohod o výkonu pěstounské péče. Teoretická část v jednotlivých kapitolách poskytuje bližší informace o rodině, formách a legislativní úpravě náhradní rodinné péče, vymezuje právní aspekty pěstounské péče, představuje práva a povinnosti současných pěstounů a region Chrudimsko.

Praktická část předkládá realizaci kvalitativního výzkumu, který je založen na polostrukturovaných rozhovorech a metodě vytváření trsů. Tato část diplomové práce odpovídá na základní výzkumnou otázku, která je zaměřena na vztah pěstounů k dohodám o výkonu pěstounské péče.

Klíčová slova:

pěstounská rodina, pracovníci OSPOD, práva a povinnosti pěstounů, dohoda o výkonu pěstounské péče, pracovníci doprovázející organizace, region Chrudimsko, kvalitativní výzkum.

Annotation:

The thesis is focused on present issues of foster families. The main topic lies in foster's rights and obligations contained in foster's care agreements. The theoretical part of the thesis analyses types and legal treatment of substitute family care. It introduces rights and obligations of fosters and Chrudim region as well.

Practical part of thesis contains realization of qualitative research. This research consists in semi-structured talks and in the method of clustering. This chapter finds answer for basic research question asking for attitude of fosters to foster's care agreements.

Keywords:

foster family, social workers, rights and obligations of fosters, foster's care agreements, Chrudim region, qualitative research.

SEZNAM ZKRATEK

ASPI	Automatizovaný systém právních informací
ČSÚ	Český statistický úřad
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
LZPS	Listina základních práv a svobod
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
NOZ	Nový občanský zákoník
ORP	Obecní úřad obce s rozšířenou působností
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPPD	Pěstounská péče na přechodnou dobu
RIS	Regionální informační servis
RPP	Raná pěstounská péče
ZPP	Zákon o pěstounské péči
ZSPOD	Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Dohody o výkonu pěstounské péče v obvodu ORP Chrudim

Tab. 2: Přehled pěstounských rodin v obvodu ORP Chrudim

Tab. 3: Pěstounské rodiny v obvodu ORP Chrudim dle počtu dětí v rodině

Tab. 4: Charakteristika zástupců respondentů skupiny pěstounů dle obecných znaků

Tab. 5: Charakteristika zástupců respondentů skupiny pěstounů dle způsobu zajištění pěstounské péče

Tab. 6: Charakteristika zástupců respondentů skupiny pracovníků doprovázejících organizací a pracovníků OSPOD

SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

Archerová, C. (2001). *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál.

Bubleová, V., Vránová, L., Vávrová, A., Frantíková, J. (2011). *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s.

Bubleová, V., Frantíková, J., Vránová, L. (2011). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s.

ČSÚ (2014): Administrativní mapa - správní obvod Chrudim [on-line]. Dostupné 25. 8. 2014 z [http://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_spravni_obvod_chrudim/\\$File/ORP5304.jpg](http://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_spravni_obvod_chrudim/$File/ORP5304.jpg).

Department of Health (2000). *Framework for the assesement of children in need and their families. Guidance notes and glossary for: Referral and initial information record, initial assessment record and core assessment records*. London: The Stationery Office.

Děti patří domů (2014): Respitní péče [on-line]. Dostupné dne 2. 11. 2014 z <http://filmovypobyt.detipatridomu.cz/respitni-pece/>.

Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb.

Eliáš, K. a kolektiv (2012). *Nový občanský zákoník*. Ostrava: Sagit, a.s.

Fahlberg, V.I. (2004). *A Child's Journey Through Placement*. London: JKP publications.

Frantíková, J. (2008). *Dospívající dítě v náhradní rodině*. Praha: Rozum a cit, o.s.

Gabriel, Z., Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing.

Gavora, P. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.

Grohová, J., Bubleová, V., Vávrová, A., Frantíková, J. (2011). *Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc!* Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s.

Haderka, J., Brabenec, F. (1979). *Pěstounská péče v otázkách a odpovědích*. Praha: MPSV ČSR.

Hartl, P. (2004). *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál.

Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.

Hrušáková, M. a kolektiv (2009). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha: C.H.Beck.

Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. (2014). *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. Praha: C.H.Beck.

- Jandourek, J. (2007). *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
- Kasáčová, B., Luptáková, K. (2007). *Sociálne aspekty detstva a výchovy*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- Klimesh, J. (2008). *Budování identity dítěte*. Praha: Rozum a cit, o.s.
- Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. (2012). *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: C.H.Beck.
- Konečná, H. (2012). *O negenetickém rodičovství trochu jinak*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s.
- Kovařík, J. a kolektiv (2004). *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál.
- Králíčková, Z. (2008). Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. *Právní rozhledy*, č. 9, s. 309-319.
- Kraus, B., Poláčková, V. (2001). *Prostředí-člověk-výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido.
- KÚPK Pardubice. (2014). *Seznam organizací pověřených k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče k 31. 8. 2014*. Pardubice: Krajský úřad Pardubického kraje.
- Langmeier, J., Balcar, K., Špitz, J. (2000). *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál.
- Lovasová, L. (2005). Rodinné vztahy. In Lovasová, L., Hanušová, J., Hellebrandová, K. (Eds.), *Děti a jejich problémy* (s. 15-36). Praha: Sdružení Linka Bezpečí.
- Macela, M. (2013a). Státní příspěvek na výkon pěstounské péče. *Právo a rodina*, č. 6, s. 1-4.
- Macela, M. (2013b). Dohody o výkonu pěstounské péče. *Právo a rodina*, č. 7, s. 1-4.
- Maříková, H., Petrusek, M., Vodáková, A. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- Matějček, Z. a kolektiv (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
- Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- Městský úřad Chrudim. (2009-2014). *Interní statistické výkazy OSPOD*. Chrudim: Městský úřad.
- Mioviský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Molton, M., Hellincks, W. (1994). Residential and Foster Care in the European Community: Current trends and Policy and Practice. *The British Journal of Social Work*, No. 24, s. 560-576.

- Montoussé, M., Renouard, G. (2003). *Přehled sociologie*. Praha: Portál.
- Motejl, O., Černá, I., Panovská, K., Matyášová, P. (2007). Rodina a dítě. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář VOP.
- MPSV (2006): Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu do roku 2008 [on-line]. Dostupné 29. 3. 2014 z <http://www.tf.jcu.cz/getfile/253d42f5196e2652>.
- MPSV (2009): Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [on-line]. Dostupné 28. 3. 2014 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>.
- MPSV (2012a). *Sociálně - právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů*. Praha: MPSV.
- MPSV (2012b): Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. k 21. 12. 2012 [on-line]. Dostupné 28. 3. 2014 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/14511/Informace_1.pdf.
- MPSV (2012c): Vyhodnocování potřeb dětí [on-line]. Dostupné 28. 3. 2014 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13843/Svobodova.pdf>.
- MPSV (2013a): Normativní instrukce č. 17/2013 [on-line]. Dostupné 3. 3. 2014 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/16344/NI_17-2013.pdf.
- MPSV (2013b): Vzor dohody o výkonu pěstounské péče [on-line]. Dostupné 3. 9. 2014 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/14684/priklad_vykon_PP.pdf.
- MPSV (2014): Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte [on-line]. Dostupné 12. 10. 2014 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/18887/manual_071014.pdf.
- Netolický, J., Petráň, D. (2012). *Rozbor udržitelného rozvoje území*. Chrudim: Městský úřad.
- Novotná, V. (2011). Jak dál v pěstounské péči? *Právo a rodina*, č. 10, s. 7-11.
- Novotný, P., Ivičičová, J., Syrůčková, I., Vondráčková, P. (2014). *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. Praha: Grada Publishing.
- Nožířová, J. (2012). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde.
- Občanský zákoník*. Zákon č. 89/2012 Sb. v účinném znění ke dni 1. 1. 2014.
- Pelikán, J. (2007). *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum.
- Pemová, T., Ptáček, R. (2012). *Sociálně-právní ochrana dětí v praxi*. Praha: Grada Publishing.
- Pokorná, P., Vávrová, A., Frantíková, J., Vančáková, M., Řeháková, K., Chaloupková, L. (2012). *Metodika podpůrných aktivit pro náhradní rodinnou péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s.

- Průcha, J. (1995). *Pedagogický výzkum*. Praha: Karolinum.
- Ptáček, R., Kuželová, H. (2011a). Emocionální vývoj dítěte v prostředí náhradní výchovné péče. *Právo a rodina*, č. 9, s. 1-4.
- Ptáček, R., Kuželová, H. (2011b). Vliv náhradní péče na psychický vývoj dítěte. *Právo a rodina*, č. 7, s. 1-3.
- RIS (2014): Správní obvody obcí s rozšířenou působností [on-line]. Dostupné 1. 9. 2014 z <http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/pardubicky-kraj/obce-s-rozsir-pusobnosti/>.
- RPP (2014): Narodit se do rodiny [on-line]. Dostupné 3. 8. 2014 z <http://www.rpp.cz/inpage/narodit-se-do-rodiny/>.
- Řehulová, L. (2009). Pěstounská péče na přechodnou dobu jako institut zachování či obnovení práva na rodinný život. *Právní rozhledy*, č. 15, s. 536-543.
- Sekot, A. (2006). *Sociologie v kostce*. Brno: Paido.
- Semerádová, M., Zachařová, B., Černá, R. (2011). *Metodika doprovázení*. Chrudim: Amalthea, o.s.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Albert.
- Škoviera, A. (2007). *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál.
- Špaňhelová, I. (2007). Psychické potíže u osvojených dětí. *Právo a rodina*, č. 8, s. 17-20.
- Švaříček, R., Šeďová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Trpišovská, D., Vacínová, M. (2007). *Sociální psychologie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- Uhlířová, V. a kolektiv (2010). *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a cit, o.s.
- Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky*. Usnesení č. 2/1993Sb., ve znění pozdějších předpisů, v účinném znění ke dni 7. 2. 2014. Citováno dle ASPI.
- Ústavní soud (2007): Nález Ústavního soudu České republiky [on-line]. Dostupné 10. 4. 2014 z <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-568-06>.
- Ústavní soud (2010): Nález Ústavního soudu České republiky [on-line]. Dostupné 10. 4. 2014 z http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-485-10_3.
- Vágnerová, M.M. (2012). *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s.
- Vančáková, M. (2008). *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha: Rozum a cit, o.s.
- Vávrová, A., Pokorná, P., Frantíková, J., Korcová, H., Řeháková, K. (2012). *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s.

Vrtbovská, P. (2005). *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Praha: Natama.

Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Vyhláška č. 473/2012 Sb. v účinném znění ke dni 1. 1. 2013.

Vyhláška o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Vyhláška č. 388/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v účinném znění ke dni 5. 2. 2014. Citováno dle ASPI.

Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kolektiv (2012). *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s.

Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Zákon č. 401/2012 Sb. v účinném znění ke dni 5. 2. 2014. Citováno dle ASPI.

Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Zákon č. 134/2006 Sb. v účinném znění ke dni 5. 2. 2014. Citováno dle ASPI.

Zákon o finanční kontrole. Zákon č. 320/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v účinném znění ke dni 5. 6. 2014. Citováno dle ASPI.

Zákon o obcích (obecní zřízení). Zákon č. 128/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v účinném znění ke dni 5. 6. 2014. Citováno dle ASPI.

Zákon o pěstounské péči. Zákon č. 50/1973 Sb., v platném znění do 31. 3. 2000. Citováno dle ASPI.

Zákon o rodině. Zákon č. 94/1963 Sb., v účinném znění do 31. 12. 2013. Citováno dle ASPI.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb. v účinném znění ke dni 1. 1. 2014.

Zákon o sociálních službách. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v účinném znění ke dni 5. 6. 2014. Citováno dle ASPI.

Zákon o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností. Zákon č. 314/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v účinném znění ke dni 5. 6. 2014. Citováno dle ASPI.

Zákon o státní sociální podpoře. Zákon č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v účinném znění ke dni 5. 6. 2014. Citováno dle ASPI.

Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon č. 292/2013 Sb. v účinném znění ke dni 1. 1. 2014.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příl. 1: Vzor záznamu o podrobném vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny
- Příl. 2: Vzor dohody o výkonu pěstounské péče
- Příl. 3: Mapa správního obvodu obce s rozšířenou působností (SO ORP) Chrudim
- Příl. 4: Seznam organizací pověřených k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče
- Příl. 5: Záznamový arch pro rozhovor č. 2
- Příl. 6: Záznamový arch pro rozhovor č. 7
- Příl. 7: Záznamový arch pro rozhovor č. 9
- Příl. 8: Baterie výzkumných otázek pro skupinu respondentů zastoupené pěstouny
- Příl. 9: Baterie otázek pro pracovníky doprovázejících organizací a pracovníky OSPOD
- Příl. 10: Transformace jednotlivých kategorií do sady otázek rozhovorů

Příl. 1: Vzor záznamu o podrobném vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny

ZÁZNAM O PODROBNÉM VYHODNOCENÍ SITUACE DÍTĚTE A JEHO RODINY

Identifikační údaje a podrobnosti k dítěti	
Identifikační číslo případu :Om	Datum přijetí do péče: Datum zpracování:
Jméno, příjmení:	
Datum narození:	Pohlaví:
Rodné číslo:	
Adresa trv. pobytu:	
Adresa faktického pobytu:	
Telefon:	E-mail:

Podrobnosti o rodičích:	
Jméno a příjmení - matky:	
Rodné příjmení:	
Datum narození:	
Rodné číslo:	
Adresa:	
Kontaktní telefon:	E-mail:
Jméno a příjmení - otce:	
Datum narození:	
Rodné číslo:	
Adresa:	
<i>Pokud je totožná jako u matky neuvádějte.</i>	
Kontaktní telefon:	E-mail:
Rodičovská zodpovědnost: ano	
Jiné důležité informace ohledně rodičů:	

Sourozenci:

Podrobnosti o jiných fyz. osobách odpovědných za výchovu, důležité osoby v okolí dítěte:	
Jméno:	
Vztah k dítěti:	
Adresa:	
Telefon:	E-mail:
Jiné důležité informace:	

ZÁZNAM O PODROBNÉM VYHODNOCENÍ SITUACE DÍTĚTE A JEHO RODINY

Důvod přijetí do evidence
Pěstounská péče

Instituce a další odborníci pracující s dítětem:	
Praktický lékař:	Telefon:
Odborný lékař:	Telefon:
MŠ/ZŠ/SŠ:	Telefon:
NNO:	Telefon:
Instituce:	Telefon:
Instituce:	Telefon:
Instituce:	Telefon:
Instituce:	Telefon:
Jiné důležité informace:	

Vývojové potřeby dítěte
Zdraví:
Učení se:
Emoční vývoj a chování:
Rodinné a sociální vztahy:
Identita a sociální prezentace:
Samostatnost a sebeobsluha:

Rodičovská kapacita
Základní péče:
Zajištění bezpečí a ochrany:

ZÁZNAM O PODROBNÉM VYHODNOCENÍ SITUACE DÍTĚTE A JEHO RODINY

Citová vřelost:	
Vedení a hranice:	
Stabilita:	
Rodina a prostředí	
Rodinná historie a fungování rodiny:	
Širší rodina:	
Bydlení:	
Zaměstnání a finance:	
Analýza situace a potřeb dítěte	
Potřeby dítěte:	
•	
Ochranné faktory:	
•	
Rizikové faktory:	
•	
Rodičovské dovednosti	
•	
Zpracovala:	
V Chrudimi dne	

ZÁZNAM O PODROBNÉM VYHODNOCENÍ SITUACE DÍTĚTE A JEHO RODINY

INDIVIDUÁLNÍ PLÁN OCHRANY DÍTĚTE	
Identifikační číslo případu:	Datum zpracování:
Jméno a příjmení dítěte:	

1	Cíl:		
	Kroky k naplnění:	Odpovědné osoby	Termín

2	Cíl:		
	Kroky k naplnění:	Odpovědné osoby	Termín

3	Cíl:		
	Kroky k naplnění:	Odpovědné osoby	Termín

4	Cíl:		
	Kroky k naplnění:	Odpovědné osoby	Termín

5	Cíl:		
	Kroky k naplnění:	Odpovědné osoby	Termín

Termín stanovený pro přehodnocení plánu.	
--	--

Vyjádření

Vyjádření dítěte k vyhodnocení a dohodnutým opatřením

Vyjádření rodiče nebo poručníka k vyhodnocení a dohodnutým opatřením

ZÁZNAM O PODROBNÉM VYHODNOCENÍ SITUACE DÍTĚTE A JEHO RODINY

--

Podpisy	
Svým podpisem stvrzuji, že jsem byl/a seznámena s obsahem vyhodnocení.	
Matka	Vyjádření: Souhlasím - Nesouhlasím
Otec	Vyjádření: Souhlasím - Nesouhlasím

Zpracovala		
Jméno	Podpis	Datum

Příl. 2: Vzor dohody o výkonu pěstounské péče

Dohoda o výkonu pěstounské péče

Název organizace:

Sídlo:

IČO:

zastoupená:

zmocněnou, tajemníkem úřadu, pověřením k podepisování dohod
o výkonu pěstounské péče ze dne

(dále jen „poskytovatel“)

a

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Adresa:

Telefon:

E-mail:

(dále jen „osoby pečující“)

uzavírají dnešního dne, měsíce a roku

t u o

D O H O D U

**o výkonu pěstounské péče podle § 47b zákona č. 359/1999 Sb.,
o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZSPOD“),
podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a v souladu se zákonem č.
500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů:**

I.

Účel dohody

1) Osobám pečujícím byl/a podle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku
svěřen/a do společné pěstounské péče nezletilý/á

....., nar., rozsudkem Okresního soudu v,
č.j.ze dne, který nabyl právní moci dne
.....

2) Touto dohodou se upravují podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností osob
pečujících a výkonu práv a povinností poskytovatele a jejich vzájemné spolupráce

v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte (dále IPOD). IPOD bude pravidelně aktualizován.

II.

Předmět spolupráce

- 1) Předmětem spolupráce osob pečujících s poskytovatelem je zajištění činností, vymezených v čl. IV. a V. této dohody.
- 2) V rámci pravidelných jednání osob pečujících s poskytovatelem (min. 1x za 2 měsíce) proběhne reflexe výkonu pěstounské péče a sledování naplňování cílů stanovených v Individuálním plánu ochrany dítěte, které bylo svěřeno do pěstounské péče.
- 3) Ze strany poskytovatele bude spolupráce zajišťována prostřednictvím příslušného sociálního pracovníka, který je zaměstnancem poskytovatele a je zařazen na oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

III.

Čas, místo a forma spolupráce

- 1) Spolupráce mezi osobami pečujícími a poskytovatelem bude probíhat ve všední dny dle provozní doby úřadu, tj. v pondělí a ve středu v době od 8.00 do 17.00 hodin, v ostatní dny od 8.00 do 14.00 hodin, dále dle individuální dohody se sociálním pracovníkem podle potřeb dítěte a osob pečujících.
- 2) Místo a forma spolupráce:
 - ambulantní – v prostorách Městského úřadu Chrudim, pracoviště Pardubická 67 nebo v zařízení, ve kterém bude zajištěna respitní či vzdělávací aktivita
 - terénní – v místě bydliště osob pečujících, příp. na jiném místě dle dohody obou stran
- 3) V případě dlouhodobé nepřítomnosti (více než 1 měsíc) sociálního pracovníka jsou osoby pečující informovány o zastupujícím pracovníkovi včetně telefonického spojení na tohoto pracovníka.

IV.

Práva osob pečujících

1) Pomoc při zajištění osobní péče o svěřené dítě

- a) Osoby pečující mají právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě; tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče
 1. po dobu, kdy jsou osoby pečující uznány dočasně práce neschopnými, nebo v případě ošetřování osoby blízké,
 2. při narození dítěte
 3. při vyřizování nezbytných osobních záležitostí
 4. při úmrtí osoby blízké.
- b) Podporou při zajištění osobní péče o dítě dle písm. a) je myšleno:

1. pomoc se zmapováním dostupných zdrojů v širší rodině a komunitě,
2. vytipování a oslovení vhodné osoby, která by mohla dočasně převzít péči o svěřené dítě, a koordinace zajištění pomoci.

Náklady na stravování dítěte či další vzniklé náklady hradí osoby pečující z příspěvku na úhradu potřeb dítěte.

- c) U vyřizování nezbytné záležitosti (dle písm. a), bod 3), jejíž datum je předem známo, jsou osoby pečující povinny požádat o poskytnutí pomoci co nejdříve, kdy se o potřebě pomoci dozví, nejpozději však 14 dní před událostí, jinak právo na poskytnutí pomoci při zajištění péče o svěřené dítě zaniká. Při posuzování nezbytnosti záležitosti, po kterou osoby pečující potřebují zajistit péči o svěřené dítě, osoby pečující a sociální pracovník spolupracují.

2) Respitní péče

- a) Osoby pečující mají právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě, starší 2 let, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce (dále jen „respitní péče“). Nárok na respitní péči přísluší oběma pěstounům, ti však jsou povinni tuto respitní péči čerpat současně. Respitní péče se poskytuje v rozsahu podle věty první bez ohledu na počet dětí, které mají osoby pečující v péči.
- b) Poskytnutí pomoci osobám pečujícím bude zajištěno pobytem dítěte na táboře, případně příměstském táboře nebo obdobném pobytu dle výběru osob pečujících, které pobyt dítěte objednájí u organizátora pobytu. Náklady na pobyt uhradí osobám pečujícím poskytovatel po absolvování pobytu, a to na základě předložení smlouvy a potvrzení o zaplacení pobytu. Maximálně bude proplacena částka ve výši 5.000,- Kč na dítě. Konkrétní formu zajištění celodenní péče jsou osoby pečující povinny nahlásit poskytovateli do tohoto roku a v každém následujícím roce po uzavření dohody nejpozději do 30. dubna.
- c) Nevyčerpaná respitní péče se do dalšího roku nepřevádí.

3) Zprostředkování odborné pomoci

- a) Osoby pečující a svěřené dítě mají právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců.
- b) Zprostředkováním odborné pomoci je myšleno vytipování a oslovení konkrétního odborníka v oblasti, ve které dítě či rodina odbornou pomoc potřebují.

4) Pomoc se zajištěním místa styku

- a) Osoby pečující mají právo na pomoc při plnění povinností podle § 47a odst. 2 písm. h) ZSPOD, včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob se jmenovaným dítětem a při zajištění asistence při tomto styku.

V.

Povinnosti osob pečujících

- 1) **Kontakt dítěte v pěstounské péči s vlastní rodinou**

- a) Osoby pečující jsou povinny v souladu s IPOD udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v péči osob, které mají zájem stát se pěstouny, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.
- b) Forma (osobní, telefonická, písemná), místo a četnost kontaktu vychází z Individuálního plánu ochrany dítěte.
- c) Průběh kontaktu je průběžně vyhodnocován sociálním pracovníkem.
- d) Osoby pečující se mohou obracet na sociálního pracovníka v případě jakýchkoliv problémů spojených s kontakty dítěte s vlastní rodinou.

2) Zvyšování znalostí a dovedností osob pečujících

- a) Osoby pečující mají povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích.
- b) Sociální pracovník doporučí osobám pečujícím vždy nejpozději do každého kalendářního roku, které vzdělávací programy mohou absolvovat. Obsah vzdělávání vychází vždy z aktuální potřeby osob pečujících, která by měla být spojena s výkonem péče o svěřené dítě tak, aby odpovídala specifickým potřebám svěřeného dítěte.
- c) V případě, že se osoba pečující zúčastní školení, které nepořádá poskytovatel, má osoba pečující právo na proplacení úhrady za školení, na základě předloženého potvrzení o účasti na školení a jeho uhrazení. Maximálně bude proplacena částka ve výši 2.000,- Kč za 6 hodin školení.

VI.

Dohled nad plněním dohody

- 1) Poskytovatel je povinen sledovat plnění této dohody o výkonu pěstounské péče v souladu s § 47b odst. 5 ZSPOD, prostřednictvím svých zaměstnanců, kteří jsou povinni jednou za 2 měsíce být v osobním styku s osobami pečujícími a s dítětem svěřeným do jejich péče. V rámci návštěvy rovněž může hovořit sociální pracovník o samotě s dítětem.
- 2) Osoby pečující jsou povinny umožnit sledování plnění této dohody, což znamená zejména sdělit sociálnímu pracovníkovi všechny důležité skutečnosti spojené s výkonem pěstounské péče a umožnit mu vykonat předem ohlášenou návštěvu v domácnosti.

VII.

Výpověď dohody

- 1) Osoby pečující mohou vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče bez udání důvodu.
- 2) Poskytovatel může vypovědět dohodu v souladu s § 47c odst. 2 ZSPOD pouze:
 - a) pro závažné nebo opakované porušování povinností, ke kterým se osoby pečující zavázaly v dohodě o výkonu pěstounské péče,
 - b) pro opakované maření sledování dohody o výkonu pěstounské péče nad výkonem pěstounské péče,

- 3) V souladu s § 47c odst. 7 ZSPOD skončí výpovědní lhůta nejpozději uplynutím 30 dnů ode dne, kdy byla výpověď doručena druhé smluvní straně, ne však dříve, než bude uzavřena nová dohoda o výkonu pěstounské péče.

VIII.

Ostatní ujednání

- 1) Poskytovatel je povinen zachovávat mlčenlivost ve věcech souvisejících výkonem sociálně-právní ochrany. Tato mlčenlivost se však nevztahuje na subjekty, které se podílejí na zajištění péče o svěřené dítě. Nevztahuje se ani na případy, kdy právní předpisy stanoví oznamovací povinnost.
- 2) Jakékoliv změny této dohody lze provádět pouze formou písemných dodatků na základě dohody obou stran.
- 3) Tato dohoda je sepsána ve třech vyhotoveních, přičemž všechny mají platnost originálu. Poskytovatel a osoby pečující obdrží po jednom vyhotovení.
- 4) Poskytovatel i osoby pečující shodně prohlašují, že tato dohoda byla sepsána na základě pravdivých údajů, podle jejich svobodné a vážné vůle, nikoliv v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek, a na důkaz toho připojují své vlastnoruční podpisy.

IX.

Účinnost dohody

Tato dohoda nabývá účinnosti dnem jejího podpisu.

V Chrudimi dne

.....

vedoucí odboru

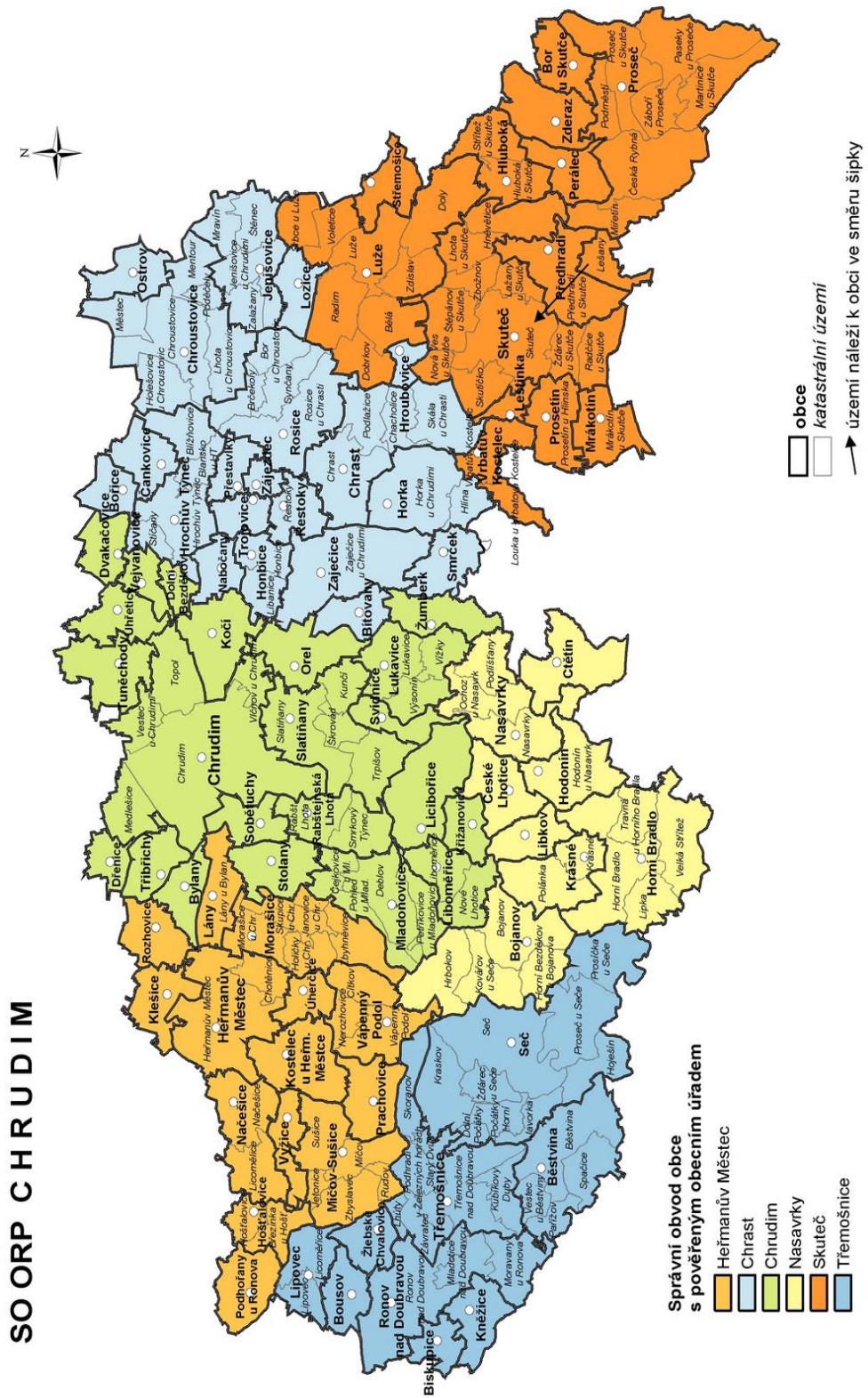
.....

osoba pečující

.....

osoba pečující

Príl. 3: Mapa správního obvodu obce s rozšířenou působností (SO ORP) Chrudim

Příl. 4: Seznam organizací pověřených k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče

*Seznam organizací pověřených k uzavírání dohod o výkonu
pěstounské péče*

Organizace	Kontakt	Email	Kapacita dohod
AMALTHEA O.S. PARDUBICE	466 302 058, 776 752 805	amalthea@amalthea.pardubice.cz	82
DĚTI PATŘÍ DOMŮ, SVITAVY	607 445 250, 777 925 871	detipatridomu@seznam.cz	5
FAR. CHARITA LITOMYŠL	739344699	charita@lit.cz www.litomysl.charita.cz	12
OBL. CHARITA MORAVSKÁ TŘEBOVÁ	739002756	www.mtrebova.charita.cz reditel@mtrebova.charita.cz ludmila.dostalova@mtrebova.charita.cz	20
OBL. CHARITA POLIČKA	461 725 552, 737 598 813	charita@policka.cz	20
CHARITA PŘELOUČ	731402371	charita.prelouc@gmail.com www.prelouc.charita.cz	6
OBL. CHARITA PARDUBICE	466 335 026 775 296 843	info@charitapardubice.cz www.pardubice.charita.cz	20
KŘÍDLA PRO PĚSTOUNY PODLAŽICE	723211095	kridlapropestouny@centrum.cz www.kridlapropestouny.cz	20
PORADNA PRO RODINU PARDUBICE	466 263 080, 734 733 893	pardubice@poradnapardubice.cz	34
SKP – CENTRUM PARDUBICE	464629618	info@skp-centrum.cz www.skp-centrum.cz	25-30
DOBŘÁ RODINA	734517083	www.dobrarodina.cz michal.klima@dobrarodina.cz	bez omezení
VOLANT O.P.S. PŘELOUČ	774523634	volantops@seznam.cz	3

Zdroj: Informace Krajského úřadu Pardubického kraje
Stav k 31. 8. 2014

Záznamový arch pro rozhovor č. 2

(vzor autentického přepisu)

Respondent: 2	Pohlaví: žena	Věk: 58 let
Stav: vdova	Povolání: starobní důchodkyně	Vzdělání: vyučena
Lokalita pobytu: město	Typ péče: pěstounství prarodiče	Délka péče: 14 let
Počet dětí v péči: 1	Počet vlastních dětí: 1 osvojené (zletilé)	

Informace k rodičům: Dítě, které vyrůstá v pěstounské péči respondenta, nemá otce v rodném listu uvedeného. Matka dítěte má další tři děti, které vyrůstají v náhradní rodinné péči. S rodinou není matka v kontaktu. Péči o děti hrubým způsobem zanedbávala.

1. T: „Jak rozumíte obsahu dohody o výkonu pěstounské péče?“

R: „Tak jako počkejte, to já si to musím srovnat v hlavě. Důležitý věci si asi pamatuju. Asi vím, co mám za povinnosti. Všechno nese život. Obsahu dohody rozumím dobře.“

2. T: „Kdo a jakým způsobem vás s povinností uzavřít dohodu seznámil?“

R: „Řekli nám to na okrese, jako na úřadě. Tam byli z té organizace. Hned jsme to tam dali do kupy.“

3. T: „Co vedlo k vašemu rozhodnutí, že jste zvolili právě vaši doprovázející organizaci a jaký jste měli pro její volbu prostor?“

R: „Já mám pocit, že to byla první nabídka, která přišla. Člověk šel do něčeho, co nevěděl. Tak jsem to vzala. Líbil se mi jejich leták. Bylo to takový legrační. Víte, voni maj ve znaku kozu. Tak jsem si říkala, že když se umí postarat zvíře, tak to zvládnou taky. Ale nelituju toho. Jsem spokojená, že jsem šla do toho. Já to řeknu asi takhle. Já jsem ze starý generace. Dřív se moc nevybíralo, takže jsem nepřemýšlela, že si můžu vybírat. Jsem zvyklá poslouchat.“

4. T: „Koho považujete za důležitý článek při naplňování dohody o výkonu pěstounské péče?“

R: „To bude asi ta klíčová pracovnice, ne? Asi jo. No, to je jasný, že to tak bude. Myslím, že vona to nedělá, že musí, ale že ji to baví. Bez klíčovky si to fakt nedovedu představit. Zvednu telefon a je to. Vona třeba několikrát zvedne telefon a zavolá i sama. Zajímala se taky, jak se vyvíjí spolupráce s dobrovolnicí. Není s náma v kontaktu jen jednou za dva měsíce. Uvidíme, jak se ještě bude vyvíjet spolupráce s psychologkou. Záleží taky na vnučce. Pokud nebude chtít, tak tam jezdit nebudeme. Vnučka, víte, mi řekne, že není debil, aby chodila k psychologovi.“

5. T: „Jakou roli při naplňování práv a povinností pro vás hraje dosavadní zkušenost s výchovou dětí?“

R: „Já to беру stejně. Neberu to ani tak, že jsem nějaký pěstoun. Vnučka je prostě moje holka. Myslím si, že odborná pomoc je na místě. Je spousta pěstounů, který to potřebují. Ale já už tím procházím po druhý. Její mámu jsem adoptovala, takže mám zase praktický zkušenosti. Dřív to bylo tak, že nám říkali, ať nepátráme do minulosti. Teď jsou zase jiný tendence. Tak si říkám, že je to lepší. Já si fakt myslím, že otevřenéj vztah je lepší. Podívejte, před dvaatřiceti lety se adoptivní rodiny stěhovaly. Aby se to nevědělo. Nás se taky ptali, zda se odstěhuju, ale my se nestěhovali.“

6. T: „Jak využíváte práva plynoucí z dohody o výkonu pěstounské péče a která práva nejvíce?“

R: „Tak třeba máme teda tu klíčovou pracovníci. Dohodu máme s ní, ale v dohodě mám práva uvedený obecně. Využili jsme toho, že jednou nás odvezla na vyšetření k psychologovi. Spolupracujeme intenzivně. Vnučka měla požadavek na rodinu. Chtěla ji poznat. Klíčovka sehnala spojení s tetou, pak fotografii táty. Taky pomohla sestavit vnučce strom života. Já jsem chtěla nebo vlastně jsem požádala o mezičlánek. Je to tak lepší. Víte, jsem o generaci starší, tak aby si vnučka mohla problémy řešit s někým mladším. Takže sem jezdí studentka. Holky si pokecaj, proberou si hudební skupiny, zvířata. Zkrátka poseděj. Ještě nám zprostředkovali, že vnučka může jezdit k psychologovi. To je dobrý, víte. Obě jsme spokojený. Poprvé jsme si spíš povídaly a teď jsme malovaly.“

T: „A co třeba právo na poskytnutí odborné pomoci. To nevyžíváte?“

R: „Taky jsme mluvily vo škole. Co se teď u nás děje. Jo, to mi úplně vypadlo. Loni to bylo vo škole. Tak to nám ta klíčovka pomáhala řešit.“

R: „Nevyžíváme to právo na dovolenou. Asi 2x až 3x jsme byly s vnučkou na víkendovým pobytu, ale to jsem nebyla nadšená, ani vnučka ne. Vzdělávání bylo dobrý, ale spíš ubytování bylo hrozný. Vod tý doby nemusíme na ty víkendovky. Jinak jezdím přímo do tý organizace.“

T: „A jaké právo tedy nejvíce využíváte?“

R: „Na první místo bych zařadila možnost vůbec problém něco řešit. Klíčová pracovníce ví, co a jak. Vůbec asi to doprovázení. Asi bych nejvíce ocenila, že si klíčovka taky dítě získala na svou stranu. Hlavně ze začátku dost často jezdila. Víte, dělala s vnučkou různý věci. A taky jsem chtěla říct, že je dobrý, že můžete s někým mluvit. Třeba se sociálkou. Nezamlčovat to, vykultit to, dokud je čas. Já se ze začátku bála, ale pak jsem získala důvěru a řekla jsem to. Takže nejvíc využívám to právo na poradenství.“

7. T: „Jak se vám daří naplňovat povinnosti?“

R: „Jaký povinnosti tam sou, počkejte, já si vzpomenu. No, první udělat to školení čtyřiaadvacet hodin. Myslím, že žádný další povinnosti už nemám. Já to mám v šuplíku,

ale asi tam bude umožnit kontakt. Ale to my se na klíčovku těšíme.“

8. T: „Které povinnosti a práva jsou z vašeho pohledu v dohodě nejméně důležitá?“

R: „Asi bych neodstranila žádnou, ale určitě bych netlačila na setkání s biologickou rodinou. Některý dítě po tom touží, některý ne. Netlačila bych, pokud to dítě je někde od malička. Nebudeme si nic namlouvat, někdy ty rodiče nejsou stoprocentní. Já bych vám něco řekla, nevadí mi setkání s tetou dítěte. Docela jsem na ni sázela, ale bála bych se setkání otce s dítětem. Vnučku neviděl skoro patnáct let. Nemělo by to být striktně. Rozhodně bych uznávala, že sourozenci by se teda setkávat měli, ale vím, že některým dětem zase je líto, že nikoho nemají.“

9. T: „Jaká práva vám v dohodě chybí?“

R: „Jo, mně teda vadí jedna věc hrozně a to je teda. Vlastně, že jsem pěstoun a nemám žádná práva. Třeba, co se týká pasu. To mi přijde postavený na hlavu. Jsem pěstounkou patnáct let a já se mám doprošovat matky, jestli můžeme jet na dovolenou. Stejně tak očkování proti rakovině děložního čípku. To jsem čekala, až tu podmínku odstraní. Štve mě nedůvěra státu, že mi nevěří. Chtěla bych mít nejen běžný povinnosti.“

10. T: „Jak hodnotíte rozsah nastavené povinnosti zvyšovat si znalosti a co je pro vás podstatné při výběru vzdělávacího kurzu?“

R: „Helejte se, já vám něco řeknu, určitě to něco přinese. Jsou problémy aktuální, který potřebuju řešit hned. Ale pro mě je podstatnější kontakt s klíčovkou, která mi pomůže hned. Důležitější je klíčovka než nějaký vzdělávání. Rozsah jo, ten je dobrej.“

R: „Co je pro mě podstatný? No, to nevím...“

T: „Dobře, jak se tedy o kurzu dozvíte?“

R: „Mejlem mi to nechodí, to nemám. Chodí mi to poštou od klíčovky. Asi takhle, ty první volby jsem si ani nečetla, vo čem to je. Chtěla jsem hlavně naplnit hodiny a to jsem se teda spálila, protože to byla péče o postižený děti. Pak byla volná diskuze a to bylo dobrý. Já jsem na tom kurzu vlastně přišla na to, že asi i nějaké problémy jsou taky na mé straně. Na tom prvním školení mi přinesla hodně beseda. Byli tam lidi, co měli dost dětí v pěstounský péči. Víte, že vidím, co ty děti všechno dělaj. Třeba kradou. No, a teď poslední beseda ta mi hodně přinesla. Tam se nás ptali, proč tam vlastně jsme. Jak já říkám, řekla jsem, že potřebuju nějaký hodiny. Pak mi to nakonec hodně dalo. Šla jsem ty přednášející poděkovat. Jo, taky je určitě důležitá vzdálenost. Jsem vodkázaná na dopravu. Taky po zkušenostech s ubytováním. Já nevím, nejsem cimprlich, ale radši jedu na jeden den. Dělá mi problém někde přespat. Jeden den jsem taky po šestihodinovém školení zůstala ležet. Vnučka nemohla jít do školy. Musela se o mě postarat..“

11. T: „Jak vnímáte změny, které u vás nastaly v souvislosti s naplňováním dohody?“

R: „Mám problém naplňovat třeba vzdělávání. Problémem je vlastně můj zdravotní stav, ale to bych nerada, aby bylo zaznamenáno, že jako nemůžu. Byla bych i ochotná jet na tejdén. Teď mluvím o tom vzdělávání. Mně dělá totiž problémy přemísťovat se. Takže změnou je to, že musím víc plánovat. Trošku se stydím za to, že moje účast se odvíjí od toho, jak mi právě je. Dá se říct, že je to možná i překážka. Taky mi došlo, že už mi není čtyřicet, jako jo. Je to běh na dlouhou trať. I když jsem ráda, že teď už to skoro máme za sebou.“

12. T: „Jak by měly z vašeho pohledu vypadat práva a povinnosti pěstounů, uvedené v dohodách o výkonu pěstounské péče?“

R: „Asi rozšířit běžný věci. Mně to přijde ponížující, že jako nemůžu skoro nic. Jinak nevím.“

13. T: „Jakou roli pro vás hraje klíčový pracovník doprovázející organizace?“

R: „To už jsem Vám odpověděla předtím.“

14. T: „Jak se vám daří naplňovat povinnost týkající se kontaktů dítěte s rodinou nebo osobami blízkými?“

R: „Daří se mi naplňovat. My už jsme je měli dřív. Aktivně jsem je navázala dřív. Už v roce 2006. Takže my se stýkáme. Taky teďkom jsem pomohla v tom, že jsem pěstounům, co maj moje vnučata, dala fotky z dětství. Fotky otce, a když byly děti mimina. Sourozenci vnučky jsou v běžné pěstounce. Jsem ráda, že se vidáme, ale ne všichni pěstouni mají na to stejnej názor. Někteřejm se to nelíbí. Takže si myslím, že to zvládám dobře. Nemám problém. Beru to tak.“

15. T: „Jak vnímáte vstup doprovázející organizace do rodiny?“

R: „Určitě v pohodě. Není problém. Klíčovka je dobrá.“

16. T: „Jakou roli sehraává OSPOD v rodině a jakou roli doprovázející subjekt?“

R: „Tak tohle přesně nevím. Ale z okresu sem choděj nějak málo. Asi vznikla potřeba větší kontroly. Nebo, že by jedna organizace kontrolovala druhou? To vlastně fakt nevím, proč choděj dvě a k čemu to je.“

17. T: „Jakým způsobem jste byli připraveni na příchod dítěte do vaší pěstounské rodiny?“

R: „Přišlo to samo. Jasně, že jsem nebyla připravená. První impuls, že to nebude dobrý, přišel už v těhotenství matky. Ta nedodržovala režim. Dítě nerostlo, tak musela být hospitalizovaná. Nemocnice matce uzpůsobila podmínky, takže dítě donosila. Pak holku ale nekojila. Já ale pořád doufala. Asi po šesti týdnech u nás dítě skončilo. Příprava začala tím, že jsme stejně všechno zařídili před porodem. Všechno jsme nakoupili. Možná kdyby nebylo to napětí, matka totiž ještě určitou dobu bydlela u nás. Fajn bylo, že jsme byli dva. Asi bych to sama zvládla, co bych měla dělat. Zkušenosti už jsem měla i s matkou, kterou jsme adoptovali. S odborníky jsem spolupracovala už delší dobu.“

Záznamový arch pro rozhovor č. 7

(vzor autentického zápisu)

Respondent: 7	Pohlaví: muž	Věk: 30 let
Vzdělání: vysokoškolské bakalářské		
Povolání: sociální pracovník doprovázející organizace		Praxe: 3 roky

1. T: „Jak z vašeho pohledu rozumí pěstouni obsahu dohody o výkonu pěstounské péče?“

R: „Většinou je třeba něco dovysvětlit. Často se jim zná text zbytečně dlouhý a málo laikovi srozumitelný. V naší organizaci tvorbě dohody nebo spíše nastavení parametrů věnujeme dostatečnou péči.“

2. T: „Kdo a jakým způsobem je s povinností uzavřít dohodu seznámil?“

R: „Většinou je seznamuje sociální pracovník z úřadu. My jako organizace pak řešíme detaily a konkrétní nastavení té smlouvy. Většina z nich je a byla poučených, takže jsme s tím neměli žádné těžkosti.“

3. T: „Co vedlo k jejich rozhodnutí, že si zvolili konkrétní doprovázející organizaci a jaký prostor měli pro její volbu?“

R: „Asi je to hodně o tom na koho dostali tip a taky o tom co nabízí. Také si myslím, že to může být i o konkrétním člověku. O vzájemných sympatiích a antipatiích. Netuším, jaký měli prostor. My nikdy neuzavíráme písemně dohodu na prvním kontaktu. Říkáme pěstounům, i když jsou rozhodnutí, ať to ještě zváží, aby měli prostor vybrat si třeba někoho jiného. Zmenšuje se tak procento fluktuace.“

4. T: „Koho považují za důležitý článek při naplňování dohody o výkonu pěstounské péče?“

R: „Určitě OSPOD a doprovázející organizaci.“

5. T: „Jakou roli při naplňování práv a povinností u nich hraje dosavadní zkušenost s výchovou dětí?“

R: „Určitě zkušenější pěstouni mají, co se týče výchovných kompetencí, navrch. Na druhou stranu se častěji přepínají a celkem se brání novým právům a povinnostem. Pokud jde o mě, tak na doprovázení se mi zatím jeví novější pěstouni jako lépe formovatelní a přijde mi jedno, jestli jsou klasičtí nebo na přechodnou dobu.“

6. T: „Jak využívají práva plynoucí z dohody o výkonu pěstounské péče a která

práva nejvíce?“

R: „To opravdu záleží případ od případu. Jsou rodiny, které by chtěly využít sebemenšího nároku na kde jakou drobnost a pak jsou takové, kterým je to opravdu jedno, že něčeho využívají. Obecně bych, ale řekl, že povědomost o právech a možnostech, jak je využít, se za poslední půl rok znatelně zvýšila. Asi, ale nejvíce využívají právo na respit. Občas někdo využije nárok na psychologa. Ale rozhodně jako hlavní právo bych zmínil právo na 14 dní bez dětí. Většinou je to nakouskované do jednoho týdne a do víkendů. Práva máme uvedena dle legislativy, nic nového nevymýšlíme. Už tak je toho mnoho.“

7. T: „Jak se jim daří naplňovat povinnosti?“

R: „Jednou z hlavních povinností je vzdělávání. Je obrovská různost v tom, co si pod tím kdo představuje a jak to praktikuje. Jedni pěstouni nám přišli se štusem papírů asi za cca 30 000 korun a říkali, že jsou oba vzdělaní a odpočatí, ať jim to proplatíme. Myslím si, že je hodně ošemetné to, že já jako organizace do jisté míry hlídám a zajišťuju jejich vzdělávání a zároveň oni mají možnost vypovědět organizaci smlouvu. Může nastat situace, že pěstoun řekne: „Vypište mi vzdělávání, jinak končím.“ Pokud se takto dohodnou třeba tři páry, může to malou organizaci značně poškodit nebo položit. Jinak krom vzdělávání si myslím, že si pěstouni plní většinu povinností řádně.“

8. T: „Které povinnosti a práva jsou z vašeho pohledu v dohodě pro pěstouny nejméně důležité?“

R: „Nevím, to asi takhle nejde říci. Vždy záleží na konkrétní situaci. Asi nárok na pomoc při vyhledání odborníka. Většina pěstounů už má své odborníky, které s dětmi navštěvují. Je ale fakt, že pro někoho nového to může zase být důležité. Každopádně si myslím, že většina lidí si odborníka najde.“

9. T: „Jaká práva pěstounů v dohodě chybí?“

R: „Tak o tom jsem nikdy moc nepřemýšlel. Myslím si, že podstatné věci jsou ošetřeny. No, možná bych stanovil poměrnou část příspěvku na provoz organizace a na služby pro pěstouny. Ale ne, že by si to nastavovala organizace, ale že by to bylo nastaveno svrchu.“

10. T: „Jak hodnotíte rozsah nastavené povinnosti zvyšovat si znalosti a co je pro pěstouny podstatné při výběru vzdělávacího kurzu?“

R: „Přijde mi to tak celkem přiměřené. Dokázal bych si představit i více hodin třeba tak třicet. Taky bych stanovil, že za jedno vzdělávání se může absolvovat maximálně osm hodin. Vím o případech, kde se jede na prodloužený víkend a udělá se čtyřicet hodin vzdělávání. Je lepší, když se pěstouni setkají s ostatními pěstouny vícekrát. Tvoří se skupina, mohou se sdílet. Při výběru je pro ně rozhodující doba kurzu ve smyslu, kdy bude. Vzdálenost od bydliště, ale i to zda bude občerstvení či nikoliv. Lektora moc neřeší, ale když si nějakého oblíbí, tak pak na něho chodí. Stejně tak neřeší ani téma.“

11. T: „Jak vnímáte změny, které u nich nastaly v souvislosti s naplňováním dohody?“

R: „*Teď mě zrovna nic nenapadá. Asi často dochází k tomu, že koliduje zaměstnání pěstouna a vzdělávání. Pěstoun je hodně pracovní vytížen, a když už se dostane domů, chce být s rodinou a ne lítat po vzdělávání. Jinak nějaké vážné překážky nespátřuji.*“

12. T: „Jak by měly z vašeho pohledu vypadat práva a povinnosti pěstounů, uvedené dohodách o výkonu pěstounské péče?“

R: „*Navrhnul bych to, že za zaměstnaného pěstouna může odchodit část hodin vzdělávání jeho partner. To vše, ale pouze za podmínky, že minimálně dvanáct hodin budou absolvovat jako pár. Smyslem je, aby zaměstnaní nemuseli na všechny hodiny, ale zároveň, aby bylo vzdělávání pěstounů jako páru. Vidím jako nedobrý jev, že se vzdělává vždy jen jeden pěstoun a pak se prohodí. Vzdělávání v páru je výrazně efektivnější.*“

13. T: „Jakou roli pro pěstouny hraje klíčový pracovník doprovázející organizace?“

R: „*Tak klíčovou. Myslím si, že je to také ještě dost volné, až všechny organizace dopracují svoje standardy, tak uvidíme. Měl by rodinu i děti poznat a možná bych použil i terapeutický termín napojit. Napojit se na rodinu a tak trochu dýchat s nimi. Poznat, kdy a jak rodiny odpočívají a kdy má dost nebo se přepíná. Měl by si vytvořit takové kompetence, aby byl schopný rodinu doprovázet. To je u všech rodinách různě obtížné.*“

14. T: „Jak se jim daří naplňovat povinnost týkající se kontaktů dítěte s rodinou nebo osobami blízkými?“

R: „*To je často obtížné zvláště u zaběhlých pěstounských rodin, kterým tato povinnost ještě nepřišla k srdci. Takže u některých ano a u některých ne. Ale každopádně je to asi nejtěžší z těch povinností, které jsou pěstounům ukládány.*“

15. T: „Jak vnímají vstup doprovázející organizace do rodiny?“

R: „*Celkem dobře, já osobně jsem nikdy neměl problém. Záleží dost na tom, jak si zúčastnění lidsky sednou. Někdy to trochu berou jako částečnou ztrátu soukromí. Ale pěstounská péče musí být vykonávána pod dohledem.*“

16. T: „Jakou roli pro pěstouny sehrává OSPOD v rodině a jakou roli doprovázející subjekt?“

R: „*Doprovázející organizace by měla být v rodině častěji a měla by více podporovat. OSPOD by měl být spíše kontrola a měl by disponovat diagnostickými nástroji k objektivnímu posouzení rodiny. OSPOD a doprovázející organizace musí úzce spolupracovat.*“

17. T: „Jakým způsobem byli pěstouni připraveni na příchod dítěte do jejich pěstounské rodiny?“

R: „*Většina celkem dobře. Hlavně tedy pokud jde o ty, co prošli standartní přípravou. Stálo by za to se zamyslet nad přípravou při příbuzenské pěstounské péči. Tak to povědomí je výrazně nižší a doprovázející organizace má více práce.*“

Záznamový arch pro rozhovor č. 9
(vzor autentického zápisu)

Respondent: 9	Pohlaví: žena	Věk: 44 let
Vzdělání: vysokoškolské bakalářské		
Povolání: sociální pracovnice OSPOD		Praxe: 3 roky

1. T: „Jak z vašeho pohledu rozumí pěstouni obsahu dohody o výkonu pěstounské péče?“

R: „Nesetkala jsem se v praxi s tím, že by jim některé body zůstávaly nejasné, nebo by je v průběhu spolupráce chtěli vysvětlovat, většinou jim stačil prvotní výklad a během naší spolupráce se k obsahu dohody nevraceli.“

2. T: „Kdo a jakým způsobem je s povinností uzavřít dohodu seznámil?“

R: „V praxi to bývá příslušný OSPOD, který vede pěstounskou rodinu ve své evidenci, ten by měl pěstouny s povinností uzavřít dohodu seznámit. Potom záleží na individuální formě, buď při společném setkání na oddělení OSPOD, nebo v domácnosti při domluvené osobní návštěvě.“

3. T: „Co vedlo k jejich rozhodnutí, že si zvolili konkrétní doprovázející organizaci a jaký prostor měli pro její volbu?“

R: „Má zkušenost praví, že velkou roli při volbě doprovázející organizace sehrál prvotní kontakt klíčového pracovníka, který organizaci i dohodu představil. U některých rodin to byla již navázaná spolupráce a s ní spokojenost s organizací, kterou si sami vyhlédli a která pracuje s programem pro náhradní rodinnou péči. Mnohdy rodiny volily organizaci na základě doporučení OSPOD. Jinak se domnívám, že je dostatek časového prostoru na to, aby pěstouni zvážili, s jakou organizací chtějí spolupracovat. Byly i případy, kdy sami pěstouni přišli s již vybranou organizací, kde by rádi pokračovali ve spolupráci v rámci dohody. Pak jim bylo vyhověno, pokud tato byla oprávněná dohoda s pěstouny uzavírat.“

4. T: „Koho považují za důležitý článek při naplňování dohody o výkonu pěstounské péče?“

R: „Sami sebe a klíčového pracovníka pro pěstounskou rodinu doprovázející organizace, se kterou je uzavřena dohoda o výkonu pěstounské péče. Pokud je klíčový pracovník empatický a schopný rozpoznat nutnou míru své angažovanosti v rodině, pak je naplňování práv a povinností pro pěstouny více přirozené a příjemné.“

5. T: „Jakou roli při naplňování práv a povinností u nich hraje dosavadní zkušenost s výchovou dětí?“

R: „Zkušenosti s dlouhodobou péčí jim mohou naplňování dohody usnadnit, některé povinnosti již plní, třeba kontakt dítěte s biologickou rodinou. A také je dobře znají, pak je některá úskalí péče nemohou překvapit. Naopak nad některými se pozastavují, jako například zvyšování znalostí v péči o dítě v rodinách, kde mají za sebou výchovu dětí vlastních, nebo kde tato výchova paralelně probíhá.“

6. T: „Jak využívají práva plynoucí z dohody o výkonu pěstounské péče a která práva nejvíce?“

R: „Využívání práv plynoucích z dohod je v pěstounských rodinách hodně individuální. Mé zkušenosti jsou takové, že jsou rodiny, kde nemají potřebu využívat nic, protože si poradí svými vlastními silami, anebo v rámci širší rodiny, práva a povinnosti plynoucí z dohody berou více jako nutnou povinnost. U některých pěstounů cítím, že přistupují k dohodě více skepticky, kdy práva jsou ale zároveň podmíněna povinnostmi, což u nich vzbuzuje nedůvěru a pochybnosti, chci říci, že dohoda, byť oboustranně dobrovolně sjednaná, může evokovat něco jako tlak systému na pěstouny, kdy za cenu podpory nabízí ještě větší kontrolu, která je již tak vykonávána v rámci samotné pěstounské péče a to se pak následně projevuje ve velmi malé ochotě nabízená práva využívat. A třetí skupinou jsou pěstouni, kteří práv užívají a povinnosti realizují jako přirozenou součást života pěstounské rodiny. Nejvíce využívají respitní péči. Jedná se zejména o úhradu pobytů dětí na příměstských, nebo jiných táborech. Hodně se využívají společně organizovaná víkendová setkání pěstounských rodin s programem pro děti. Řekla bych, že to se jim hodně líbí, pro pěstouny je to užitečné z hlediska vzájemného sdělování i sdílení radostí a úskalí spojených s pěstounskou péčí, je to pro ně i určitá forma odpočinku.“

7. T: „Jak se jim daří naplňovat povinnosti?“

R: „Lépe a s větší chutí jde vzdělávání pěstounům, kteří jsou již v důchodovém věku, nebo jde o invalidní důchodce, tedy mají více času, prostoru a někteří to vnímají jako možnost společenského navázání kontaktů a změny z jistého stereotypu péče. Lépe povinnosti z dohody přijímají pěstouni bez zaměstnaneckého poměru, protože si snadněji organizují pracovní povinnosti a rodinný život, nemusí se příliš ohlížet. Komplikaci do osobního i rodinného života plnění povinností přináší pěstounům, kteří jsou podnikatelé, nebo pracujícím pěstounům na plný úvazek, to je pak složité najít společný čas. Myslím, že v oblasti zvyšování znalostí by jim pomohla možnost proškolení v domácím prostředí v celé míře stanovených hodin.“

8. T: „Které povinnosti a práva jsou z vašeho pohledu v dohodě pro pěstouny nejméně důležitá?“

R: „Významná jsou všechna, ale mohlo by k jejich plnění docházet individuálně a také by se mohlo přihlížet na specifika pěstounské rodiny a zejména brát větší ohled na jejich požadavky a potřeby. Myslím, že jedna z povinností pečujících osob, zvyšování znalostí a dovedností je nadbytečná, nebo by mohla být nabízena jako jedna z možností dobrovolného zájmu pěstounů, pokud by snad cítili potřebu vzdělávat se a zdokonalovat v oblasti výchovy, nebo by je zajímali určité specifické oblasti a témata péče o dítě. Pak mi přijde zbytečný častý vstup do rodiny po dvou měsících, což smlouva ukládá poskytovatelé. Rozumím tomu, že zde je to myšleno v dobré víře pomáhání, ale na druhou stranu by to mohlo být pojímáno jako nedůvěra v pěstounský institut, kde je potřeba často kontrolovat. Myslím, že tohle není všem pěstounům příjemné, vždyť navíc

je v rodině konán dohled nad výkonem pěstounské péče OSPODem a můj občasný pocit v některých rodinách byl charakteru obtížného hmyzu.“

9. T: „Jaká práva pěstounů v dohodě chybí?“

R: „Zcela neumím odpovědět. Napadá mě právo většího respektu k rodině pěstounů. Něco jako nevstupovat, pokud nejsem pozván. Uvědomuji si, že to nelze takto zjednodušovat a taky si myslím, že mnohé doprovázející organizace s větší citlivostí i k dohledu nad plněním dohody přistupují. Víím o tom, že se leckde návštěvy jednou za dva měsíce nekonají, a více se ctí právo volby pěstouna, že pokud potřebuje radu, pomoc, prostě cokoli, tak víím kam a na koho se obrátit. No, a pokud nepotřebuji, tak mě nechte v klidu žít. Leckde se také vykonává dohled nad plněním dohody formou telefonického kontaktu. Považuji to za přijatelné a k pěstounům i více respektující v oblasti jejich soukromí.“

10. T: „Jak hodnotíte rozsah nastavené povinnosti zvyšovat si znalosti a co je pro pěstouny podstatné při výběru vzdělávacího kurzu?“

R: „Samotnou povinnost zvyšovat si znalosti považuji za nepřiliš šťastnou a důvodnou. Stanovený rozsah hodin za zbytečně vysoký. Jistě, jeho plnění je také individuální, zatímco někteří pěstouni dokážou hravě rozsah hodin splnit s předstihem, u jiných to může navodit pocit selhání, neschopnosti spolupráce, stresu. Podstatným prvkem je dostupnost, dojezdová vzdálenost z místa bydliště, časový rozvrh, zda dopoledne, odpoledne, téma. Pěstouni vybírají nejdříve dostupnost místa vzdělávacího kurzu, co nejbliže k místu jejich domova, z hlediska úspory času a pak následně hraje roli výběr tématu. Já z tohoto vyvozuji závěr, že pro mnohé pěstouny je účast na vzdělávacím kurzu v rámci povinného vzdělávání více obtěžující záležitost, než obohacující.“

11. T: „Jak vnímáte změny, které u nich nastaly v souvislosti s naplňováním dohody?“

R: „Nastala kolize v souvislosti s pracovním vytížením, zaměstnaností, vlastním rodinným programem či nezájmem biologické rodiny pro splnění povinnosti umožnění kontaktu s dítětem.“

12. T: „Jak by měly z vašeho pohledu vypadat práva a povinnosti pěstounů, uvedené dohodách o výkonu pěstounské péče?“

R: „Umístit povinnost zvyšování znalostí do jejich práv, aby si mohli pěstouni sami, dobrovolně zvolit, zda mají zájem, chuť a potřebu absolvovat vzdělávací programy a v takovém rozsahu, který by byl pro ně přijatelný, zvládnutelný, aniž by se dostávali do presu pracovního, rodinného, partnerského. Z mých zkušeností v pěstounských rodinách je mnohdy kladen zbytečně velký tlak doprovázejícího pracovníka na to, aby pěstoun za každou cenu podporoval, rozvíjel sounáležitost dítěte s rodiči a biologickou rodinou. Musím tady dát za pravdu pěstounům, pokud namítají, že pokud jsou bio rodiče bez jakéhokoliv upřímného zájmu a účasti o své dítě, péči zanedbávali nebo dítě týrali, tak je tento požadavek necitlivě postaven, protože vzbuzuje u dítěte nejistotu a zmatenost.“

13. T: „Jakou roli pro pěstouny hraje klíčový pracovník doprovázející organizace?“

R: „Dle mého významnou. Vidí hodně pod pokličku pěstounské rodiny. Bývá důvěrníkem i zpovědníkem. Bývá často svědkem radostných událostí v rodině, ale i těch méně šťastných. Hovoří s pěstouny o velmi osobních věcech a mnohdy řeší i velmi intimní záležitosti. Takový rodinný přítel to by bylo ideální, pokud by jím byl. Člověk, jehož kritiku i ocenění rodina přijímá stejným způsobem.“

14. T: „Jak se jim daří naplňovat povinnost týkající se kontaktů dítěte s rodinou nebo osobami blízkými?“

R: „Myslím, že tato povinnost je pro ně přirozená a většina z nich si dobře uvědomuje nutnost zachování kontaktu dítěte s biologickou rodinou. Většina z mých pěstounských rodin k této povinnosti přistupuje zodpovědně a vstřícně, pokud o to rodiče dítěte mají zájem. Pouze v jednom případě se nechala pěstounka slyšet, že jsou pro ni hodně obtěžující časté otázky klíčového pracovníka, zda dítěti připomíná jeho bio rodinu, zda s ním hovoří o rodičích. Měla na to svůj osobní názor, a proto byla tato oblast pro ni velmi nepříjemná.“

15. T: „Jak vnímají vstup doprovázející organizace do rodiny?“

R: „Opět je to velmi individuální. Některé rodiny bez pochybností a námitek respektují fakt, že jim do rodiny pracovníci vstupují a berou to jako nutnou součást výkonu naší práce. Tito pěstouni ochotně diskutují, je z nich cítit osobní zájem a možná i potřeba sdílet s někým život svůj i život dítěte v pěstounské péči. V tomto případě jsou návštěvy v rodině užitečné. Jsou i rodiny, kde se pěstouni tváří, že nemají na vybranou a zákonem ustanovené doprovázení musí nějakým způsobem strpět. To je pak samozřejmě znát na atmosféře při komunikaci i kvalitě spolupráce, jsou to ale ojedinělé případy.“

16. T: „Jakou roli pro pěstouny sehrává OSPOD v rodině a jakou roli doprovázející subjekt?“

R: „OSPOD dohlíží nad naplňováním práv a povinností vyplývajících z dohody. Doprovázející subjekt se podílí na vlastní realizaci těchto práv a napomáhá v plnění povinností. Oba dva jdou však po stejné cestě, a pokud má být tato cesta pro pěstouny co nejpříjemnější a nejefektivnější, je třeba spolupráce. Mé zkušenosti vychází z těchto poznatků, mnohem lépe se pak v rodině pracuje a navazuje kontakt, mnohem lépe se získává důvěra a případné problémy se snáze řeší.“

17. T: „Jakým způsobem byli pěstouni připraveni na příchod dítěte do jejich pěstounské rodiny?“

R: „Vybraní zájemci o pěstounskou péči prochází speciální přípravou, která je na tuto roli připravuje, zde je postup daný, dlouhodobě plánovaný a jeho realizace probíhá pod odborným vedením. Jiná věc je svěřeni dítěte do péče prarodičů, tam je mnohdy potřeba péče o dítě ze dne na den a to pak v průběhu spolupráce vyvstávají problémy. Mnohdy nad hranicí možností a potencionálu prarodičů.“

Příl. 8: Baterie výzkumných otázek pro skupinu respondentů zastoupené pěstouny

1. Jak rozumíte obsahu dohody o výkonu pěstounské péče?
2. Kdo a jakým způsobem vás s povinností uzavřít dohodu seznámil?
3. Co vedlo k vašemu rozhodnutí, že jste zvolili právě vaši doprovázející organizaci a jaký jste měli pro její volbu prostor?
4. Koho považujete za důležitý článek při naplňování dohody o výkonu pěstounské péče?
5. Jakou roli při naplňování práv a povinností pro vás hraje dosavadní zkušenost s výchovou dětí?
6. Jak využíváte práva plynoucí z dohody o výkonu pěstounské péče a která práva nejvíce?
7. Jak se vám daří naplňovat povinnosti?
8. Které povinnosti a práva jsou z vašeho pohledu v dohodě nejméně důležitá?
9. Jaká práva vám v dohodě chybí?
10. Jak hodnotíte rozsah nastavené povinnosti zvyšovat si znalosti a co je pro vás podstatné při výběru vzdělávacího kurzu?
11. Jak vnímáte změny, které u vás nastaly v souvislosti s naplňováním dohody?
12. Jak by měly z vašeho pohledu vypadat práva a povinnosti pěstounů, uvedené v dohodách o výkonu pěstounské péče?
13. Jakou roli pro vás hraje klíčový pracovník doprovázející organizace?
14. Jak se vám daří naplňovat povinnost týkající se kontaktů dítěte s rodinou nebo osobami blízkými?
15. Jak vnímáte vstup doprovázející organizace do rodiny?
16. Jakou roli sehrává OSPOD v rodině a jakou roli doprovázející subjekt?
17. Jakým způsobem jste byli připraveni na příchod dítěte do vaší pěstounské rodiny?

Příl. 9: Baterie otázek pro pracovníky doprovázejících organizací a pracovníky OSPOD

1. Jak z vašeho pohledu rozumí pěstouni obsahu dohody o výkonu pěstounské péče?
2. Kdo a jakým způsobem je s povinností uzavřít dohodu seznámil?
3. Co vedlo k jejich rozhodnutí, že si zvolili konkrétní doprovázející organizaci a jaký prostor měli pro její volbu?
4. Koho považují za důležitý článek při naplňování dohody o výkonu pěstounské péče?
5. Jakou roli při naplňování práv a povinností u nich hraje dosavadní zkušenost s výchovou dětí?
6. Jak využívají práva plynoucí z dohody o výkonu pěstounské péče a která práva nejvíce?
7. Jak se jim daří naplňovat povinnosti?
8. Které povinnosti a práva jsou z vašeho pohledu v dohodě pro pěstouny nejméně důležitá?
9. Jaká práva pěstounů v dohodě chybí?
10. Jak hodnotíte rozsah nastavené povinnosti zvyšovat si znalosti a co je pro pěstouny podstatné při výběru vzdělávacího kurzu?
11. Jak vnímáte změny, které u nich nastaly v souvislosti s naplňováním dohody?
12. Jak by měly z vašeho pohledu vypadat práva a povinnosti pěstounů, uvedené dohodách o výkonu pěstounské péče?
13. Jakou roli pro pěstouny hraje klíčový pracovník doprovázející organizace?
14. Jak se jim daří naplňovat povinnost týkající se kontaktů dítěte s rodinou nebo osobami blízkými?
15. Jak vnímají vstup doprovázející organizace do rodiny?
16. Jakou roli pro pěstouny sehrává OSPOD v rodině a jakou roli doprovázející subjekt?
17. Jakým způsobem byli pěstouni připraveni na příchod dítěte do jejich pěstounské rodiny?

Příl. 10: Transformace jednotlivých kategorií do sady otázek rozhovorů

Kategorie	Otázky rozhovoru
<p>Dohoda o výkonu pěstounské péče aneb jak se žije s dohodami</p>	1) Jak rozumíte obsahu dohody o výkonu pěstounské péče?
	2) Kdo a jakým způsobem vás s povinností uzavřít dohodu seznámil?
	11) Jak vnímáte změny, které u vás nastaly v souvislosti s naplňováním dohody?
<p>Role doprovázející organizace aneb oáza uprostřed pouště</p>	3) Co vedlo k vašemu rozhodnutí, že jste zvolili právě vaši doprovázející organizaci a jaký jste měli pro její volbu prostor?
	4) Koho považujete za důležitý článek při naplňování dohody o výkonu pěstounské péče?
	13) Jakou roli pro vás hraje klíčový pracovník doprovázející organizace?
	15) Jak vnímáte vstup doprovázející organizace do rodiny?
	16) Jakou roli sehraává OSPOD v rodině a jakou roli doprovázející subjekt?
<p>Příprava na pěstounství a zprostředkování pěstounské péče aneb krok za krokem</p>	5) Jakou roli při naplňování práv a povinností pro vás hraje dosavadní zkušenost s výchovou dětí?
	17) Jakým způsobem jste byli připraveni na příchod dítěte do Vaší pěstounské rodiny?
<p>Práva pěstounů aneb s pomocí vzhůru</p>	6) Jak využíváte práva plynoucí z dohody o výkonu pěstounské péče a která práva nejvíce?
	8) Které povinnosti a práva jsou z vašeho pohledu v dohodě nejméně důležitá?
	9) Jaká práva vám v dohodě chybí?
	12) Jak by měly z vašeho pohledu vypadat práva a povinnosti pěstounů, uvedené dohodách o výkonu pěstounské péče?
<p>Povinnosti pěstounů aneb zvládneme to</p>	7) Jak se vám daří naplňovat povinnosti?

	8) Které povinnosti a práva jsou z vašeho pohledu v dohodě nejméně důležitá?
	10) Jak hodnotíte rozsah nastavené povinnosti zvyšovat si znalosti a co je pro vás podstatné při výběru vzdělávacího kurzu?
	12) Jak by měly z vašeho pohledu vypadat práva a povinnosti pěstounů, uvedené v dohodách o výkonu pěstounské péče?
	14) Jak se vám daří naplňovat povinnost týkající se kontaktů dítěte s rodinou nebo osobami blízkými?

Zdroj: Vlastní zpracování